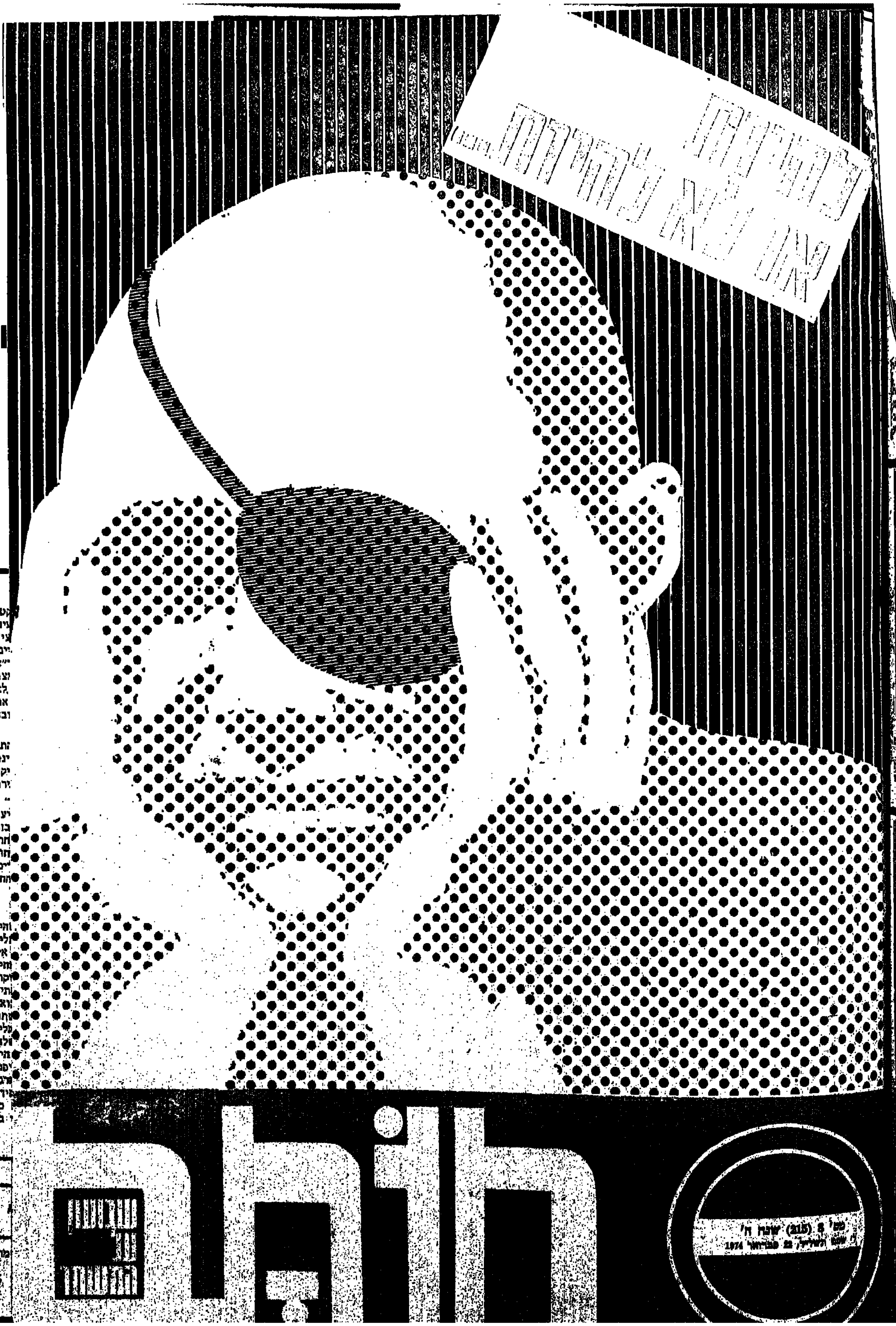

חסכון

כורי פחם שובתים, שבוע העבודה צומצם לשלושה ימים בלבד, בחירות כלליות הוכרזו — אבל מה מטעיר את הבריטים? הצעתה של הגב' רת אידה ג'ונס, שהציעה לשם חסכון במים חמים וחומרי חימום, שבני-זוג יתרחצו באמבטיה משותפת.

כדי להוכיח שאכן הדבר אפשרי ואף מהנה, שכרו יצרני אמבטיות זוג דוגמנים, העמידו אמבטיה בחלון-הראווה ושם מדגימים לעיני העוברים והשבים שהצעתה של אידה ג'ונס חיא מעשית.

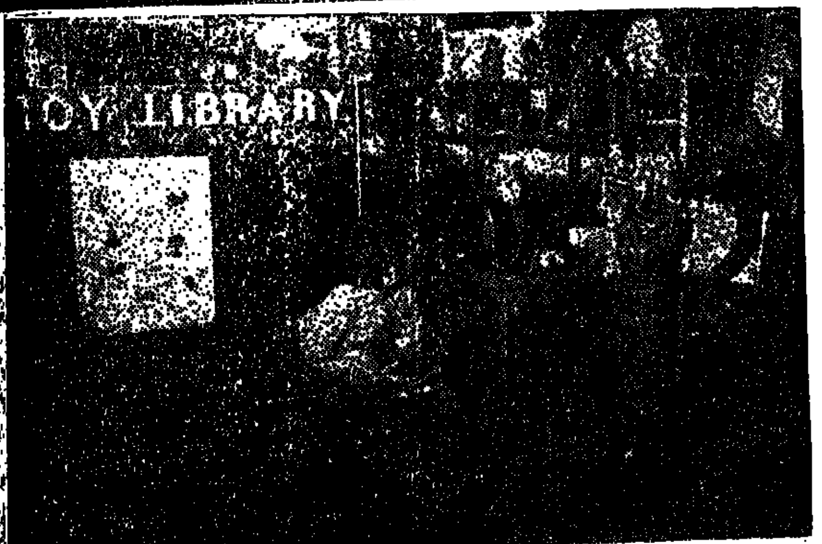

ספריית צעצועים

מקור המצאה הנחמדה בדניה. שם קיימות מכבר ספריות בהן יכולים ילדים לשאול משחקים וצעצועים כשם שמבוגרים יותר באים לשאול ספרים.

עתה נוסדה באנגליה אגודה לספריות צעצועים.

בתצלום — ספריה בבריטון, שם יכול כל ילד לקבל צעצוע אחד לשבוע ימים, מתוך מבחר של למעלה מ־600.

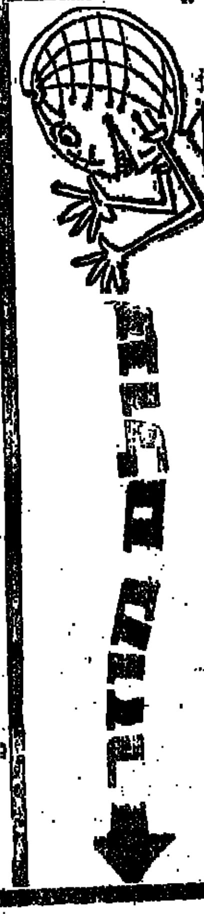

האפיפיור של ניו־יורק

במסגרת המלחמה לשינוי זכויות הנשים פטרישיה פוגרטי מק־קוילאן, קאתולית אדוקה, על מדרגות הקאתדראלה על שם פטריק הקדוש שם לאפיפיורית הראשונה.

אמנם ידוע שבעבר הרחוק הכתירו החשמנים בטעות אפיפיור, שרק לאחר מעשה התברר שאשה. מאז נהוג שלאחר הבחירה של ממלא כס ישו עלי אדמות חייב אחד החשמנים לגשת למשש את גופו, לבדוק אם הוא גבר "HABET", משמע „יש לו!".

האפיפיורית הניו־יורקית פוצצה מוח של מכתבי־חוזה אנציקליקה, על דיכוי הנשים בכנסיה את המאמינות בשם „האם, הבת וחנה הקדושה" וקיימה את תפילתה ב"A WOMEN" במקום החמסורתי, כדי להימנע מלומר „A MEN" שוביניסטי תועבה.

בלי פרחים בבקשה

רופאים בריטיים גילו שאחד ממקורות הזיהום בבתי־חולים הן צנצנות הפרחים. זר הפרחים, המתנה המקובלת ביותר על מבקרים, אינו רצוי עוד בבתי־החולים.

צער־בעלי־חיים

שישה חברי בית־הנבחרים של שווייץ פנו בבקשת לנשיאות הבית בזו הלשון:

„בהסתמך על החוק למניעת התעללות בבעלי חיים הננו פונים אל הנשיאות הנכבדה של הבית ומבקשים לקבוע שישיבות־הלילה יסתיימו לא יאוחר מהשעה 22.00".

מישהו רוצה אי?

פירמה של סוכני נכסי-דלא-ניידי בהאמבורג מתמחה בממכר איים. האי הזול ביותר המוצע בקאטאלוג שלהם מצוי בקאנאדה ומחירו כ־75,000 ל"י (פחות מדירה בתל-אביב...).

יקרים יותר הם איים המצויים ליד חופי צרפת, בבריטאני, שכל אחד מהם שווה 900,000 ל"י (באחד מהם גם ארמון עתיק, הכלול במחיר). בעד אותו הסכום, הוכל לקנות גם אי שוודי שתושביו היחידים הם איילים צפוניים. בקיצור, מציאות ממש!

כוחו של הדגל

עיריית קאנטון (מדינת אילינוי, ארה"ב) אסרה על בית החרושת למכונות חקלאיות „אינטרנישנאל הארווסטר" להפעיל את הצופר המודיע לעובדים על תחילת יום העבודה וסיומו כדי לא להטריד את מנוחת תושבי העיר.

ב־28 בדצמבר נדם הצופר. למחרת שלחו 7000 מתושבי המקום בקשה לעיריה להתיר את השימוש בצופר, כי השקט הבלתי רגיל מפריע להם. העיריה נענתה לבקשתם והצופר נמצא שוב בשימוש, ושקט בעיר.

אמנות מסוכנת

על חוף ימו של הכפר קאלקאטה (כל דמיון ל„או! קאלקאטה" מקרי בהחלט...) הסמוך לרומא נערכו צילומים לסרט „רגע מן החיים". השחקנית מרגרט לי רצה, בהתאם לתסריט, עירומה על חוף הים, ושיחקה סצינה עם הפארטנר שלה, כשגם הוא אינו לבוש. זה העלה את חמתן של נשי הכפר, המונה 600 תושבים.

הנשים הנזעמות התנפלו על השחקנית והיכו אותה מכות נאמנות.

הגברים שבכפר דעותיהם היו שונות. הם השתתפו בקטטה, אלא שהם היכו את נשותיהם, שהיכו את השחקנית.

אנשי צוות ההסרטה נאלצו לסגת ולהמשיך את צילומי החוף במקום אחר.

העולם הזה
המערכת והמנהלה: גלות ,,על המשמר", רח' קויאבמדור 4, תל־אביב. המען למכתבים, תגובות והערות: שיטות ,,שק עשיל", תל־אביב. עורך ראשון: בצלאל לב ז"ל.
העורך: ישראל זמיר. עורך בפועל: שובה אוסובסקין. צלמת: ... מזכירות: ... חברי המערכת: י. אורן, ב. ברישלום, מ. גלית, ג. מנור, ה. מרון, י. שובול, מ. שנוית, י. קאנץ, ג. קוגן, ת. רון, ת. שוה.

השבוע — איך היה?

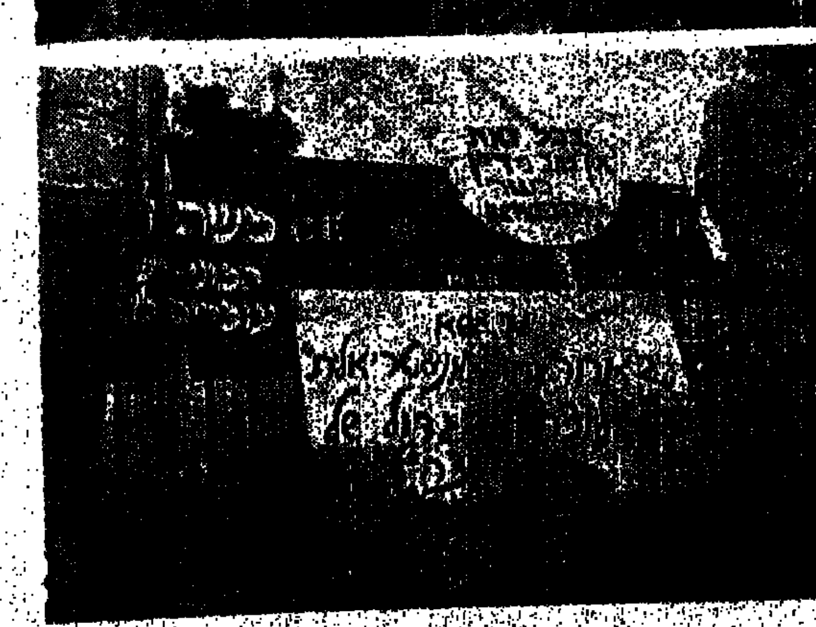

השמטה בכתבה ,,ממשלה בלי פחס" בעמ' 7 הושמט בטעות שם המחבר, והוא צבי אמתי.

תיאוקראטיה?

ישראל היא מדינת־חוק ולא מדינת־הלכה. בשבועות האחרונים נעשו נסיונות חמורים להשכיח מאיתנו אמת זו, ורבנים הוטרדו כדי להכריע בדבר השתתפותן של מפלגות דתיות בממשלה — וכדי להכתיב בדרך זו למעשה את הרכב הקואליציה. נתקבל הרושם, כאילו הרב סולובייצ'יק הוא אזרח מדינת ישראל, הרבנים הראשיים הם בעלי זכות־ויטו במדינה והצמד האמר־בן־מאיר מייצג לפחות 61 חברי־כנסת. האם אנו תיאוקראטיה? כל מה שחסר לשם כך — אלה הם רק לוחות־הברית של נציגי השכינה המוסמכים על אדמתנו הדווייה, אולי בנוסח הבא:

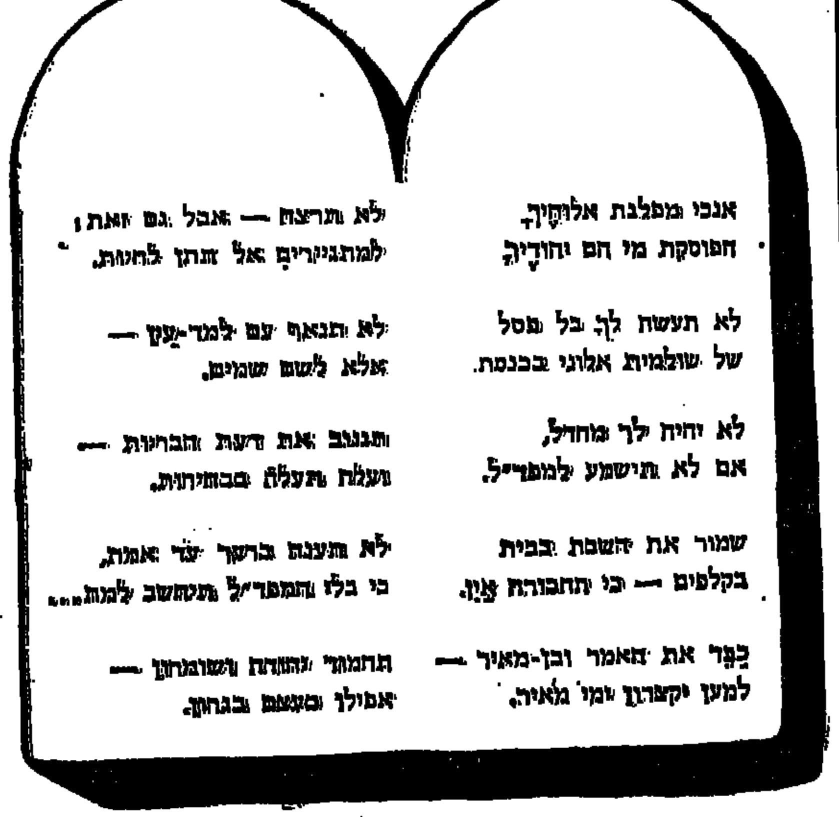

צרפת היפה

לחיצת־יד חמה מגיעה למכות אנשי רוח ועט, שטרחו להתכנס בפריסל לפעולת־מחאה למען שבויינו בסוריה. אם היו מעטים מדי, הרי סיבה נוספת היא לברך על אותם מעטים שבאו, ובראשם סימון דה בובואר, המלחי־גלאית, המקישה שנב ושוב על שערי דמשק הבקולים — ועדיין לא נעצרה. נציגת צרפת היפה!

בלי אפריקה

הפעם פרחנו לתמיד — נקווה — ולשלום. כלומר, רק בשלום נחזור אליך, יבשת שחורה ומפויחת־טובה, והפעם אף נחזיק אל הפראמידות של גיזה וסאקארה, אל עתיקות שפים ולוקסור, אל סכר אסואן ואל הפילות של אלבבנתריה — כתיירים לכל דבר. חלום באשמניה? מי יודע — אולי לא חלום, ודווקא באפריקה. שלום לך, אפריקה!

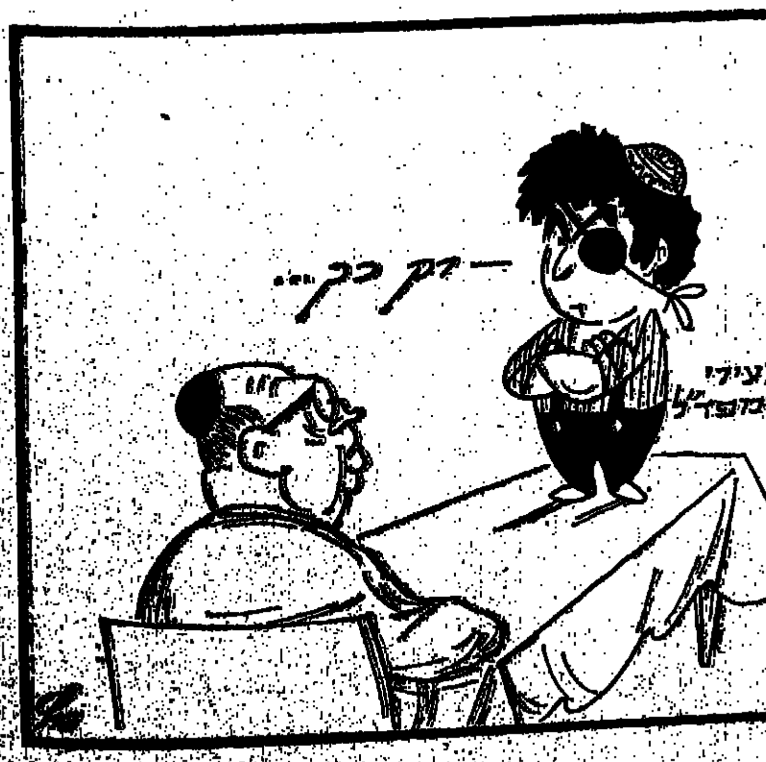

,,כל המו"מ הקואליציוני — תהליך של בזיון"

עם פרופ' א.א. אורבך

ראיינו: יעקב רבי וישראל זמיר

עניין מיהו־יהודי מחייב בירור לגופו, וצר מאוד שכורכים אותו במעשה־המרכבה של כינון ממשלה. — המערך נכשל במישגה ,,מתוחכם" שעה שפנה אל ,,החזית התורתית". — ,,ב,ליכוד' מצויים אישים שאינם רחוקים כל־כך בעמדותיהם ממנהיגי ה,עבודה'. — אי אפשר שהרבנות תשאב את סמכותה ממוסד חילוני. — נישואים אזרחיים — באילו תנאים? — ,,אינני גורס את המיתוס של ,,נחלת אבות" שיצרה המפד"ל: א"י נקראת א"י במידה ובמקום שהיא מיושבת יהודים".

פרופ' אפרים־אלימלך אורבך לן באוהלה של תורה. התיאור הזה, לגביו, איננו מליצה; הוא הולם אותו ביותר. כל עיקר עיסוקו — בתורה כפשוטה, בתורה שבעל־פה. שפרופ' אורבך הינו כיום אחד מחשובי חוקריה. ,,הלינה באוהלה של תורה" היא גם ההתרשמות הבלתי־אמצעית של אדם המוזמן עימו בחדר־עבודתו, בדירתו שברחוב התיבונים ברחביה. ארבעת קירות החדר מרופדים ספרים, עד התיקרה, ספרי־קודש וספרי־מחקר, ישנים גם חדשים. על המכתבה, בצד ערימה של תצלומי כתבי־יד, לבן על גבי שחור — טראנסיסטור מעוט. ,,טלוויזיה לא תמצאו אצלי, — עמדתי בפני הפיתוי הזה"...

גם את מסעו האחרון, קצר־הימים, לאנגליה, הקדיש כולו־כרובו לעסקי־תורה: שהה בספריית האוניברסיטה של קמברידג', לשם בירור עניינים שונים הקשורים בתעודות הגניזה הקאהירית. ו,,ביוון שנותר לי זמן־מה עד לטיסה, ניגשתי לספריית הבריטיש מיוזיאום בלונדון ועיינתי בכמה ספרים".

אעפ"כ, ה,,אוהל" הזה הקבוע בביתו ותמיטלטל מפעם לפעם לארצות־חוץ איננו כל עולמו של האיש. שמו, תורתו ודעותיו הולכים לפניו הרחק אל מחוץ לתחום של חדר־משכיתו, או של החוג לתלמוד באוניברסיטה העברית, או של מפריו בחקר הספרות התלמודית והרבנית (הנכבדים שבהם: ,,בעלי התוספות", ו,,חז"ל — פרקי אמונות ודעות"). זוכר אחד המראיינים, שכתום פגישה קודמת עימו, לפני שנים אחדות, סח לו פרופ' אורבך: ,,על שאלת זו־ונו שתצגת לי, ארחיב את הדיבור מחר בערב, בהרצאה במשמר־העמק". אותו מראיין אף זכה, לאחר זמן־מה, ,,להנחות" את הפרוסיפור בערב רב־משתתפים ורב־תהודה במועדון ,,צוותא" בתל־אביב. גם הפעם נפרד מאמנו מארחנו במסירת־מודעה ועויה סיפוק: ,,השבוע אופיע בקיבוץ עין־דור. הזמינו אותי שאבוא להרצות, על כל נושא שיישר בעיני. העדפתי להתרחק מפוליטיקה, והודעתי להם שאדבר על אמונה ועל מסורת."

בדרך־כלל, עם שהוא יושב־אוהל, פרופ' אורבך אינו מתרחק מפוליטיקה, מעסקי־ציבור ומדיון בבעיות השעה. הגם שאינו משתייך לשום מסגרת מפלגתית. הוא ספרא וסייפא, ואף המטבע הזה, לגביו, אינו מליצה נאה ושדופה. במלחמת־העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי, תחילה כחייל מן השורה בגדוד של ה,,באפס"; לימים שירת כרב צבאי. זמן־מה, אחרי קום המדינה, עשה בכהונה בכירה במשרד החינוך והתרבות. לפני כעשר שנים נמנה עם חבורה — קצת מעורבת ו,,פסיפסית" בהרכבה — של אנשי־רוח שהתייצבו בשער נגד חימוש גרעיני של ארצות המזרח־התיכון. פרופ' אורבך הוא גון־קונפורמיסט מובהק; לא, חלילה, מבחינה דתית — האורתודוקסיה שלו אינה מוטלת בספק, — אלא מצד עצמאות מחשבתו ומקוריות השקפותיו, ומצד החייתו ה,,יחידאית" לשאלות שונות של מדינה ושל דת־ומדינה. עמדתו כלפי המפד"ל, מצד אחד, וכלפי מהותה ומעמדה של הרבנות הראשית, מצד שני, הוא עמדת ,,תנא ופליג". במחצית השנייה של שנות־השישים ייסד תנועה בלתי־מפלגתית (שוב, בעיקר של אנשי רוח) ,,למען יהדות של תורה".

,,נושא נכבד ולא־פשוט"

הלכנו אצלו להשיח עימו של הבעיות העומדות ברום־עולמנו לאחר מלחמת יום־הכיפורים — והוא הפתיע אותנו; אך יאמר מיד: הוא הפתיע אותנו — הפעם — דווקא במיגוס הגוון־קונפורמיזם והאורגינליות של רעיונו. דבר זה הלך־והתברר בהמשכה של השיחה — לא בתחילתה, עת אמר:

— כן, עניין מיהו־יהודי וגיור־כהלכה הוא נושא נכבד מאוד ולא־פשוט, מכמה בחינות. הוא מצריך בירור נוקב ומהותי, ולא כל שעה יפה לבירור כזה. בוודאי לא השעה הזאת. עת לדבר וללבן, ועת להתשות. אינני נוקט עמדה, — אומר רק זאת, שצר מאוד בי כורכים את העניין דנן במעשה־המרכבה של הקואליציה הממשלתית. נסיבות אלו מונעות אפשרות של בירור לגופה ולשורשה של הבעיה...

המישגה שבפנייה ל,,חזית התורתית"

מי אשם בכך שכורכים מין בשאינו מינו — בעייה דתית־הלכתית בהליכים פוליטיים של הרכבת ממשלה? — כאן מסתייגנו פרופ' אורבך בתשובתו:

— והאשמה מוטלת על מי שניהל ומנהל את המשא־ומתן להקמת הממשלה, כלומר — על המערך. המישגה היה בזה, שמנהיגי המערך פנו תחילה ל,,חזית התורתית" של אגודת־ישראל ופא"י. עשו זאת אל־נכון מתוך הנחה, שהללו יהיו נוחים יותר מבחינה פוליטית — פחות תובעניים, פחות מאקסימאליסטים מן המפד"ל. האמנם נראה שהפוליטיקאים של ה,,אגודה" נטו לקבל את התנאים שהציע להם המערך — מה־גם שהבטיחו להם, לפי השמועה, שני תיקים... עד שבאה ,,מועצת גדולי התורה" ואסרה עליהם את ההצטרפות לקואליציה — אלא אם־כן יתקבלו ויקוימו כל התנאים המחמירים בענייני דת. צעד טאקטי זה של המערך — הבטיל את המשך המגעים לכינון הקואליציה. הרי השותפים הפוטנציאליים נקטו עמדה נחרצת מאוד בענייני אמונות ודעות — המפד"ל מזה, ל"ע ור"צ מזה. המפד"ל, במצעה, התחייבה לשינוי המצב בשאלת מיהו־יהודי וגיור־כהלכה, והיא לא יכלה לסגת מעמדה זו בלי לעשות פלסתר את הבטחתה לבוחריה; מה־גם — אחרי סירובה של ,,החזית התורתית"...

אנו מקשים על פרופ' אורבך: האמנם התחייבותה של המפד"ל הזא כה עקרונית, כחינת ייקוב הדין את ההר? הרי מפלגה זו מחזיקה בשני קלפים הניתנים לחילופין: או החמרת דין מיהו־יהודי, או ממשלת ליכוד לאומי...

אף כאן, תשובתו של איש־שיחנו מפתיעה — בחלקה: — בעצם, הטאת המערך היא בזה שלא הביא בחשבון את המצב שנוצר אחרי המלחמה ואחרי הבחירות. אילו התחשב בנתונים החדשים, מצווה היה לעשות כמה דברים, אל־ף: להסיק ולהתחיל שהגיעה השעה להחליף כמה אנשים בהנהגתו...

— את מי, למשל?

— למשל: עם כל הכבוד, אני סבור שהיה עם הגב' גולדה מאיר בכך שהטילו עליה שוב את כינון הממשלה בשעה זו. הרי אין זה סוד, שהיא־עצמה לא רצתה בכך — בתחילה. המשימה הוטלה עליה — מתוך שיקול פנימי שכאילו ,,אין למצוא" אדם אחר מתחיה אשר יצלח למשרה זו. האמנם אין למצוא? דווקא משום שכל־כך הרבה דברים השתנו לבלי הכר, הגה לנסות ולמצוא מעליך או מתליפים אפשריים להנהגת ראש־הממשלה. כגון מי, אתם שואלים? בגון אדם שלא היה מעורב בכל ההתרחשויות שקדמו למה־הכיפורים, לדוגמה (ואני מרגיש בכל לשון של אזהרה: להוגמה בלבד, ולא באפשרות יחידה שאין בלתה): יצחק רבין. הוא הצליח כרמטכ"ל, ואומרים שהצליח מאוד כשגריר בוושינגטון...

,,ממשלת־ליכוד — למרות הקשיים"

עתה, מתחיל עיקר ה,,חידוש" בהלך־מח־

◄◄◄ 3

שבחור של פרופ' אורבך: — הצעד הטבעי שצריך היה לעשותו אחרי הבחירות הוא — לפנות ל„ליכוד" ולהציע לו כינון ממשלה על בסיס רחב. גם כאן אני מדגיש: להציע — לאו דווקא להגיע לכלל הסכם... פנייה כזו היתה מחוייבת־המציאות כלפי־חוץ וכלפי־פנים — לשם הבלטת השינויים שהתחוללו אחרי המלחמה במדינה, בעם, בהלכי־הרוח... הרי היערכות־העמדות בקרב הציבור השתנתה בצורה משמעותית.

שאלה: — מה טעם להציע דבר שאין לו סיכוי כי יתקבל? ואם אתה טוען שאין מפלגה יכולה להתכחש למצעה ולעשות־פלסתר את הבטחותיה לבוחרים, כיצד יכול היה המערך לחשוב — ולוא כצעד טאקטי — על פנייה ל„ליכוד", שגישתו בשאלות חוץ ובטחון, מלחמה ושלום, מנוגדת תכלית־הקיטוב לעמדה של מצע אמ"ת?

פרופ' אורבך: — כן, אני יודע שישנם קשיים. גם ל„ליכוד" עצמו יש קשיים, קשיי מנהיגות... מכל מקום, צריך היה לברר איתו את עצם האפשרות של הקמת קואליציה רחבה. והרי דווקא לגבי ה„ליכוד" אינו קיים הניגוד, המכשול, של בעיות מצפוניות מסוג מיהו־יהודי...

— האמנם? ומה בדבר „הבעיות המצפוניות" שהן ספציפיות ל„ליכוד" — אי־ויתורים, אי־נסיגה, נוקשות פוליטית?

פרופ' אורבך: — ה„ליכוד" איננו מיקשה אחת. כמה וכמה השקפות של אברמוב, ואפילו של עזר וייצמן, בשאלות ההסדר המדיני, מסתבר שאינן רחוקות כל־כך מאלו של המערך. אבל אני חוזר: העיקר היה — לקחת־דברים, לברר אם קיים סיכוי של קואליציה רחבה, אם אפשר לגשר על־פני ניגודים — ואם ניתן לכונן ממשלה אשר תייצג באמת את רובו של העם בזמן־חירום זה... אילו נהגו כך, אפשר היה לבוא אל המפד"ל ולטעון כנגדה: מדוע אתם מתעקשים בעניינים שכיום הם טפלים ושאסור להציגם עכשיו כתנאי sine qua non? ואילו בדיעבד — מכיוון שלא היתה שום פנייה אל ה„ליכוד", אפילו לשם בירור ראשוני בלבד — אני מוכן להבין את המפד"ל: אם השתתפותה בקואליציה דרושה למערך במידה כה מרובה, הרי זו שעת כושר בשבילה לגבות את החוב, לתבוע בתוקף שינוי בסטאטוס־קוו! ואני חוזר על מה שאמרתי: תביעה עקשנית זו קיבלה מישנה־תוקף גם מן הצעד הטאקטי ה„מתוחכם" והמוטעה של המערך — מפנייתו־תחילה לאגודת־ישראל...

נגד הסתמכות יתירה על ארה"ב

כל העת, פרופ' אורבך מדבר בנחת, אולם עכשיו מרים הוא את קולו: — כל המשא־ומתן הקואליציוני הזה הוא תהליך אחד גדול של בזיון — אם נותנים את הדעת על מצבנו, אם חושבים בקטיגוריות של אומה וגורלה, הלא סכנות רבות מאוד אורבות לנו. דעתי גם אינה נוחה מן ההסתמכות היתירה והבלבדית על ארצות־הברית, אמנם המזל משחק לנו ויהדות ארה"ב שומרת לנו אמונים. לפני שנה, יהודי אמריקה לא היו כל־כך מרוצים מהישענותנו על ניקסון... לענייננו: בנסיבות קשות כאלה, ברור שממשלה אשר תקום על בסיס מצומצם לא תוכל לנווט את המדינה...

אט־אט מתחוור, ש„הפנייה אל הליכוד" היא בעיני פרופ' אורבך לא עניין של צעד טאקטי בלבד, אלא עניין מהותי למדי: לכשתרצו — מין „מצוקה העתידה ליהפך לצדקה". ואפילו „רווח־והצלה" למצוקותיה הפנימיות של מפלגת־העבודה... אומר איש־שיחנו:

— אינני חבר ב„עבודה", אבל כאב לי לקרוא את החירופים־והגידופים שהושמעו בכינוס בבית ברל. ממש — אוכלים איש את בשר רעהו. אתה קורא את דברי ליובה אליאב ובן־אהרון, ומאידך גיסא את דבריהם של תומכי דיין: תהום פעורה בין אלה לאלה. היזה ייקרא „אחדות"? ככל ששרויים בחוג מצומצם יותר, כן תלך המחלוקת הפנימית הזאת ותחריף. ואילו בתוך מסגרת כוללת, רחבה, של ממשלת־חירום לאומית — אנשי ה„עבודה" לפלגיהם היו שוכחים ומשליכים את ניר־כותיהם מביה, והיו מתלכדים נגד היריבים מחוץ...

— נגד יריבים [illegible] שותפים [illegible]...

הזדמנות לבדק־בית פנימי

אכן, פרופ' אורבך בשלו: — ממשלה רחבה, על בסיס רחב, תפתח אולי פתח לתיקונים, לבדק־בית בתוך כל מפלגה. הקואליציה הנרחבת תהיה אתגר לכל אחד מהשותפים — להיטיב לעשות, ולאייש את שורות הנהגתו במיטב הכוחות. זה יאפשר — או יחייב — תחלופה, שמזמן הגיעה שעתה.

...ומסתבר מדברי איש־שיחנו, ש„המסגרת הרחבה" גם תאפשר (קודם־כול למערך, מן־הסתם) התמסרות לתיקון עיוותים במירקם החברתי שלנו, לסתימת פערים וכל כיוצא־בזה.

המראיינים תמהים מאוד: דווקא בממשלה של ליכוד לאומי, בשותפות עם ה„ליכוד" הימני, יסתייעו התיקונים החיוניים האלה?

פרופ' אורבך אינו משהה את תשובתו:

— הרי כבר היתה בשעתו ממשלת־חירום לאומית, ואני יכול להגיד — לצערי — כי ה„עבודה" והמערך לא הגיעו אז לכלל עימות והתנגשות עם גח"ל על רקע כלכלי־חברתי, בשאלות של מדיניות־שכר וכיו"ב. לא בשל מחלוקת בבעיות אלו פרש גח"ל מממשלת־החירום, אלא בעטיה של תוכנית־רוג'רס!

היא הנותנת! — אומרים המראיינים. — אם תוכנית־רוג'רס התיאורטית היתה בשעתו סלע מחלוקת, קל־וחומר שאפשר להניח כי ממשלת־ליכוד ב־1974 תתפוצץ חיש־מהר בגלל חילוקי־דעות בעניינים ממשיים כמו הפרדת הכוחות, עתידן של יהודה ושומרון, קווי־הפעולה בוועידת ז'נבה...

פרופ' אורבך: — קשה להתנבא — וגם אינני בטוח אם מה שנקרא „ז'נבה" הוא הדרך היחידה הפתוחה לפנינו... אמת ויציב: יש ב„ליכוד" אנשים שסבל־ירושה אידיאולוגי מעיק עליהם, אנשים הלכודים בסד של סיסמאות, אבל התפתחות המצב, מיבחן המציאות והאפשרויות הטמונות במציאות, אולי יביאו חלק מהם לפכחון, ולהכרה בצורך בוויתורים. מאידך גיסא, חובה על כולנו לתחום תחום — עד־היכן מוכנים אנו להרחיק־לכת בוויתורים. כשם שלאחר מלחמת ששת־הימים, במשך שש שנים, נתפסנו לאופוריה, והיו שראו בישראל „מעצמה" (אריק שרון) או העריכו את מצבנו כ„אידיאלי" (משה דיין), הרי עתה צפויה לנו הסכנה ההפוכה של ירידת־הרוח ואובדן־עשתונות...

נגד המיתוס של „נחלת אבות"

פרופ' אורבך מבקש לדייק, לבל נחשוב חלילה שנהפך לפתע למאקסימאליסט: — כשלעצמי, יכולני להגיד שאינני רואה נחיצות בשליטה בשכם. ארץ־ישראל נקראת ארץ־ישראל רק באותה מידה ובאותם מקומות שהיהודים יושבים בה, כפי שאמרו חז"ל: „כל זמן שהן עליה, כאילו היא מכובשת [כבושה], האינם עליה, כאילו אינה מכובשת... כל זמן שהן עליה, כאילו נטועים הן לפני באמת; האינם עליה, כאילו אינן נטועים לפני באמת" (תוספתא עבודה זרה). לא, אינני גורס את המיתוס של „נחלת אבות" מיסודה של המפד"ל. איזו „נחלה"? לכשתפשפש במקורות תמצא, שלא הרי נחלת יצחק אבינו כהרי נחלת אברהם אבינו, ולא הרי נחלת יעקב אבינו כהרי נחלת יצחק אבינו; וכן — נחלת השופטים לחוד ונחלת מלכי יהודה וישראל לחוד. מכל מקום, אינני מוותר על זכותם של יהודים לגור בכל חלק מחלקי ארץ־ישראל, ואילו השלטון הישראלי הינו (והיה תמיד) פונקציה של התיישבות היהודים. כגבול היישוב היהודי, גבול השלטון היהודי. עדיין יש שטחים במדינת ישראל של הקו־הירוק שלא יישבנו אותם, ולכן לא הבינותי את הלחיצות אחר פיתוח רפיח והקמת העיר ימית, ואת ההתנגדות לחזרת בירעם ואיקרית ליושביהן. לדעתי, אפילו עכשיו יש להחזיר להם את הכפרים האלה — מה־גם שיוצאי בירעם ואיקרית התנהגו למופת בזמן המלחמה. היחס כלפיהם מזכיר את היחס כלפי הגבעונים: הבטחנו להם — ולא נתנו. [illegible] לא ראיתי התנגדות מצד אנשי הימין לחזרת בירעם ואיקרית.

מכל מקום ברור, ששאלת גבולות־העתיד אינה פשוטה כלל. ניחא, לא שכם, — אבל האם הגבול יעבור שוב בקירבת נתניה וכפר־סבא? והאם מוכנים אנו לוותר על רמת־הגולן בלי להתחייב בנפשנו ובנפש אחינו, מתיישבי צפון הארץ? אילו ידעתי שהסורים שינו באורח מהותי את עמדתם, אולי הייתי משיב על כך בחיוב, אבל מה אומר ומה אדבר כאשר אי אפשר להגיע עם הסורים לידי הסכם אפילו בעניין מסירת שמות השבויים?

למותר לומר, שדבריו של פרופ' אורבך בזכות ממשלת־ליכוד לאומית לא נתקבלו על דעת המראיינים — למרות הנמקותיו המקוריות־פאראדוקסאליות (אפשרות של „בדק־בית" תוך התייצבות מול שותפים־יריבים, תיקון עיוותים סוציאליים והסתמכות על פכחון מדיני המאפיין חלק ממרכיבי ה„ליכוד"). איש שיחנו המלומד מתעלם כנראה מן הדינאמיקה הטמונה בעצם התהוות ה„ליכוד", שמרכז־הכובד שלו נתון, מטבע־הדברים, בצד האלמנטים הראדיקליים־ימניים־קיצוניים: הן בשאלות מדיניות־חוץ־ובטחון, הן בבעיות המיבנה הכלכלי והיחסים החברתיים בתוך מדינת ישראל.

על מוטי אשכנזי... ועל ליובה אליאב

יום שביקרנו בו אצל פרופ' אורבך, נערכה ברחבה שמול בניין משרד ראש־הממשלה ההפגנה אשר זומנה על־ידי מוטי אשכנזי. שואל ישראל זמיר לדעתו של איש־שיחנו על מחאתו של מי־שהיה מפקד מוצב־„בודפסט" ועל תביעתו להתפטרות משה דיין. משיב פרופ' אורבך:

— אם מוטי אשכנזי מוחה ומתריס על מה שכואב לו, הרי זה דבר חיובי כשלעצמו. אני הסתייגתי מדיין גם כשרבים־וכן־שלמים ראו בו התגלמות של כאריזמה... אך לדעתי, אין העניין מתמצה במחאה זו. יש לשאול: מה קרה, ובעבור מה, ולא רק בעבור מי. עירבוב־יתר של הנקודה האישית מורידה את הבעייה מן הפסים הנכונים. שהרי אחרים באים וטוענים: לא דיין אשם, — פלוני־ואלמוני אשמים. „מגדיל לעשות" ליובה אליאב, הקורא ברמה שכל „החמישיה השלטת" חייבת ללכת. אבל לי יש טענה לאליאב: אם כך, מדוע הגיע למסקנה זו רק עכשיו? הרי עד 1970 היה מזכ"ל מפלגת־העבודה, וגם אז היו העניינים יגעים, היתה מלחמת־התשה — ולא ראיתי שהוא פעל בכיוון של החלפת מנהיגים ונושאי משרות אחראיות...

שואל יעקב רבי: כיצד להסביר את הראדיקליזציה הלאומנית שחלה בשורות המפד"ל?

פרופ' אורבך: — מאז ומתמיד היה ב„מזרחי" פלג קיצוני יותר, אלא שמסיבות שונות לא נשמע קולו ברמה. עכשיו, מסתמא, השעה כשרה לכך. והלא חילוקי־דעות בשאלות לאומיות־מדיניות, בין קיצונים למתונים, קיימים גם בקרב החילונים, אלא שהללו מסתמכים על שיקולים אסטרטגיים או היסטוריים, בעוד שקיצוניים־חרדים נוטים להסתמך על נימוקים דתיים, שמטבע־ברייתם אי־אפשר להפריכם בנימוקים הגיוניים... בדיעבד, זבולון האמר אינו מייצג את כל צעירי המפד"ל. אין הוא יכול לדבר בשמם של כל הבחורים המצויינים מ„בני עקיבא", למשל. לגבי דידי, הסכנה בכל הדיבורים הרמים הללו על „ייעודים משיחיים" אינה סכנה מבחינה לאומית אלא דווקא מבחינה דתית, מבחינת טוהר האמונה...

אפשרות של נישואים אזרחיים

...מאליה חוזרת השיחה, לקראת סיומה, לשאלת הדת — או הדת והמדינה. אנו שואלים: — אמרת, פרופ' אורבך, שאין השעה הזאת כשרה ללינה בעומקה של שאלת מיהו־יהודי וגיור־כהלכה. אעפ"כ, מהי גישתך היסודית לסוגיה זו?

פרופ' אורבך: — רעה בעיני המעורבות הזאת — או מוטב לומר: העירבוב, העירבוביה — של עסקי דת ומדינה. זו עירבוביה שלא בטובת המדינה ושלא בטובת דת־ישראל. הדבר מתבטא, קודם־כול, במעמד הרבנות, שנעשתה כעין זרוע של המדינה. כשלעצמי הייתי מעדיף שהרבנות לא תיבחר כדרך שהיא נבחרת. לא ייתכן שהרבנות, שהיא במהותה מוסד דתי, תשאב את סמכותה ממוסד חילוני כמו הכנסת.

אומר לכם יותר מזה: פעם אחת כבר הצעתי מתן אפשרות של נישואים אזרחיים — לא רק לפסולי־חיתון, אלא לכל מי שרוצה בכך. אך כל זה בהנחה ברורה, שמי שיינשא בנישואים אזרחיים, ובייחוד מי שיתגרש בגירושין אזרחיים — הרשות המלאה בידי הרבנים לנהוג כלפיו לפי חומרי ההלכה היהודית. אני משער שאילו הונהגה ברירה של נישואים אזרחיים, רוב העם היה בוחר עדיין בחופה־וקידושין ובגירושין לפי ההלכה.

אשר לבעייה הקונקרטית של גיור: ברור שבתור יהודי דתי הנני מוכן להכיר רק בגיור על־פי ההלכה. עניין הגיור הוא מעיקרו דתי, ודתי בלבד. המדינה יכולה להעניק אזרחות ישראלית, עם כל החובות והזכויות המשתמעות מכך; היא איננה יכולה להעניק „יהדות", שהינה קטיגוריה לאומית וגם דתית, ללא הפרד.

מה הרע בגיור רפורמי? ובכן: אילו היתה קיימת כאן רבנות רפורמית גדולה, ונוכרים היו מבקשים להצטרף באמצעותה לעם היהודי — ניחא! הייתי אומר: שיצטרפו — כיהודים רפורמיים! אבל זה לא היה יכול לחייב יהודים אורתודוקסיים לראות בגרים הללו — יהודים.

והלא יש שמרחיקים־לכת ותובעים להכיר כיהודים בנות־זוג או בני־זוג נוכרים של עולים יהודים — בלי שום טקס־גיור. כגון גויה רוסית, רעייה של עולה מברית־המועצות, המכריזה בגלוי שהיא מתמידה בנצרותה, ואף אינה יודעת עברית, ופשיטא שאינה יודעת דבר על יהדות ועל עם ישראל. היא תיחשב כיהודיה, ואילו דרוזי או בן־מיעוט אחר, יליד הארץ, המדבר עברית, המשרת אולי בצה"ל — לא יוכר כיהודי? בכוונה חידדתי את הדברים עד אבסורד, כדי להראות שעניין זה של גיור ושל חזקת־יהדות אינו ניתן לפתרון חילוני־ממלכתי.

שאלה: האם הדרך הנאותה בסוגיה זו היא — „שב ואל תעשה"?

תשובה: בדיוק כך! המדינה, הרבנות, כלל־הדתיים, היו נוהגים בתבונה אילו נמנעו עכשיו מלהעיר־ולעורר את השאלה הזאת...

גדרה של סובלנות

עוד שאלנו את פרופ' אורבך לדעתו על סובלנות דתית: האם סובלנות פירושה רק השלמה־בדיעבד, „משום דרכי שלום", עם בעלי השקפה שונה, או שפירושה הודאה בלגיטימיות העקרונית של אמונות־ודעות אחרות?

פרופ' אורבך: — סובלנות, אפשר שתהא לה רק משמעות אחת: שאינך מטיל את אוכפך או את תחושת־עליונותך על זולתך. אני מגדיר את עצמי כפי שאני מגדיר, אבל מי שחושב אחרת — אינני פוסלו, אינני ממעט את דמותו. אדרבה, אפשר שעל־פי דרכו יגיע למדריגה גבוהה ממדריגתי. עד כאן, במה שנוגע להערכה אינדיבידואלית. יכול אני להתנגד לתפיסה של יהדות חילונית, או רפורמית — ועם זאת איאבק על כך שבעלי השקפה שונה משלי יוכלו לחיות על־פיה. לכן התנגדתי לאלה שרצו למנוע השכרת אולם־תפילה לקהילה ריפורמית.

כללו של דבר: ברור שמאבק רוחני ומאבק על דמות האומה הוא לגיטימי, אבל רק בתנאי שהוא מתנהל באמת בדרכים היאות. למאבק רוחני, בלי בטחון־מראש של שיכנוע, חולפת. היהדות יצאה תמיד נשכרת ממחלוקות לשם שמיים. השאלה היא — כמה מחלוקות היו באמת לשם שמיים... צר מאוד לראות איך כורכים לפעמים מאבקים רוחניים במה שאינו שייך לגופם...

חבר לדרך

מאת אברהים שבאט

היינו חברים לספסל הלימודים בנצרת. עבדול־עזיז — דוגמה לתלמיד חרוץ, רציני, אדם שבנה את עצמו.

עזיז, פקיד ממשלת המנדט הבריטי, שוקד בנאמנות על מילוי תפקידיו והשירותים הדרושים לאזרחים.

עם קום המדינה הוא מתמנה לאחראי באחת המחלקות החשובות של משרד האפוטרופוס על נכסי נפקדים. [illegible] בין „השורש והסתעף".

עבדול עזיז מצטרף כחבר פעיל לסניף הסתדרות־עובדי־המדינה בנצרת. לא עובר זמן־מה עד שנבחר למזכיר הסניף. עובדי המדינה ושאר הפקידים זוכרים את תקופת עבדול־עזיז והפעולות המבורכות שנעשו לטובת הציבור.

הפעילות למען עובדי המדינה איננה מספקת [illegible]

בשנת 1959 [illegible] עבדול עזיז [illegible] פעילותו [illegible] במשרד האפוטרופוס של נכסי הנפקדים. [illegible]

עזיז מחליט להתמסר [illegible]

[illegible] אותה תקופה?

● מפ"ם הגבירה את מאבקה למען ביטול הממשל הצבאי, שרבץ על שכמם של ערביי ישראל מאז קום המדינה.

● מפ"ם התחילה להיאבק ביתר־שאת, נגד מדיניות הפקעת אדמות ערביות.

● הוקם בית הוצאה ערבי ראשון במדינה שיזם הוצאת ספרים והצגתם במוסדות סמליים בקרב האוכלוסיה הערבית, שבשל בידוד זה וניתוקה מהמדינות השכנות היתה צמאה לספרות ערבית.

● הוצאת ירחון ערבי ספרותי־תרבותי [illegible] בשם „אל־פג'ר" (השחר), שיצא לו מוניטין.

● הגדלת „אל־מירסאד" — בטאונה של מפ"ם בערבית והכנסתם של מורים [illegible] אקטואליים לעמודיו.

* * *

מתפקיד של עורך אחראי ל„אל־מירסאד", עובר עבדול־עזיז לכנסת השישית, לאחר שנבחר מטעם מפ"ם.

עיסוקיו המרובים בכנסת אינם מונעים בעדו מלהתפנות גם לענייני עירו נצרת, [illegible] 1965 [illegible]

[illegible]

* * *

ב־1974 זוז זה עבדול־עזיז הערבי הראשון במדינה שהתמנה לתפקיד הבכיר של סגן־שר (הבריאות). עזיז לא הגביל את פעולתו אך ורק לענייני היגיינה ובריאות, אלא טיפל גם בדברים נוספים, לרבות הבעיות הקטנות של בני עמו בישראל ובשטחים המוחזקים.

משפחות רבות עדיין זוכרות כיצד עשה עזיז למען איחודן מחדש לאחר הפרידה שנתחוללה במלחמת ששת הימים. אסירים רבים שוחררו הודות להתערבותו האישית. זקנים ואביונים רבים בוודאי יזכרו לעזיז את העזרה הרבה שהושיט להם, כשהסדיר עבורם טיפול רפואי חינם ע"י משרד הבריאות. ועוד כהנה וכהנה...

* * *

[illegible] בתל־אביב, כשפרצה מלחמת ששת הימים. עזיז האמין כל האמין בעומק ליבו באחוות עמים ובדו־קיום שיהיה מבוסס על צדק ושוויון. [illegible]

„אזרחים, במקום [illegible] עלינו להגביר את פעולות ההסברה [illegible] בקרב היהודים, [illegible] כי לא ע"י התנגשות [illegible] יבוא השלום, אלא [illegible] שהוא „הפרטנר" האמיתי בסיכסוך".

„...[illegible]"

[illegible] אם אצטרך לספר על עזיז, ספק אם אוכל לסיים את סיפורי, [illegible]

[illegible] בין החברים היהודים והערבים, במקרים כאלה נהג עזיז ז"ל לומר:

„אברהים, מחובתנו להביע את דעתנו בגילוי־לב ובאמונה. אינני פקידים, או רודפי בצע במפלגה, אלא נציגים של עם אציל ובעל היסטוריה גדולה..." לא פעם שמעתיו פונה לחברים הצעירים ואומר:

„עליכם לדעת כי [illegible] מצידכם או מצידנו לא תוכלנה לשרת את האינטרסים והעקרונות המשותפים שסביבם ליכדנו את השורות [illegible] את המשותף".

* * *

טיפה מאוקיאנוס, בהשוואה למה שאפשר לספר או לכתוב על עזיז, דמותו [illegible]

* * *

עזיז שמר בפקידה רבה על קווי אופי אלה [illegible] עזיז עשה רבות למען השלום בין שני העמים.

הוא השקיע מאמצים רבים למען [illegible] עמו, [illegible] עם מותו של עזיז, איבדו הערבים [illegible]

היהודים אף הם איבדו אדם שלא חסך מאמץ כדי להגשים את חלום השלום ודו־קיום בין שני העמים.

ואילו אני, [illegible]

עזיז לא ישכח מלבותינו, [illegible]

„[illegible] גדולתו..."

משמעת, צבא ופוליטיקה

המועמד הבלתי מתאים

ממאמרי הקודם בסידרה ניתן היה ללמוד כי תיאוריית המשמעת של אריק שרון אינה חידוש מקרי של הזמן האחרון, ולא צמחה רק על רקע מאורעות מלחמת־יום־הכיפורים. אבל, גם הפרת־הפקודה בקרב על המיתלה ב־1956, שבעטיה נפלו 38 קורבנות־תינם, היתה תוצאת של גישה לפיה הצבא אינו צריך להסתפק בביצוע פעולות בלבד, ועליו להיות גם שותף פעיל בקביעת היעדים לפעולות ולדחוף לביצוען. הסלחנות בה התייחסו הממונים עליו להפרות־הפקודה, לימדו את אריק שרון לקח, וקבעו אצלו את גבולות המותר והאסור. במבוא שכתב ל„פרקי יומן" של מאיר הר־ציון (הארץ, 11.6.69) הוא קובע כי בתקופת השנים 1956—1953:

„...הצנחנים לא הסתפקו בביצוע פעולות. לצנחנים באותן שנים היתה יד בקביעת היעדים ובקצב ביצוע הפעולות. הם הציעו אובייקטים לפעולות ודחפו לביצוען. אפשר לומר שהאידיאולוגיה של פעולות־התגמול התגבשה במידה רבה ביחידות הצנחנים".

(ההדגשות שלי. — ב.א.)

אלוף אריק והגנראל לאוול

זמן רב לא היה ידוע בציבור מיהו אותו „קצין בכיר מאד" שהיה אחראי לגירוש הבדווים מפתחת־רפיח ללא הוראה ממשלתית ותוך ביצוע מעשים חריגים, עד שבא אריק שרון והתפאר בפנינו שהוא האחראי לפרשה, ובכך הבהיר לנו בדוגמה מוחשית מה פירוש „לדחוף לביצוע". אולם, אף על פי שחרג מסמכותו וביצע פעולות חמורות ללא אישור הממשלה, שר־הבטחון או הרמטכ"ל, לא זכה אלא ל„נזיפה בעילום־שם". האם במדינה דימוקראטית נזיפת היא עונש מתאים לחומרת המעשים שנעשו?!

מה היה קורה לאריק שרון, אילו היה הוא גנראל אמריקאי, ואילו שר־הבטחון שלו לא היה משה דיין — ואת אנו למדים מפרשת הגנראל האמריקאי ג'ון לאוול שהורד מדרגתו ופוטר מן הצבא ב־1972, לאחר שהפר את פקודות הממשלה. והמעשה שהיה כך היה: הגנראל לאוול, בעל ארבעה כוכבים, הדרגה הגבוהה ביותר בצבא ארה"ב (פרט לדרגה הנדירה של חמישה כוכבים), היה המפקד העליון של חיל־האוויר האמריקאי בווייטנאם. הוא קיבל פקודה מפורשת מטעם הנשיא — שבהתאם לחוקה הוא המפקד העליון של הכוחות המזויינים — שלא להמטיר אש על מטרות בצפון־וייטנאם אלא אחרי שנפתחה אש מן הקרקע על מטוסים אמריקאיים. לאוול לא נכנע להוראה, ועקף אותה על־ידי כך שפיקודיו נצטוו לזייף את דו"חות הטיסה ולרשום בכל מקרה, כי נפתחה עליהם אש מן הקרקע. בדרך זו ביצע פעולות צבאיות חמורות בניגוד למדיניות ממשלתו, שניסתה אותה שעה ליצור שיחות עם הצפון. על סמך התנגדות כי אין חיל־האוויר מסוגל כלל עוד לא נפתחה עליו אש, מעשי הגנראל לאוול

יכלו לחבל במאמץ זה, ולערער את האמון בדברי הממשלה. הדבר נתגלה כאשר סמל, מפיקודיו של לאוול, שיגר מכתב לסינאטור של מדינתו וגילה לו מה מתרחש. הדברים הועברו למטכ"ל, וזה החליט להוריד את לאוול בדרגה ולשלוח אותו לפנסיה.

אנחנו עם מיוחד, ש„בגויים לא יתחשב", ואצלנו אירעו הדברים אחרת. שר־הבטחון יצא להגנתו של „הקצין הבכיר מאד". ראש־הממשלה, גולדה מאיר, הזמינה זמן קצר לאחר המעשה את אריק שרון לקיבוץ „ביורים", ושם שמעה מפיו הרצאה על הכורח שבפינוי הבדווים המהווים סכנה לקיום המדינה, והיא לא השמיעה אף מלת הסתייגות מדבריו. חיפוי זה על מעשי „הקצין הבכיר" היה בו כדי להבטיח כמעט־חסינות לכל קצין אחר שסבור, כי במעשים חריגים הוא מכוון לדעת גדולים ממנו, והיה בה כדי לערער את אושיות המשמעת בתוך הצבא, ולעודד את אריק שרון לפעולות דומות בעתיד.

אלוף אריק והאלוף גונן

ואכן, באה מלחמת יום־הכיפורים, ולאחריה שוב גילה אריק שרון בפומבי, כי הפר פקודות. רבים מן הקצינים והחיילים שהיו במחיצתו מאשרים כי אכן הפר פקודות ונטל יוזמות בניגוד לפקודות שקיבל (י. בן־פורת, „ידיעות אחרונות", 8.2.74). על רקע זה פנה אלוף שמואל גונן, אלוף פיקוד הדרום בימי הקרבות הראשונים, בתביעה להדיח את שרון, והוא חזר עליה על דעתו של רב־אלוף (מיל.) חיים בר־לב בעת צליחת התעלה. לפי דיווח לא מהימן ב„סאן" הלונדוני, נודע לפיקוד על מקום הצליחה של אריק כאשר הוא התקשר עם דיין והודיע לו: „מצטער, לא שמרתי על קשר. אולם הכל בסדר ואני נמצא במצרים". („על־המשמר", 28.10.73).

הפרטים של אותה הפרת פקודה עדיין אינם ברורים. האם צלה אריק את התעלה בניגוד להוראות בעוד כוחותיו אמורים היו לסייע לפריצה של אלוף אברהם אדן („ברן")? מכל מקום, שלושה שבועות אחרי הפסקת־האש, ב־13 בנובמבר, הגיש האלוף גונן תלונה בכתב לרמטכ"ל בה דרש להעמיד את אריק שרון לדין צבאי. עיקרן של האשמות האלוף גונן הן אי־ציות לפקודות, נטילת יוזמות בניגוד להוראות, אי־מילוי מפורש של הוראות, מילוי חלקי של פקודות, עקיפת פקודות ועוד.

לפי דיווחו של ישעיהו בן־פורת ב„ידיעות־אחרונות", הועברו תלונות האלוף גונן ע"י הרמטכ"ל אל הפרקליט הצבאי הראשי, שהמליץ למנות קצין בודק לבירור ההאשמות. גם היועץ המשפטי לממשלה, מאיר שמגר, המליץ בשלב ראשון על מינוי קצין בודק, אלא שחזר בו אח"כ מסיבות שאינן ידועות. „כתוצאה מכך, ומהתפתחויות אחרות שאפשר רק לנחש, כגון התערבות גורמים מדיניים בכל הסוגיה — סירב הרמטכ"ל למנות קצין בודק. קיצורו של דבר — תלונת גונן נגנזה. המחיר מכל — „יומיים אחרי שגונן הגיש את תלונתו המפורטת נגד שרון, ב־22 בנובמבר, הוא הודח מפיקוד הדרום והועבר למרחב־שלמה".

אלוף אריק ו„טובת המדינה"

מיצר המיתלה, פתחת־רפיח, הפרת־פקודות ואי־ציות במלחמת־יום־הכיפורים — זה הרקע לזכות המפוקפקת שאריק שרון תובע לעצמו (בראיונות שפורסמו ב„מעריב" וב„ידיעות־אחרונות") לא למלא את פקודת הממונים עליו בקובעו כי לגבי מילוי פקודה יש לו, לאריק, שלוש עדיפויות: א) הוא קובע אם הפקודה היא לטובת המדינה. ב) הוא מברר אם מילוי הפקודה הוא לטובת הכפופים לו. ורק לאחר מכן הוא נענה לחובת־המשמעת כלפי הממונים עליו.

במדינה שבה נבחרה הממשלה באורח דמוקראטי על־ידי רוב הכנסת, אין זה מסמכותו של מפקד להחליט אם הפקודה שניתנה לו על־ידי הרשות האזרחית היא לטובת־המדינה, ובהתאם להחלטתו־הוא לבצע או לא לבצע את הפקודה, שהרי, „טובת המדינה" אינו מושג אובייקטיבי, שניתן לשקול אותו במונחים כמותיים. „טובת המדינה" הוא מושג שלמנחם בגין ולאבא אבן יש עליו דעות שונות. אחד סבור כי טובת־המדינה מחייבת נסיגה משטחים תמורת הסדר־שלום, האחר סבור, כי טובת־המדינה מחייבת החזקת כל השטחים כולם. כשאדם אומר „טובת המדינה מחייבת", בלא שסייג את אמירתו ב„לדעתי" ו„לפי השקפתי", הריהו מאחז את עיני הבריות, וכך אנו למדים כי מה שאריק שרון תובע לעצמו, בעצם, זו הזכות להחליט בהתאם להשקפתו מהי „טובת המדינה", ואחר־כך לבצע רק אותן פקודות התואמות את השקפתו־הוא! מכאן ועד למסקנה כי קצינים בכירים רשאים לקחת את העניינים בידיהם אם החלטות הממשלה אינן נראות להם כמשרתות את „טובת־המדינה", הדרך אינה ארוכה, ואריק שרון כבר הספיק לקבוע ש„הממשלה נכשלה והכשילה" והתמה על הסכם הפרדת־הכוחות בניגוד לטובת־המדינה!

כאן אנו מגיעים לשאלה, האם יש בסיס לטענתו של אריק שרון כי זו „איוולת וחוסר־אחריות שלא נותנים לאיש כמוני להגיע לדרג העליון של הפיקוד. כמה מפקדים כמוני יש בצה"ל?" תביעתו הבוטה של שרון למנותו כרמטכ"ל טעונה בדיקה לא רק מבחינת כישוריו האישיים של האיש, אלא גם מבחינת הכישורים שתובע התפקיד. או־אז יתברר אם־אמנם מתאימים כישוריו האישיים של אריק שרון למה שהתפקיד דורש.

לרמטכ"ל של צה"ל כוח־השפעה שכמעט אין כמוהו בארץ. מצד אחד, הרמטכ"ל הוא החוליה המקשרת בין הפיקוד העליון ובין שר־הבטחון והממשלה. הוא משתתף בחלק גדול מישיבות הממשלה וועדת־השרים לענייני־בטחון, בתפקיד יועץ טכני של שר־הבטחון. אף שבאופן רשמי אינו שותף להליכי קבלת ההחלטות, יש לעצתו ולעצת הפיקוד העליון השפעה גדולה. מצד שני, מעצב הרמטכ"ל בראש אנשי מטהו את הדוקטרינה הבטחונית של צה"ל, על־יסוד מדיניות־החוץ והבטחון של הממשלה, והוא גם המרשן העיקרי של העקרונות, המעשים והצרכים של צה"ל בפני הממשלה ובפני הציבור הרחב. כיוון שתחום הבטחון הוא כה מכריע בחיית של מדינת־ישראל, ממילא גדולה השפעתו של הרמטכ"ל, ומשום כך אין ממשלה אשר תהיה נכונה להפקיד תפקיד זה בידי אדם שאינו אמון עליה, והוא, איפוא, מינוי, שלא נעדרים ממנו שיקולים פוליטיים.

אלוף שרון והגנראל דיין

מן הסיבות שמנינו לעיל, היתה בחירת הרמטכ"ל מלווה תמיד במאבק פוליטי חריף, אך בניגוד למאבקים במישור המפלגתי, אין הציבור שותף לנעשה מאחורי הקלעים בקשר למינוי זה, ולחלוקה, מכל מקום, נבחר הרמטכ"ל על יסוד כישוריו האישיים בלבד. אין ספק בכך שכישוריו האישיים ונסיונו הצבאי של האלוף־המועמד עומדים בראש רשימת השיקולים לבחירה. אבל, תמיד יימצאו מספר מועמדים שיש להם הכישורים הדרושים. בחירת הרמטכ"ל נעשית לפי הצעת שר־הבטחון, אך הממשלה יכולה לדחות את המועמד. למעשה, עוד לא קרה שהמלצת שר־הבטחון הועמדה אי־פעם להצבעה, והסיבה לכך אינה נעוצה בהיעדר חילוקי־דעות. אלא בעובדה כי השיחות והבירורים הפנימיים נערכים זמן־רב לפני שהנושא עולה לדיון במליאת הממשלה.

כיוון שתפקיד הרמטכ"ל אינו תפקיד צבאי טהור, מותר לצפות כי ממשלה שנבחרה באורח דמוקראטי תרצה למנות רמטכ"ל שיבצע את המדיניות אשר הוחלט עליה בצורה הטובה ביותר. מהלכים אסטרטגיים בדרג גבוה מושפעים משיקולים פוליטיים, ומפקדים בכירים מודעים למשמעות המדינית של החלטותיהם הצבאיות. מודעות זו משפיעה, כמובן, על התנהגותם, גם אם יושרם האישי אינו מוטל בספק, וכבר היו דברים מעולם.

בתקופת כהונתו של משה שרת כראש־ממשלה, צידדה הרשות־האזרחית במדיניות של התאפקות נוכח הטירור הערבי, והתירה להידברות עם מנהיגי מצרים. לעומת זאת צידדו הרמטכ"ל דאז, משה דיין, וראשי מערכת־הבטחון, במדיניות „ההרתעה הפעילה". רווחה אז טענה כלפי שר־הבטחון, פנחס לבון, כי אינו משתף את ראש־הממשלה במלוא המידע על פעולות הזרוע הבטחונית. בעדותו בעניין זה בפני ועדת אולשן־דורי אמר משה דיין:

„...לא הסתרתי את שותפותי הפאסיבית בהטעיית שרת על־ידי לבון. הסברתי, כי ידעתי מדי פעם שלבון מטעה את שרת (על־ידי אי־הכנסתו לעניין), אך אם לבון מקבל זאת על עצמו — אין אני צריך להתערב. יתר־על־כן, אני מסתייג לחלוטין מתפיסתו הפוליטית של שרת, ורואה מדי פעם בזאת שאינו מאשר פעולות, נזק לענייני המדינה, ואין לי כל סיבה לעזור לו בכך יותר מאשר חובתי מורה לי...".

(„משה דיין מתנגד לוועדה", הארץ, 21.2.65, הדגשות שלי — ב.א.).

אף שאין להאשים את משה דיין כי עבר בהתנהגותו על המלה הכתובה של החוק, הנה ברור שהשקפתו הפוליטית קבעה במידה מכרעת את התנהגותו. רמטכ"ל אחר, שהיה מזדהה בהשקפותיו עם ראש־הממשלה, ודאי היה מפרש אחרת את חובתו כרמטכ"ל. עצם העובדה כי ליד לבון עמד רמטכ"ל כמשה דיין, תיתה לה השפעה על המדיניות. שהרי רמטכ"ל בעל השקפות אחרות, לא היה מוכן לקבל על עצמו „שותפות פאסיבית" בהטעיית ראש־הממשלה. אותה התנגדות למדיניות שרת והתמיכה במדיניות „ההרתעה הפעילה", קרוב לוודאי שהביאה את דיין להטיל במשך שנתיים, עד דצמבר 1955, את כל הפעילות הקרבית של צה"ל על הצנחנים, לאפשר להם פעילות, לתת להם גיבוי, לעודד אותם באותות של חיבה, לחכות להם בגבול לאחר שחזרו ממשימה (ש. טבת, משה דיין, ע' 400). לבון, מכל מקום, האשים את משה דיין שנהג להוליך אותו תכופות שולל לגבי פעולות הצבא, והיה מגדיל פי כמה את ממדי הפעולות בשלבי הביצוע בהשוואה להוראה שאושרה על־ידיו כשר־בטחון. (שם, ע' 421).

אלוף אריק מנהל פוליטיקה...

משה דיין היה מוכן להסתפק ב„שותפות פאסיבית" בהטעיית ראש־הממשלה. אבל, אריק שרון הוא אדם אקטיבי מאד, על כך אין חולקים. כאשר החליטה הממשלה הנוכחית על הסכמתה להפרדת־הכוחות עם מצרים, ניהל אריק שרון — בעודו לובש מדים — שיחות עם אישים ממפלגות שונות בנסיון „למכור" להם את השקפותיו על הפעולות שצה"ל צריך לנקוט בימים אלה, השקפות שככל הנראה נדחו על־ידי המטכ"ל.

דעתו של האלוף אריק שרון לא היתה נוחה מן ההצעה להגיע לידי הסכם להפרדת־הכוחות עם מצרים. הוא לא הסתפק בדרכי השיכנוע שהמסגרת הצבאית פותחת לפניו — ואלה אינן מעטות — אלא יצא במסע הסברה מחוץ למסגרת הצבא וביקש לשכנע את הפוליטיקאים שיקבלו את תכניותיו ויעזרו לו לכפותן על הפיקוד של צה"ל.

זכותו של אריק שרון להחזיק בדעה שה־צבא הישראלי צריך להחזיק בסיני 25—20 שנה, וכי „ישראל היא מעצמה צבאית, למרות מה שקרה ביום־הכיפורים". אילו היה מוכן למלא בקפדנות אחר הוראות הרשות האזרחית. אילו כזה היה המצב, ייתכן שהיה יסוד למריבות המקננות בליבו. אולם, כיוון שהוא עצמו פיתח פילוסופיה של אי־ציות, ואף המחיש כיצד הוא מטעיל אותה הלכה למעשה, אין לו סיבה להתמרמר, מדוע על הממשלה למנות רמטכ"ל שיהיה מוכן להפר את פקודותיו!

ממשלה בלי פחם

בשנת 1733 המציא המכונאי האנגלי ג'ון קיי את הנול המכאני — ובכך נתן דחיפה ראשונה לתהליך המוכר בשם „המהפיכה התעשייתית" — תחילה בבריטניה, ואחר כך בארצות מערב אירופה וצפון־אמריקה. הנול המכאני הופעל תחילה ביד; אך במהרה הותאמה מכונה להנעתו. לצורך הנעת המכונה דרוש היה קיטור, וזה הופק על ידי חימום מים. את החום סיפקה בעירת פחם־האבן (בימים ההם כבר לא נותרו יערות גדולים באיים הבריטיים). את המכונות אי־אפשר היה לבנות מעץ; לצורך הפקת הברזל מן העפרה — שוב נדרש פחם.

קשה לתאר את אנגליה ללא מכרות: עשרות סופרים, ציירים, צלמים, מסריטים הנציחו את הנוף האנגלי העצוב, את הארובות הפולטות עשן סמיך, את הבתים המפוייחים, את הנשים המחכות לפתח הפירים לבעליהן, אחיהן ובניהן; את האסונות, שהיו יורדים על המכרות לעיתים מזומנות: הצפות, התפוצצויות, מפולות־סלע.

ללא פחם לא היתה מתרחשת המהפיכה התעשייתית; בלעדיו לא היתה הקיסרות הבריטית מתפשטת על שבעת ימים; על כתפיהם של כורי־הפחם קמו והתפתחו חברות עתירות־הון, וצמח המעמד הקאפיטאליסטי.

הי"ת מתעקש

עוד לפני 20—25 שנה נדמה היה, כי בעתיד הנראה לעין יוסיף הפחם למלא תפקיד מרכזי במשק האנרגיה של בריטניה; אך כבר אז לא עמדה הפקת הפחם הבריטית בשורה הראשונה של הטכנולוגיה העולמית: במרוצת השנים הידלדלו — ואף נעזבו — מכרות רבים;

הציוד התיישן והתבלה. ממשלת ה„לייבור" הלאימה בשנת 1947 את המכרות, תוך תשלום פיצויים לבעליהם מעבר לערכם הממשי. אך גם לאחר ההלאמה — נשארה כדאיותם של המכרות מפוקפקת. מצבם הוחמר, משהופיע מתחרה מסוכן לפחם: הנפט — שהופק בעבודה זולה, ונמכר בפרוטות.

השפעת התחרות הורגשה במשק הפחם: מכרות רבים נסגרו; בעשור האחרון פחת מיספר המועסקים בהם בשליש. נחלשה גם עמדת המיקוח של הכורים; שכרם — שכר עבודה מפרכת בתנאים קשים ומסוכנים — החל מפגר אחרי שכר עמיתיהם האמריקנים והאירופים; היום משתווה, שכרם רק עם שכר כורי אסטוריה שבספרד הפראנקיסטית.

ההתאוששות באה — עם משבר האנרגיה. אמנם, החרם הערבי לא התממש במלואו, אך מחיר הדלק הנוזלי הרקיע שחקים, בעולם כולו החחילו מדברים על תחליפים לנפט: אבן ביטומינית, חולות־זפת, כוח־שמש. בכל אלה אין צורך בבריטניה: בשנות ה־80 יהיה לה נפט משלה ממעמקי הים הצפוני. והעיקר — יש לה כבר עתה אפשרות לספק

ראש ממשלה הית — להראות מי שולט בבריטניה

את צרכיה מאנרגיה — על־ידי הרחבת הפקת הפחם, שהיה בשנים האחרונות בבחינת „אבן מאסו הבונים".

הייפלא הדבר — כי רבע מיליון כורי הפחם החליטו לנצל את הקוניונקטורה כדי להשוות את שכרם עם שכר עמיתיהם מעבר לתעלה — ועם השכר הנהוג בענפי תעשיה אחרים בבריטניה עצמה — כגון תעשיית המכוניות? אלא שאיתרע מזלם, וההתביעות הוגשו בזמן שאותו העידה ממשלת השמרנים של הית לביצוע „השלב השלישי" בתוכנית למלחמה באינפלאציה — שלב, שהאיגודים המקצועיים שללו אותו מכל־וכל, מאחר שהוא גרס הגבלת העלאות שכר תוך פיקוח „נומינאלי" על המחירים (למעשה תוך כדי עליה בלתי פוסקת של מחירים — אשר אמנם לא הגיעה לממדי ה„דהירה" שבישראל, אך היתה ממשית מאוד; ואף בזמן שלא הוטל פיקוח של ממש על הרווחים).

כבר מלכתחילה גילו הית וחבריו עיקשות במו"מ עם הכורים. תחילה הוצעה להם תוספת שכר בשיעור ההתייקרות שבשנה שעברה (דהיינו, מין תוספת יוקר), — 7 אחוזים מהשכר.

לאחר מכן, הציעה הממשלה „תוספת מיוחדת", אשר, לטענת הית, מגיעה ל־9 אחוזים, ובסך הכל — 16.5 אחוזים. למעשה מובטחת התוספת במלואה רק לעובדים „בשעות בלתי חברתיות", דהיינו לכורים המתחילים את עבודתם הלילית בשמונה בערב, ואינם יכולים לבלות את הערב עם משפחותיהם, או לצאת לקולנוע או לתיאטרון. אך אלה הם 5 אחוזים בלבד של כלל הכורים, לאחרים הובטחה תוספת „צנועה" של 2.5 אחוזים בלבד. הכורים דחו את ההצעה. הית התעקש.

הכורים הכריזו על „סאנקציות" — הפסיקו לעבוד שעות נוספות; מחסני מפעלי הכוח החלו מתרוקנים מפחם.

שלושה ימי עבודה

הית השיב לסאנקציות — בנקיטת צעד שלא היה כמוהו בתולדות החברה התעשייתית: הוא הכריז על שבוע של שלושה ימי עבודה בכל המפעלים והמשרדים — חוץ מהמפעלים בהם העבודה חייבת להתנהל ברציפות שבוע שלם.

תחילה השפיע השבוע המקוצר רק במעט על חיי הארץ: למרבי נסיון האבטלה ההמונית, הבטיחו איגודים מקצועיים לחבריהם בהסכמים קולקטיביים מספר מינימום של ימי עבודה בשכר — כרגיל ארבעה ימים בשבוע — למקרה של הפסקת עבודה חלקית. אך אם המפעלים הגדולים „הסתדרו" לא רע בתנאים החדשים, והתפוקתם ירדה רק מעט, התקשו המפעלים הקטנים לשלם את שכר עובדיהם. מפעלים החלו נסגרים, התרבו המובטלים, שלהם חייבת המדינה לשלם דמי ביטוח לאי־מובטלים. מספרם מגיע כבר עתה ל־700 אלף, ובעוד שבועות מספר יגיע לשני מיליונים.

הממשלה זכתה ב„סייעתא דשמיא" — החורף במערב אירופה השנה — חם מהרגיל; חלק מהבתים החדשים מוסק ממילא בגז טבעי, אך הנזק למשק עולה עשרות מונים על הסכומים שנדרשו על ידי הכורים, והאינפלאציה, במקום להיבלם כתוצאה מאי־תשלום תוספת השכר, גברה בחודש האחרון הגיעה ל־2.5 אחוזים (שיעור „מבהיל" בתנאי בריטניה).

חבר־מזכירות מק־גייהי — „החיילים הם בני העם"

אלא שכנראה גבר החישוב העיצמי על החישוב הי־ משקי: הית גמר אומר „להראות" לכורים „מי שולט בבריטניה — ממשלה נבחרת או האיגודים המקצועיים".

לנוכח אי־ההתקדמות במו"מ נערך מישאל בין הכורים; ברוב של 81 אחוזים החליטו לייפות את כוחה של ההנהגה להכריז על שביתה כללית. ואז שלף הית משרוולו את „הקלף המכריע" — איום בבחירות כלליות לפארלמנט. עד לתום הקאדנציה — נשארו עוד 18 חודשים; אך הממשלה רשאית להחליט על הקדמתן — ולבקש מהמלכה להוציא צו מתאים. ערב הסיכסוך, לא היה מצבם של השמרנים נוח במיוחד. בשורה של בחירות חלקיות אבדו להם מושבים — לא תמיד ל„לייבור" — הליבראלים חיזקו את שורותיהם. נבחרו כמה צירים של המפלגה הלאומית הסקוטית, הדורשת אוטונומיה לסקוטלנד — ובכלל זה הפניית ההכנסות מבארות הנפט שבקרבת חופי סקוטלנד לתקציב חבל־ארץ זה. במטה הראשי של השמרנים נבדקו בקפדנות התוצאות הצפויות, והדבר קשה מאוד להערכה במדינה, שבה נהוגה שיטת בחירות רובנית „פשוטה". ההכרעה עלולה ליפול על חודו של קול ממש — בכל איזור ואיזור. מה עוד שהקולות שיימסרו למפלגות הקט־ נות עלולים לשבש את השורה.

הית היסס להכריז על בחירות שיתקיימו בסוף החו־ דש שעבר — תאריך זה לא חייב עריכת רשימות בוח־ רים חדשות, והיה מונע את השתתפותו בבחירות של שנתון צעיר חדש; מקובל להניח, כי הצעירים מצביעים בעד הלייבור. אך סקרי דעת הקהל לא עודדו את השמרנים, וההצעה נגנזה.

„האדומים מתחת למיטה"

בינתיים השתמש הית באיום בבחירות כנשק נגד הלייבור: מנסיון העבר ידוע, ש„הציבור הרחב", ובעיקר מעמדות הבינים והזעיר־בורגנות — אינם נוטים חסד לשובתים, כשאלה מפריעים להם לחיות „חיים נור־ מליים". הית סבר, כי ה„לייבור" יפעיל את השפעתו על מנהיגי הכורים, כדי שאלה יימנעו מהכרזת שביתה־בפועל; ואומנם, מנהיג מפלגת העבודה, הארולד וילסון, עשה מאחורי הקלעים מאמצים לשכנע את מנהיגי הכורים לדחות את שביתתם — אך ללא הועיל: הכורים, ומנהי־ גותם הראדיקלית, סבורים, כי אין להחמיץ את השעה.

השביתה הוכרזה — ועם זה גם בחירות כלליות. כדי „להקטין את הנזק" הפסיכולוגי, הצליח וילסון לשכנע את נהגי הקטרים להפסיק את הסאנקציות שלהם (הגבלת שעות עבודה ביום א' וביטול שעות נוספות בימי חול) — עד לאחר הבחירות.

השמרנים הולכים לבחירות — שייערכו ב־28 בפברואר — בסיסמה „בעד דמוקראטיה ונגד דיקטאטורה של המיע־ עוט". ממחסן הגרוטאות הוצאה תעמולת אנטי־קומוניס־ טית ארסית, המסתמכת על העובדה, כי אחד משלושת חברי המזכירות המצומצמת של איגוד הכורים, מק־גייהי, הנו קומוניסט. „מאחורי האיגודים מסתתרים הקומוניס־ טים" — היא הסיסמה, או במילים פשוטות יותר: „האדו־ מים הם מתחת למיטה" (The reds are under the beds).

אותו מק־גייהי, כשנשאל מה יעשו הכורים אם הממ־ שלה תפעיל נגדם צבא — השיב, כי „החיילים הם בני־ העם, ולא יפגעו באחיהם" — ואמרתו זו תוארה על ידי השמרנים כ„קריאה למרד למהפיכה".

וילסון טוען כי השביתה היא תוצאה מעקשנות השמ־ רנים, ומבטיח, כי בריטניה „תוחזר לעבודה" על ידי מפ־ לגת העבודה". הוא מצביע על ההתייקרות הדוהרת, מב־ טיח חלוקה צודקת יותר של ההכנסות, הלאמת מקורות הנפט — והנהגת משטר סובסידיות למצרכים (ולא לנצר־ כים) — זה שמנהיגינו אנו מתנכרים לו.

מה יהיו התוצאות? איש אינו מעז להתנבא. איש הימין שבמפלגת השמרנים, אנוך פואל, פרש מהמערכה; הוא טוען, כי הבחירות הן „רמאות", להית יש רוב מספיק בבית הנבחרים, כדי להכניע את ה„אדומים", וכוונתו. אחרי הבחירות, להיכנע ל„הכתיב" — טוען איש הימין הנזעני.

ברור, שאם יזכה הליבור לרוב — תסתיים השביתה, ולזמן מה יחזור המצב לתיקונו, אם גם לא ברור, כיצד יתגבר וילסון על האינפלציה. אם יזכה הית לרוב גדול — ינסה לשבור את השביתה בכוח הזרוע — או בכוח חקיקה — וברור כמעט, שיגרום לעימות מעמדי כולל — שיביא שואה על בריטניה. אך אם הכול יישאר כפי שהיה — דהיינו אם רוב השמרני לא יגדל — יגיעו הצדדים לתיקו, והית יצטרך להתפשר — לטובת מועמד פחות עיקש ויותר ליברלי. לבסוף — קיימת גם אפשרות „יש־ ראלית" — כי הליבראלים יהוו לשון מאזניים בבית הנבחרים, ועל פיהם יישק דבר — ואלה תוקפים בתעמו־ לתם הן את השמרנים, והן השובתים. אך לא מן הנמנע, כי המפלגה הליברלית הקטנה תישחק בין „שני הגדולים".

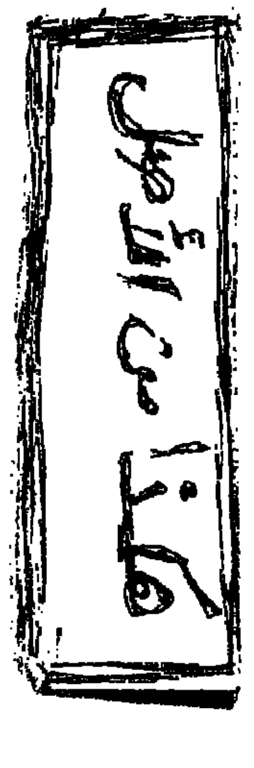

...ש יש לי המון לדבר, מפני שבמשך כל החודשים הארוכים האלה נשארתי לבד. הייתי לבד. וכשמיכה היה בא הביתה, בהתחלה כל שבועיים—שלושה, אחר כך כל עשרה ימים, בהתחלה לעשרים וארבע שעות, ואחר כך לארבעים ושמונה שעות, לא הספקתי למלא כמעט כלום מכל הציפיות שהצטברו, ולכן במשך כל החודשים הארוכים האלה די־ ברתי ודיברתי ודיברתי — עם עצמי... ופתא־ אום נעשה לי ברור שאני עוברת מטאמורפוזה ממש: אני מתחילה להכיר את עצמי מחדש, אני מתחילה להבין אחרת את הקשרים שלי עם הסביבה, עם הילדים, עם העבודה. אני מת־ חילה להכיר מחדש את הציפיות שכל הזמן חייתי איתן בלי לחשוב עליהן, אני מתחילה להכיר את הקשר שלי עם הארץ, וכל ההרגשה של הישיבה שלי בארץ מקבלת בשבילי מש־ מעות חדשה. אני מתחילה לחשוב את עצמי מחדש..."

אינני יודע אם דליה היא „האשה הישראלית האופי־ נית", אינני יודע אם בכלל קיים דבר כזה. היא בוודאי איננה „חתך מייצג". מפני שהיא אדם אחד, ואדם אחד איננו חתך: אדם אחד הוא לכל היותר משהו שנחתך על־ידי מקרים ורגשות ומחשבות, על־ידי קווי־כוח החוצים את השדה הזה שבו אנחנו חיים כחלקיקים. קווי־ כוח „המסדרים" אותנו בשני המובנים של המושג. דליה היא אשה בת שלושים, ילידת הארץ, אם לשני ילדים, עובדת כמורה לספרות ולתנ"ך בבית־ספר תיכון. בעלה נקרא לשירות ביום הראשון למלחמה, והוא נמנה עם אלה העומדים להשתחרר אחרונים: אם הכל יתנהל כשורה, הוא עתיד לבוא הביתה אחרי כחמישה חודשי היעדרות, בעוד כשבועיים. מה עבר עליה במשך חמשת החודשים הללו? הרבה יותר ממה שניתן לומר בכמה משפטים סדורים. לכן יוצאים הדברים מפיה דחופים ובהולים, רות־ חים. לא תמיד מסוגל העט להדביק את זרם המלים.

להכיר את עצמי מחדש

— מה פירוש „להכיר את עצמי מחדש?" היא שואלת, ומשיבה: פעמים רבות, במשך התקופה הזאת, הרגשתי שאינני שבעת רצון מעצמי. אני כאילו עושה כל מה שאני צריכה לעשות, ולמרות זאת נשארת איזו הרגשה עמוקה של מועקה ביחס לעצמי. התחלתי לנתח את עצמי, לחפש מה המרכיבים של ההרגשה העצמית שלי, גיליתי להפתעתי שמה שהכריע אותי היו, בסופו של דבר, כל מיני קשיים פיזיים בראש וראשונה. לכאורה המשכתי את אורח החיים שלי כרגיל, פרט לאותו „פרט־קטן", והוא היעדרו של מיכה מהבית: בבוקר הייתי מוציאה את הילדים לגן, הולכת לעבודה, עושה קניות, דואגת לארוחות, מסדרת את הבית, רוחצת את הילדים ומשכיבה אותם לישון, אבל כשהייתי מגיעה לסוף היום — הייתי מרגישה שאני מנותקת מעצמי, ולא בגלל „סיבות מופשטות": בסך הכל דברים קטנים. בסך הכל, העובדה שלא הספקתי לעשות דברים שבדרך כלל אני רגילה לעשות, וזה שינה את ההרגשה שלי ביחס לעצמי: פתאום כאילו לא היכרתי את עצמי. הייתי איפה־שהוא מאוכזבת מעצמי. עד שתפסתי דבר נורא פשוט; כשחיים בשניים, מחלקים את המעמ־ סה, מחלקים את האחריות. ופתאום הייתי צריכה לקחת על עצמי גם את התפקידים שמיכה ממלא בדרך כלל כדבר מובן מאליו.

במשך כל התקופה המשכתי לעבוד כרגיל. אבל גם בעבודה מצאתי את עצמי עייפה. כתוצאה מזה נולדה בי איזו צפייה שהסביבה תכיר במצבי, ושהיא תיתן לזה ביטוי. חכיתי כאילו שישימו לב לזה שאני מחזיקה מעמד, שישאלו אותי איך אני מחזיקה מעמד, ולמה לא? — שיבואו ויציעו גם לי איזה ארבעים ושמונה שעות חופש כל עשרה ימים... אבל מה, מסתבר שבמצב חירום כולם מכירים בכך שצריך לשים לב לגברים, איך הם מחזיקים מעמד, וכל מה שמגיע להם על זה, ואף אחד לא מוכן להכיר בזה שגם אני נמצאת במצב־חירום, מצב לא נוח ודי־קשה.

אחד הנושאים הרגישים ביותר היה היחס לנשים שבעליהן לא גוייסו. איך זה הגיע לתודעה שלי? התחיל להציק לי? היו כמה מקרים... בהתחלה, עד שהתארגנתי, היה לי קשה להגיע בזמן לעבודה. וכשהייתי מגיעה באיחור, אחרי שהבאתי את הילדים לגן, הייתי כבר מתוחה ועצבנית, דיברתי על הקשיים שלי בחדר המורים. אמרה לי מורה אחת: „רק לך קשה? לכולם קשה! אל תשכחי שזאת מלחמה". התביישתי שבכלל העזתי לדבר על הקשיים שלי. כעבור שבועיים נודע לי לגמרי במקרה

מאת יהושע סובול

כמו זרה בבית

● עולם שלם של ציפיות „הוכנס למקרר" ● מבט חדש על העבודה, הארץ, הילדים ● הציפיות הכי־אינטימיות תלויות באנשים זרים בז'נבה ● האם אפשרית פשרה בין האינסטינקטים האמהיים לבין הקשר לעם ולארץ? ● ראיון עם צברית בת־שלושים ●

שבעלה של מטיפת־המוסר בכלל לא גוייס. אם כעסתי? אותו? התרתחתי... אשה שלא היתה את הניתוק הזה, לא יכולה להבין מה זה. עובר שבוע ועוד שבוע ועוד שבוע, ואת מרגישה פתאום שאת חיה במצב מיוחד, ושאיש בעצם אינו מוכן להכיר בזה. הכרה מחייבת. זאת אומרת: לכל היותר מוכנים להגיד לך כמה מלים טובות. התאכזבתי מאנשים רבים שהמשיכו לחיות את חייהם הנורמליים, ולא תפסו מה קורה סביבם.

ליצור ציפיות חדשות

את הרגשתי ביחס למה שקרה ביני ובין הסביבה אני יכולה רק לבנות בשם מטאמורפוזה. אחד השינויים החריפים שגרמה המלחמה ותקופת הבדידות הארוכה שבאה אחריה, הוא התמוטטות של עולם שלם של ציפיות קטנות, יומיומיות, שמסתבר שהן היו מעם החיים שלנו. פשוט כמשמעו. למשל, את מצפה לשיבה היומיומית של הבעל מהעבודה, את מצפה לקפה שאת רגילה לשתות איתו, את מצפה לארוחה שיחה על דברים

של־כלום אחרי שהילדים הלכו לישון, והבית שקט, את מצפה שהוא יקח את הילדה ויספר לה סיפור, ואת תהיי פנויה לטפל בבן, ואני כבר לא מדברת על ציפיות אחרות, אנשים יגידו: מה זה לוותר על זה? בכלל כדאי להזכיר את זה? אבל כשפתאום מתברר שהוויתור על כל הדברים האלה פשוט משנה אותך לגמרי?

מתי הרגשתי שאני מתרגלת למצב החדש של הניתוק? כשהבחנתי שאני מתחילה לחיות עם ציפיות חדשות. ואני שוב לא מדברת על דברים גדולים. למשל, הציפיה למנוחה לבד, במיטה, אחרי שהילדים שכבו לישון. איך אני ידעתי שאני מתחילה סוף־סוף להתכונן לחיים נור־ מאליים? כי פתאום אני מתחילה לחוות מחדש את הציפיות הישנות שלי. כשהתחילו לדבר על הפרדת כוחות, הרגשתי פתאום שיפור במצב הרוח. שאלתי את עצמי על מה אני שמחה, ואז התברר לי שאני פשוט מתעוררת לציפיות הישנות: חלק מהן קשור עם זה שאני פשוט חוזרת להיות אשה.

העומס של הקשיים הפיזיים הוא המכריע אצל נשים עם ילדים: לי לא היה זמן לטפל בעצמי, ואולי משום הזנחתי את. זה בגלל שהציפיות הקשורות בזה דעכו. כך או כך, הרגשתי שאני חדלה להיות אשה... פעם, כדי לבדר את עצמי, דפדפתי בחוברות אירופיות שעוסקות בתרבות־דיור, ואני הפתעתי את עצמי מעיינת בהן בתע־ רובת מרירות של קנאה וכעס; פתאום קנאתי בנשים אירופיות שהדימוי בחוברות האלה הוא פשוט מלא מהציפיות היומיומיות שלהן; איך להם פינת אוכל, איך לסדר חדר־ילדים, ואני סתם מדמה: פוחשת בזהור...

ההרגשה שאני מרמה את בני

אבל במחשבה שניה חדלתי לקנא בנשים האירופיות. הרגשתי שהתמורה שחלה בי נותנת לי אפש־ רות לחשוב מחדש על הקיום שלי, על מה שנשאר בו יציב ומוצק למרות כל מה שהתערער והשתנה. גיליתי אולי בפעם הראשונה שתמצית הקיום שלי מתרכזת ביל־ דים. פתאום תפסתי שזה הדבר שקיבל יותר משמעות מתמיד, מפני שזה הדבר שאני אחראית לו, ומפני שזה הדבר שהעמיד לי את השאלות הכי קשות שהיו לי. זה שוב התחיל מדברים קטנים, והגיע לדברים יותר מהותיים. אם עד המלחמה חשבתי שאיחור לעבודה הוא מעשה חמור שאין לו כמעט כפרה, עכשיו זה השתנה: כשעמדה לפני הברירה להשאיר ילד בוכה ולהגיע בזמן לעבודה, העדפתי להקדיש לו עוד עשר דקות או רבע שעה בבוקר, להיפרד מילד רגוע שבא על סיפוקו, ולאחר לעבודה.

מדברים כאלה זה התחיל, אבל מהר מאוד זה התגלגל לדברים הרבה יותר עמוקים: לשאלות בקשר לשייכות שלי לארץ. אני, בפעם הראשונה בחיי הרגשתי, שאני רוצה להגן על ילדי בכל מחיר. תפסתי את עצמי מסתכלת על בני בהרגשה שאני מרמה אותו. והוא רק בן שנתיים. אתה מתאר לך? חשבתי על כך שבגיל שמונה־עשרה הוא ילך לצבא, ואיזה זכות יש לי לגדל אותו לגורל כזה. מצאתי את עצמי מסתכלת עליו, וחושבת על הקשר בין היסטוריה של עם, ובין החד־פעמיות של החיים שלו. ושוא־ לת את עצמי מה חשוב לי יותר... אני חושבת שלא הגעתי לא לאיזון ולא לפשרה בין האינסטינקטים האימהיים שלי ובין הקשר לעם ולארץ, מצד אחד אני מרגישה שיציאה מהארץ לא היתה פותרת לי כלום, מפני שבפעם הראשונה בחיי הרגשתי שאני יהודיה. ומצד שני הרגשתי מין התבלגה לא מנומקת כלפי זה שאני חיה פה, ונאלצת לגדל פה את ילדי.

לחיות לטווח של שבועיים

מה פירוש שהרגשתי שאני יהודיה? פשוט מאוד: זו הרגשה שהגורל שלך תלוי מנגד, וכל העולם מתנכר לך. הרגשה של שעיר לעזאזל. ההרגשה הזו באה לי בכל החריפות בימים הראשונים למלחמה. אני רגילה לקרוא, ובימים הראשונים לא יכולתי להסתכל על ספר. דווקא עבודות־יד הצליחו להרגיע אותי. סריגה, או כל עבודה פשוטה, כאילו נתנה טעם לקיום: היה בזה אתגר קרוב. שבוע שבועיים להתחיל ולגמור משהו, כאילו שזה היה אופק העתיד האפשרי. אחר כך, כשנוצרת שגרה של תקופה שאין־לה־סוף, התעורר בחזרה הרצון לקרוא, ונמשכתי דווקא לספרי־הגות: להבין מה קורה לי, מה קורה לסביבה. והיה עוד משהו: התעורר רצון חזק מאוד לתת את עצמי, וצער על כך שאני לא מסוגלת ליצור. פתאום התעורר צורך להגדיר את עצמך מחדש, עקב התערערות הקיום. אז גם הבנתי שהטעם בילדים קשור גם הוא בדחף ליצירה: ילדים הם משהו שעשית, ושאת מטפחת ומגדלת.

חשבתי הרבה על היחסים עם בעלי. אני לא חושבת שמשהו ביחסים האינטימיים השתנה, אבל דווקא הגעגועים לשגרה, השגרה עצמה הפכה אובייקט לגעגועים: השגרה המאוסת ביותר הפכה מוקד לגעגועים העזים ביותר. הרצון שבשעה מסויימת הוא יגיע הביתה. חשבתי כמה זה אבסורדי, שפתאום אני תלויה בהחלטות של זרים בז'נבה. שאין שום דבר בינם לביני, שהציפיות הכי אינטימיות שלי תלויות באנשים זרים אלה. זה סימל לי את האבסורדי־ יות של כל הקיום שלנו.

אולי זה מצחיק לומר, אבל השמחה שלי לקראת החזרה שלו קשורה גם כן בהרבה דברים קטנים. אני שמחה כל כך לחזור ולהיות תלויה בו בכל מיני דברים, אני אשמח להחזיר לו חלק מהנטל, אני מרגישה שהעול והאחריות שהיו מוטלים עלי במשך כל החודשים האלה היו רבים וכבדים מאלה שהיו מוטלים עליו. אני כל כך שמחה להחזיר את החיים לאפיק הרגיל שלהם, שהמחשבה על כך שהוא יגוייס שוב ממש מפחידה אותי. אני פוחדת מכך שהוא יבוא עם צו קריאה ביד, ואני שוב אתחיל לספור את הימים...

כמו שזה היה בחופשות הקצרות שלו: הציפיה לקראתן היתה כל כך גדולה, שבפגישה הקצרה רציתי להכניס הכל בבת־אחת: לדבר, לספר, לשמוע, למצות כל רגע... אבל הזמן עבר נורא מהר, כל כך מהר שתמיד נשארתי נורא מאוכזבת, ושנינו נשארנו מנותקים. אחרי כך הייתי מס־ תובבת על החופשה ובאה כמו זרה בבית.

על פסלים ועל אנדרטאות.

מאת גיורא מנור

תנצב"ה. צרור החיים. מהו צרור זה? אנחנו, זכרונותינו, או האבן עליה נוהגים לחרוט ראשי־תיבות אלה? ואולי גם זה וגם זה. „שלמה היה החכם מכל אדם. היכן שלמה?" — כתב המשורר הצרפתי ויון בשירו. האנשים החיים הם צרור הכלה ואובד במהירות, ציוד מתבלה ומתכלה, שאין לרשום אותו בספר האינוונטאר. לכן אנו פונים אל האבן ואל המתכת כדי לקבוע עובדות קיימות, שהזמן, כביכול, אין לו שליטה בהן.

„הקשר בין האדם והמקום בו נלחם, בו נפלו חבריו ואילו הוא נותר, הוא קשר של חיים ומוות." — אומר חיליק ערד, ארכיטקט ואמן שעסק הרבה בתכנון והקמת אנדרטות. והוא מוסיף — „הקמת ציון במקומות התרחשות המאורעות הוא מומנט חינוכי. וזו מלאכת קודש".

מאז מלחמת השחרור, ולמעשה גם לפניה, קיים הצורך הנפשי והרצון הציבורי לשמור על זכרונות בצורת אנדרטאות ומצבות. ועתה, כאשר מלחמה נוראה אך זה נסתיימה, שוב נימצא ודאי בעיצומו של גל הזמנות ומכרזים. ויכוחים ציבוריים ומחלוקות אין סוף סביב הקמתם של ציונים לזכר הנופלים ועל כן עתה הוא המועד הנכון לדון באספקטים האמנותיים של בעיה זו.

קוביה וגלגל

לא תעשה לך פסל וכל תמונה! צו קדום מוחלט. אולי בזכותו ניצלנו מאותם „גנראלים על סוסים" המשמשים משכן ליונים בכל כיכר מאובקת של עיירה אירופית, ואיש אינו מתעכב לידם לשאול לזכר מי הוקמו. ייתכן שגם בזכות הדמוקראטיות של צה"ל, בשל ההרגשה של כולנו שאלה בנים שנפלו ולא גנראלים, ההזמנה הסוציאלית להקמת אנדרטאות היא ביטוי לרצון הנצחת האבל על נופלים יותר מאשר פיאור הנצחון.

„הסכנה היא שכל אחד מקים לעצמו משהו בחפזון, כל מג"ד מוצא בגדוד חצי פסל או רבע צייר, ותת־שתיים, על רגל אחת מקימים גלעד, או תבליט." — אומר רודא רייולינגר, מי שעיצב את הפסל שבכיכר דנמרק בירושלים, את האנדרטה לזכר הבנים שנפלו בקיבוץ עין־שמר, את אולם הזכרון ב„יד־לבנים" שבפתח־תקווה ואנדרטאות רבות אחרות. לדעתו יש כאן תהליך אינפלציוני כמעט, ה„מוזיל" את ערך היצירות.

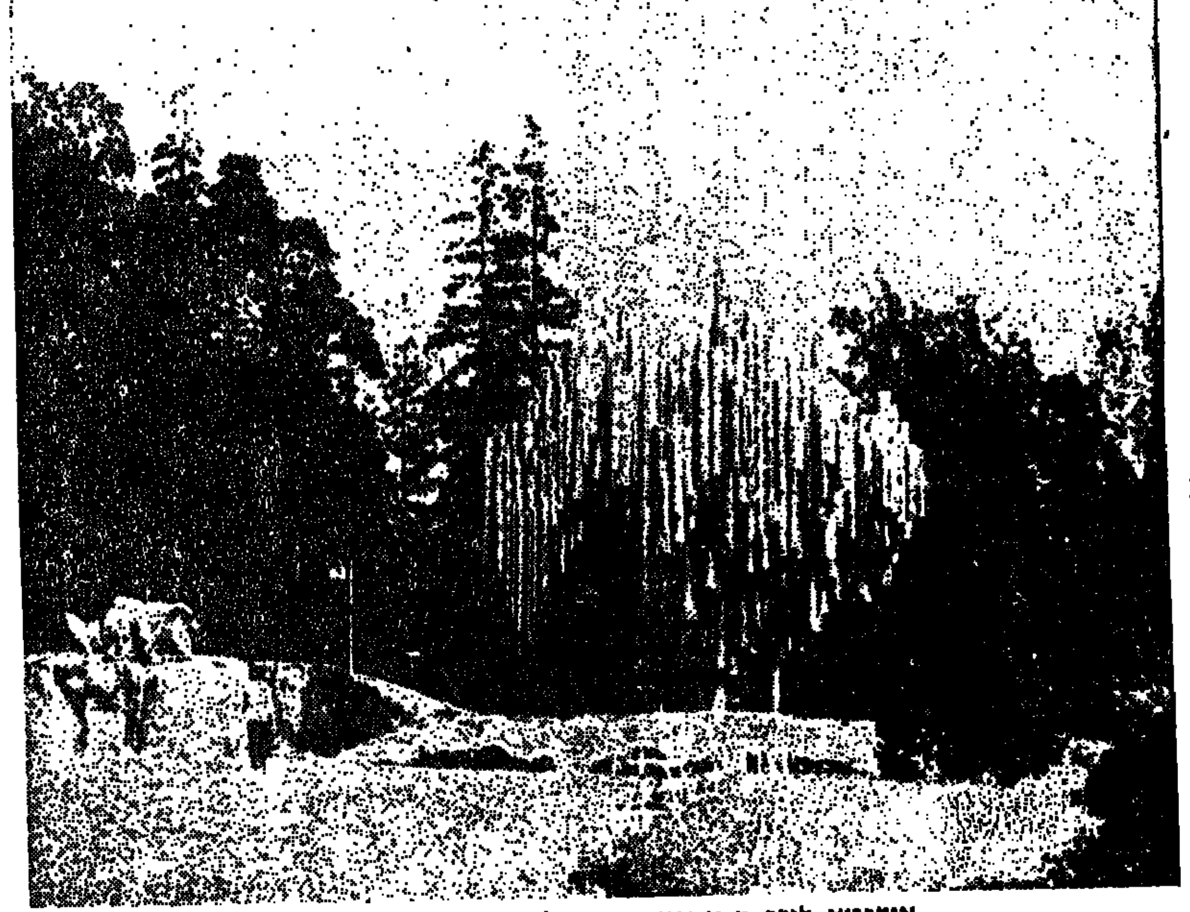
אנדרטא לזכר הקומפוזיטור סיבליוס בהלסינקי — מבנה מופשט המעלה בזכרון עוגב עשוי פלדה בלתי מחלידה — פסל מופשט מרשים מאוד

אנדרטא לזכר השואה מאת דני קרוון ב„יד־ויצמן" ברחובות

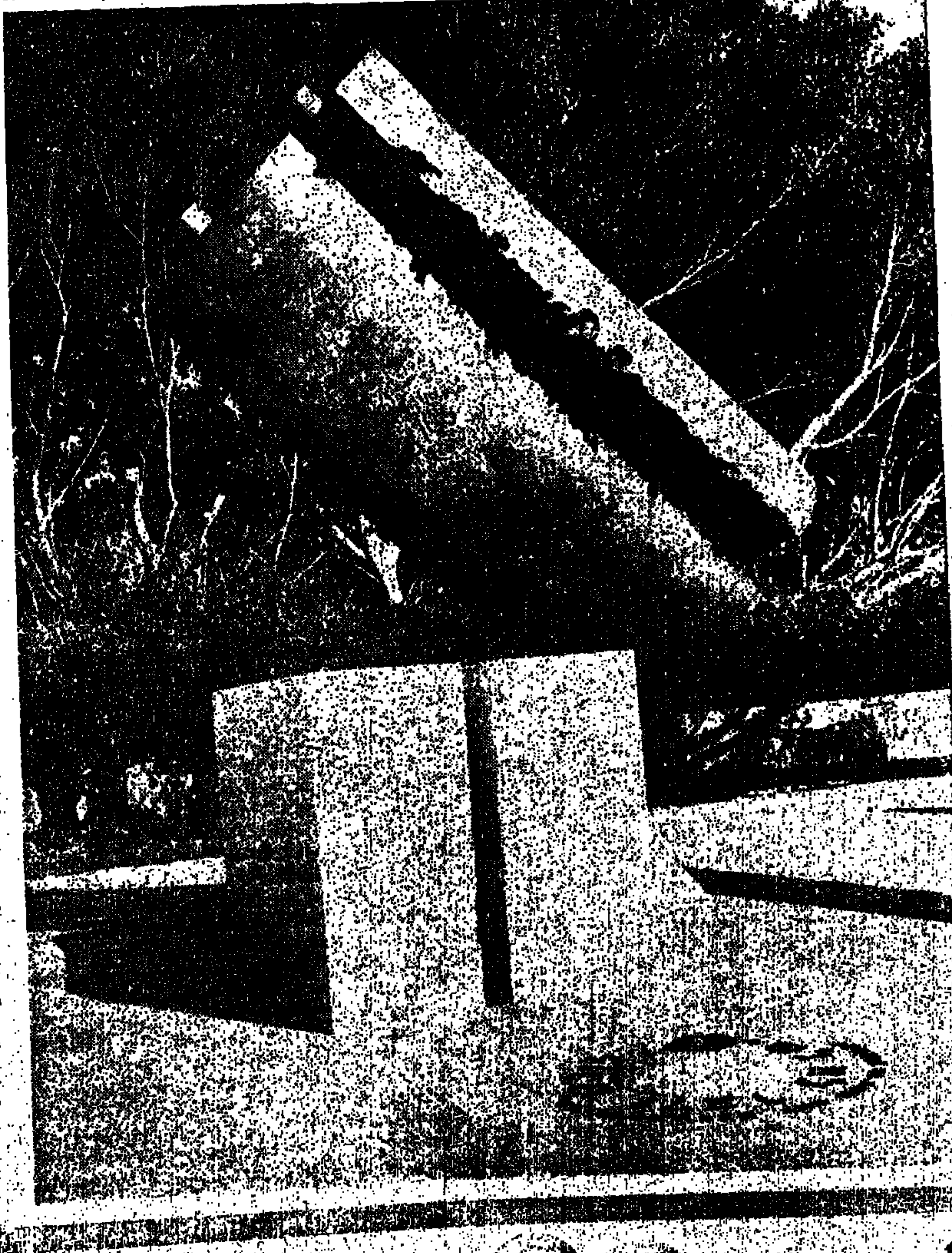

„יד" לזכר אבשלום פיינברג — קיטש בסגנון מופשט

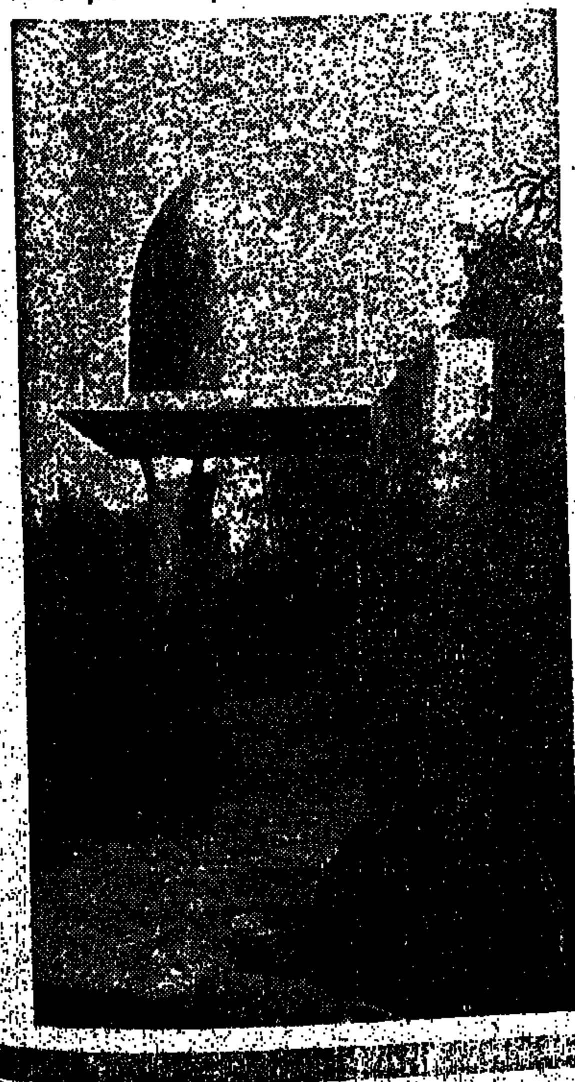

פסלו של ראפאפורט בתל־יצחק

לטרון — הצעה של יגאל תומרקין

קומפלקס רב צללים וסככות ובו שער אשר בו תזרח השמש בבוקר הקרב 18 ליולי 48, כנף השער מונחת במסלול יום קרב חדמים. במרכז — מבנה חדר־זכרון אשר בפתחו — תשקע השמש ערב ה־18 ביולי ובראשו שעון שמש דמוי רפלקטור. המבנה כאמור — מצודת בת המאה העשרים אסטטית לא פונקציונלית הקשורה לשמש והבאה להזכיר — לטרון לעולם לא.

פסל או אנדרטה ניצבים במקום קבוע, ותיתכן גישה שונה למיקומם וליחס שבין האובייקט האמנותי לסביבתו, שהוא חלק בלתי נפרד ממנה.

דרך אחת היא להציב אובייקט יחיד בתוך סביבה קיימת, כגון פסל בגן ציבורי, ציון לצדו של כביש. אך אפשר גם לעצב שטח שלם, שיהפך למעין „מקדש", מקום אליו באים באופן מיוחד כעולים לרגל, עיצוב סביבתי מגוון לחוויה דראמאטית, הנמשכת בזמן, כאשר עובר המבקר בתוכה, דרכה, כפי שתיכנן זאת האמן, והשינויים שבמראות המתגלה לעיניו הם המשפיעים על הלך הרוח, יוצרים את התחושה, את החוויה.

דוגמא לאובייקט הניצב בנוף נתון הוא פסלו של דני קרוון ב„יד־ויצמן". הצבת זכר לשואה היא שלעצמה משימה קשה ביותר. דני הלך, כדרכו, בדרך הזיקוק, ז.א. תימצות הצורות עד לפשטות המכסימאלית האפשרית, המקפלת בתוכה את החוויה ומגבשת אותה לגביש שאין עוד לגרוע ממנו דבר. גליל־מתכת שסוע המזכיר ספר־תורה ניצב על גבי מסד אבן, שסוע גם הוא, כשמים קולחים בחריץ החוצה אותו. הגליל, שעליו צרובות כתובות שונות, משיק לכן, כאילו מרחף באוויר, נאחז באבן תוך נפילה או מעוף. ולידו על הקרקע — נר־תמיד. מתכת ואבן, מים ואש, ניגוד של יסודות שאין לפשטם עוד, גליל וקובית, אף זה ניגוד צורני אלמנטארי.

„המקום בו הוצב הפסל היה נתון. בעייתי היתה ליצור אובייקט שימצא את מקומו בתוך הכיכר באופן אורגאני, שיהיה עשוי כך שתהיה הרגשה שהכיכר לא תהיה שלמה בלעדיו. זו היתה הבעיה שניצבה לפני." — אומר דני.

לעומת זאת האנדרטה לחטיבת הנגב שליד באר־שבע היא אובייקט שונה לחלוטין. כאן עוצב שטח גדול במיוחד למטרה האמנותית. זהו עיצוב סביבתי, חוויה הנגרמת למבקר בהליכתו בין קירות, בעלייתו למגדל תצפית.

אמן אחר שעסק הרבה בפיסול שכל מהותו הוא עיצוב הסביבה הוא יגאל תומרקין. בתערוכתו המתקיימת עתה במוזיאון תל־אביב (ביתן הלנה רובינשטיין) מציג יגאל בין יצירותיו המתארות את מלחמת יום־הכיפורים גם כמה הצעות לאנדרטאות, שאחת מהן, „מלחמה ושלום", הוא מתאר כך:

האנדרטה בנוית מאלמנטים מנוגדים. תעלה צרה וחשוכה ומעיקה באורך של 38 מטר — אשר בסופה פסלים וגטליים אגרסיביים ומאיימים על הצופה, העשויים מחלקי נשק וגרוטאות ומשובצים בתוך לוחות של זכוכית כחה (בגודל 8×8 מטר). מתוך מועקה זאת יוצא הצופה אל מרחב הצופה אל נוף מרחיב והמוגדר ע"י קשת מתכת נוצצת 14 מ' גובהה (הקשת סמל הברית). במרכז הקשת נמצא מוטיב היד בתוך עיגול השמש. מתוך האלמנט פורץ ורנוק מים (מים + אור = חיים) הממלא בריכה, השבילים המובילים מעלית בנויים כסמל השלום העולמי — שני הניגודים משלימים ומחזקים זה את זה ומוצגים על משטח דשא בעל מפלסים שונים בגודל 100 × 62 מטר.

במילים אחרות: חוויה בזמן, „המניע" העובר על הצופה תוך כדי פגישתו עם האנדרטה.

המונח „הזמנה חברתית" נעשה במשך השנים ל„מלה גסה". אולם אין ספק שכל פיסול ציבורי הוא ביסודו הזמנה כזו. מכך אין מנוס.

„מעולם לא הסכמתי לעצב יצירה שאיני שלם עימה באופן יסודי, אולם אסור לשכוח שהאמצעים הכספיים המגוייסים להקמת אנדרטה גדולים בהרבה מכל מה שאמן מסוגל להשקיע בכוחות עצמו." — אומר דני קרוון.

„אחת הצרות בתכנון אובייקטים גדולים היא הפשרה ההכרחית, פשרה בחומרים ובמיקום. פסל שצריך היה להיות יצוק בברונזה ולבסוף, מטעמי תקציב, בוצע בברזל, ודאי שאינו יכול למלא את ציפיות היוצר." — זו דעתו של רודא.

„עם שותפים, קשה לומר את האמת. עבודה עם ועדה מביאה למבנה המשותף הגמור ביותר. לאמן לא נותנים יד חופשית, כשם שנותנים לרופא או עורך־דין." — טוען יגאל תומרקין.

הילדים יבואו לשחק

לא תעשה לך פסל וכל תמונה. האם השפעת הגורמים הדתיים היא היוצרת את הסגנון המופשט השולט בפיסול הציבורי בישראל? לדעת האמנים איתם שוחחתי אין זה כך. אמנם בעבר נוצרו בעיות כאלה, ובזכות התנגדותה של עיריית ירושלים זכתה, למשל, משמר־העמק בפסל הנפלא של נאב בן־צבי לזכר השואה.

„אפילו שעה שהיה עלי לעצב את החבלים הניצב באולם הישיבות של הכנסת לא הגבילו אותי לצורות בלתי־פיגורטיביות" — מעיד על עצמו דני קרוון.

הבעיה אינה סגנונית. תולדות היישוב בארץ הן תולדות מאבקיו — והנופלים בהם. הרצון למצוא בטוי לכך, רב. „יש סכנה שישראל תיהפך למשהו המזכיר את בית־הקברות המפורסם בגנואה. אולי זה יהיה „קיטש" מופשט, אבל בטעם לא יותר טוב" — מזהיר רודא, הרואה אותנו כבר נתונים בתהליך זה של אין־ספור אנדרטאות ומצבות.

תוך כדי סיורנו בין אנדרטאות שונות מצאנו דוגמאות לחוסר־טעם מכל הסגנונות. מצד אחד מבנה מופשט לחלוטין כמצבת לזכר איש־נילי אבשלום פיינברג שליד הכביש הישן ליד חדרה (מצבה שנבנתה בטרם נתגלה קברו של אבשלום ליד עזה), שהיא חסרת פרופורציות ומכוערת ביותר, ומאידך גיסא, פסלו הסיגוראטיבי־ריאליסטי של ראפאפורט (יוצר האנדרטה בנגבה וביד־מרדכי) בקיבוץ תל־יצחק לזכרו של גדי מגלה. פסל השייך ממש לסוג „הגנראלים על סוס". כאן ניצב בן הקיבוץ שנפל במרדף אחר מחבלים בסוזה של שוטר תנועה כמעט, כשהפרופורציות של ראשו וגופו מוזרות ויש בו פאתוס בלתי נעים, מתקתק.

בפרט בולט הכשלון של פסל זה לעומת קיר הזכרון המצוי במרחק כמה מטרים ממנו במועדון הקיבוץ, שהוא צנוע ועשוי בטעם, קיר פשוט שעליו ציפוי עץ מעוצב היטב. מרשים הרבה יותר מן הברונזה שלפני הבניין.

„הצבת אנדרטה אישית, פנימית, למטרה ציבורית, היא לדעתי ממש גילוי ערוות." — אומר דני קרוון.

הצניעות, חוש המידה, הם הקריטריונים העיקריים החייבים להנחות כל יוצר, ובעיקר כל מזמין של אנדרטאות זכרון. „גם אותיות על קיר, רשימה פשוטה של שמות, יכולה להיות הנצחה הולמת." הוא מוסיף.

„הייתי רוצה שאנדרטה תהיה מקום אליו באים ילדים לשחק. אולי מקום בו יש משהו כמוזיאון־זוטא, ז.א. חבל־מפה המסביר את הקרב שהתרחש, מקום הצפית אל מקום ההתרחשות." — מסביר חיליק ערד.

עם שאיננו מכבד את עברו מאבד את זהותו. אולם פסלים ומצבות הם אובייקטים הקיימים זמן רב, ועל כן מחייב הדבר זהירות מירבית. הצער הפרטי, המכאוב האישי, האבל על אובדן חיים צעירים חייב להיות מובע דרך הפרי־זמה המחמירה של העיצוב האמנותי.

פסוקי קודש איסלאמיים במלחמת יום הכיפורים ובוועידת ז'נבה

הפסוקים על מלחמה ושלום בספרי הקודש של שלוש הדתות המונותיאיסטיות וביחוד בתורת משה (החומש) וספר המקרא של האיסלאם (הקוראן), הם ילידי השעה ושייכים למאורעותיהן ונסיבותיהן של אותן תקופות קדומות, שבהן נאמרו או נכתבו. ואף־על־פי־כן מקבלים אותם האדוקים־השמרנים כדעות וציוויים קדושים, שתוקפם קיים לדורות, ואולי לנצח. בגישה אי ראציונאלית ובלתי הגיונית זו שווים ה„יראים ושלימים" השמרניים מכל הדתות, אם כי קיימים הבדלים ניכרים ביניהם.

באיסלאם נוהגים עד היום לעשות שימוש בפסוקים היסטוריים בימי מלחמה וערב־מלחמה. זרם עז של אימרות קודש ירד על העיתונות, על השידורים וביחוד התוכניות הדתיות של הרדיו בארצות השכנות. למען מלחמת אוקטובר הוכן במצרים, שלושה חודשים לפני המלחמה, מעין לוח־כיס (8×12, 86 עמודים) במיליון עותקים, שנועד לחיילים המצריים. קונטרס זה מלא וגדוש דברי הסתה קשים, משובצים אימרות קודש ופסוקים לרוב, המצטיינים באיבתם לישראל. מן הראוי לציין, כי בקוראן מצויים פסוקים בשבחם של בני ישראל, אולם אלה אינם לפי רוחו של הגנרל סער שאזלי, יוזם ועורך החוברת, שהתיידד בזמנו עם הקבוצה הנאצית ועם הפאשיסטים בבריטניה, כאשר שירת, לפני כעשר שנים, כנספח צבאי מצרי בלונדון.

נפתח דווקא בפסוק איסלאמי קדוש שהושמע במטרה מנוגדת, ב„ארמון האומות" של ועידת ז'נבה. אומרו היה אבא אבן, שציטט אותו בסוף נאומו אחרי הפסוק מישעיהו ומיכה, „לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". הפסוק הקוראני הוא מפרשה ח',

وإن جنحوا للسلم فاجنح لها وتوكل على الله إنه هو السميع العليم

„המלקוח", פסוק ס"ג, האומר: „ואם יהיו נוטים לשלום, ונטית גם אתה אחריו ובטח באלוהים". פסוק זה מוסב על הלא־מוסלמים, שנלחמו בנביא מוחמד, ו„אתה" שבפסוק מכוון לנביא, אך הוא מחייב את כלל המוסלמים.

לפני הפסוק ואחריו

ארשה לעצמי לשרבב לתוך התמונה את שליטה הצעיר והיומרני של לוב, הקולונל מועמר קדאפי, הקיצוני הקנאי לאיסלאם, ואשר במעשיו ובדיבוריו הוא מעורר רוגזם של מדינאים ערבים קשישים ומנוסים ממנו. מספרים כי כאשר נשאל, מה ראה לתבוע ממדינות העולם להכניס את השפה הערבית לדרכוניהן, כשהוא ראש מדינה המונה בקושי שני מיליון תושבים, השיב: „אני מדבר בשם מאה מיליון ערבים". ולהערת המראיין, שאם כך הרי ודאי זכאים גם הסינים להציג דרישה ששפתם תיכלל בדרכונים, ענה בשובה ונחת: „שכחת, שהסיניים הם עובדי אלילים וכופרים גמורים, ואילו אנו, הערבים, נאמר עלינו, מפי הגבורה, „אתם מיטב האומה, שניתנה לבני האדם"." (פרשת „בני עמרם", פסוק ק"י).

קדאפי רגיל לתבל שיחותיו בפסוקי קוראן, בציינו לא רק את הפרשה והפסוק אלא גם את החלק והפיסקה (לקוראן 30 חלקים, ו־60 פיסקאות שכל אחת מהן נחלקת ל־4 חלקים). אין ספק ששליט לוב ראוי לתואר „האפז" — שומר, תרתי משמע: הוא שומר בליבו (בזכרונו) את הקוראן כולו, והוא נוטר איבה לכל מי שמסתייג מתביעותיו לנהל את כל ענייני הפרט והכלל לפי הלכת הקוראן, ללא השמטות וללא „סילופים".

ידוע, שאין דעתו של קדאפי נוחה כלל וכלל מוועידת ז'נבה, שכן גורס הוא מלחמת חורמה נגד מדינת היהודים. אילו מצא רמזים לכך בספר הקדוש, היה ודאי בא לז'נבה, ולא היה עובר בשתיקה על נאומו של שר החוץ הישראלי, וביחוד על הפסוק שצוטט מהקוראן. לו ניתנה לו ההזדמנות, ודאי כך היה אומר בערבית צחה:

„ה,דימי' (בן־החסות) * המלומד עיקם עלינו את הכתוב הקדוש שהשמיע, משום שעקר אותו משורשו, מתוך מה שקדם לו וממה שבא אחריו. הפסוק, שלזכותו של הנואם ייאמר, כי הגה אותו כהלכה, הוא כידוע פסוק ס"ג מפרשת ,המלקוח', שהוא פרק ח' של ספר קודשנו. נחזור נא ששה פסוקים אחורנית ונראה מה כתוב בראשון שבהם, פסוק נ"ז, שהוא ראשית הפיסקה. רבותי! בפסוק הזה כתוב כך: „אכן, גרועים מכל בעלי־החיים בעיני אללה הכופרים, אשר אין אמונה בלבותיהם". עכשיו, פסוק נ"ח: „אלה שעשו חוזה איתך ואחר כך הם מפירים אותו מדי פעם ואינם יראים את אללה". פסוק נ"ט: והיה, כי תדביקם במלחמה הפץ תפיץ את אשר מאחוריהם, למען ילמדו לקח".

ואחרי אתנחתה, יפרש קדאפי: „פרשנים גדולי הדור שלנו פירשו את „הפץ תפיץ" וכו', שהכוונה היא להעניש את השבויים, כדי להפחיד את האויב. אני ממשיך, ברשותכם, לקרוא את דברי אללה יתעלה. פסוק ס': „ואם פחוד תפחד מפני עם, אשר יבגוד בך, השלך תשליך את החוזה שעשית איתם, כי לא יאהב האל את הבוגדים. ואל יעלה על לבכם, כי יד הכופרים על העליונה, תקצר ידם להחלישכם". והנה פסוק ס"א: „הכינו להם (לכופרים מפירי התחייבויות) ככל אשר תוכלו, חיל כבד וגדודי פרשים, למען הפל אימה ופחד על אויבי האל ואויביכם אתם וזולתם, אשר לא תדעו אותם, אך אללה יודע אותם. וכל הון, אשר תפזרו במלחמות האלוהים, הוא ימלא לכם את חסרונו ולא תקופחו".

הנה כבר הגעתי לפסוק, אשר זה עכשיו שמענוהו מעל במת הוועידה, אך לפני שאדבר בו, הרשו לי להתעכב קצת על פירוש „אויבי אללה ואויבכם". „אויבי אללה", ברור שמוסב על כופרי מכה שנלחמו בנביא, אך בנוגע „ואויבכם אתם וזולתם" נחלקו מפרשינו. יש אומרים שאלה הם היהודים, ויש אומרים כי הכוונה לצבועים שבימי הנביא — יתפלל אללה עליו ויתן לו השלום! — שהעמידו פנים של מוסלמים ולמעשה היו כופרים; אך יש אומרים, שהכוונה היא לפרסים. ואני רוצה לומר לכם, כי התעמקתי בפסוק זה, הגיתי בו במשך כמה לילות של נדודי שינה ובאתי לידי מסקנה, כי כולם כאחד רמוזים בפסוק זה, אלא כיום, רבותי, היהודים ובני בריתם הם הנרמזים בו ביותר ונגדם יש להכין חיל רב כחול אשר על שפת הים ונשק בשפע־שפעים".

מוחה קדאפי את זיעתו וממשיך: „רואה אני כי היו"ר המכובד, המזכיר הכללי של האומות המאוחדות, מציץ מדי פעם בשעונו, וברצוני לסיים (אגב, אילו ידע מר ולדהיים ערבית, לשון שבה ניתן הקוראן, סבורני שלא היה נוהג כך). ובכן, רבותי, אם לא תתעלמו מה שכתוב בפסוקים דלעיל, תבינו שמדובר באויב, שאין לתת בו אמון, אויב בוגדני מאוד, שבדרכי ערמה ואלימות גזל שטח נכבד וקדוש מאדמות הערבים והמוסלמים. בעיני ובעיני כל מוסלמי נאמן, פלסטין היא ארץ מוסלמית גם כיום והיהודים שבה הם „בני חסות" לפי הקוראן הקדוש. לא מפחיתות כבוד כיניתי את מיסטר אבן „בן חסות". רבותי, הגענו לפסוק ס"ב של הפרשה, שהושמע זה עתה מפי הנואם האחרון. הבה ונחזור עליו שנית במלואו: „ואם יהיו נוטים לשלום ונטית גם אתה אליו וסמוך על אללה, והוא השומע והיודע". את שלוש המלים האחרונות השמיט אותו נואם, אף־על־פי שיש בהן משמעות חשובה; מה טעם כתוב כאן על אללה, שהוא שומע ויודע? והתשובה היא: הוא, יתעלה, יודע וגם שומע את מזימותיהם של אויבי אללה כלפי המאמינים וכבר באותו פסוק, המדבר על נטיית הלא־מאמינים לשלום, מזהיר הנביא מפני מבקשי השלום, משום שכוונותיהם אינן טהורות. ועכשיו, שימו נא לב אל הפסוק שלאחריו, המסיים את העניין שאנו עוסקים בו, האומר במפורש: „אך אם יש את נפשם להוליכך שולל, הרי רב לך אם אלוהים איתך. הוא אשר חיזק אותם בעומדו לימינך ולימין המאמינים ויאחד את לבותיהם".

אני מסכם, רבותי, ואומר, שכל עניין הנטיה לשלום מצד נציגי הלא־מוסלמים המשתתפים בוועידה, אינו אלא הונאה והולכת שולל ומלכודת לערבים ולמוסלמים, כפי שכתוב במפורש בכל פסוקי הקודש ששמעתם זה עכשיו, שכל מלה שלהם באה ממקור האצילות האלוהית והתבונה העילאית. בקיצור, כאן נרקמת מזימה ישראלית בעזרת עוזרים ובני ברית נגד הערבים. ומה מאוד ידווה לבנו על שעיניהם של האחרונים טחו מראות את משחק המירמה שמציגים כאן לפנינו, אך „אללה הוא כל יכול", נאמר פעמים רבות בספר קודשנו, ועתיד הוא להפר את המזימה המסוכנת במהרה בימינו".

*) לפי הקוראן נחשבים יהודים ונוצרים, החיים במדינה מוסלמית, כ„בני חסות" של השלטונות, אלא שעליהם רק לשלם אחת לשנה מס גולגולת („ג'יזיה") וזהו המס היחיד, קטן יחסית, שתמורתו מחוייבת המדינה לשמור על נפשם ורכושם. מעמד „בני החסות" בוטל במשך הזמן. קדאפי מכנה את הנואם, שקדם לו, „דימי", בכוונו ב„פלסטין המוסלמית".

פאהמי מזכיר נשכחות

דומה ש„ריככתי" למדי את נאומו המשוער של קדאפי, המאמין באמונה שלימה, שאילו התאסלמו עמי אירופה ואמריקה, היו כל הבעיות העולמיות, שפתרונן צפוי בספר הקדוש של האיסלאם, מגיעות ליישובן המלא. אשר לקדאפי עצמו, סביר לחשוב, שבאותו יום שנתקיימה ישיבת הוועידה בז'נבה, ישב הוא בארמון הנשיאות שלו בטריפולי, וטיפל בערימת בקשות לכסף ולנשק שקיבל מארגוני מחבלים ומקבוצות טירוריסטיות מאסיה, אירופה, אפריקה ואמריקה הלאטינית. קדאפי עיין בפנקסו האישי וברישומי צופן על תוכניות חבלה וטבח בבירות שונות, כולל לונדון, טוקיו, רומא, תל־אביב, אדיס אבבה ועוד ועוד. עיקר מעייניו היו בתבנית כמוסה מאוד: כיצד לחבל בוועידת ז'נבה ולפוצצה.

בקיצור, קדאפי בז'נבה לא היה ולא נברא, אלא משל היה. כידוע, איסמעיל פאהמי, שר־החוץ המצרי, הוא שנשא את נאום התשובה לשר החוץ הישראלי. פאהמי, היודע יפה את פסוקי הקודש, שקדאפי הרחיב את הדיבור עליהם, העדיף לא להעלות דברים השייכים לעבר ההיסטורי הרחוק ולנצל פסוקים השייכים למלחמת הנביא באויביו ויריביו. ברי, שאילו היה השר המצרי חרד לשלום, לא היה נושא את הנאום, שאין בו משום נסיון לקרב את השלום הנכסף.

מה אמר פאהמי? הוא הזכיר מעשים כמו פעולת קיביה, פעולות תגמול אחרות, פעולות שאחד הקצינים הבכירים, שהיה ראש המנצחים עליהן וגילה „הצטיינות" יתירה בהן, נבחר עכשיו לבית־המחוקקים שלנו, בעזרת יורשיהם של אנשי „רק כך". אותו קצין בוחש כיום בפוליטיקה בנוסח „צבאי" ויוצר תקריות מדיניות. הבה ונזכור גם אנו, שאותם מעשים שאיזכר פאהמי, עוררו בשעתם התמרמרות קשה אצל כמה ממנהיגינו, שהביעו מורת רוח והתנגדות עד כמה שניתן היה בשל הצנזורה הבטחוניסטית („בטחוניזם" להבדיל מבטחון של אמת). אם הדוגלים בסיסמה המטעה והנואלת שה„כוח יענה את הכל" היו סבורים, כי ה„שטארה" של התגמולים־לעילא כבר נשכחה, בא נציג בכיר של ממשלת מצרים והעלה את זכרה. לדאבון לב כולנו יש לתפיסה, ש„הערבים מבינים רק את שפת הכוח" ולזילזול באויבים וביריבים הצמוד לתפיסה זו, חלק רב מאד במה שאירע ביום־הכיפורים ואחריו.

קדאפי בפסוקים

מאת מנחם קפליוק

כתובים שנתבשלו בבית המיבשל של גנרל שאזלי

בנוסף למאמרו של גבריאל שטרן „אימרות היו"ר שאזלי" (על המשמר, 4.12) על קונטרס ההדרכה לחיילים המצריים שנזכר לעיל, נביא ממנו מובאות, שהוכנסו בקונטרס קטן זה כדברי איבה ל„אויבי אללה" באופן שהוא מכיל פסוקים רוויי ארס ומשטמה קשים ביותר מהמצויים בספר המקרא האיסלאמי, והמתובלים בתבלינים פרשניים.

בפיסקא „בשורת הנצחון על אויבינו היהודים" מובא הפסוק הבא: „אכן, מצוא תמצא, כי האויבים העזים ביותר למאמינים (כלומר, למוסלמים) הם היהודים ועובדי האלילים" (פרשה ה', קל"ש). יהודים ולא „אנשי הספר" או בני ישראל, שבאחד הפסוקים המפורסמים בקוראן נאמר על האחרונים שבח שכזה: „בני ישראל! זכרו את הטוב שהיטבתי לכם ורוממתי אתכם על כל יושבי עולם". (פרשה ב', פסוקים מ"ז, קכ"ב). הקוראן נוהג להבדיל במודגש בין יהודים ונוצרים לבין עובדי האלילים. הפסוק המדבר על אויבי המוסלמים כורך את היהודים עם הפאגאנים, הבזויים והמתועבים ביותר שבין המאמינים. כדוגמות לסלידה ותיעוב כלפי עובד האלילים: פוליתיאיסט הרוצה להתאסלם מחוייב קודם להתנצר או להתגייר ולו רק ליום אחד, ורק אחר כך מקבלים אותו לאיסלאם.

מחוסר מקום לא נצטט כאן פסוקים קשים אחרים ונסתפק רק בפסוק לא חריף, המעורר למלחמה. הנה מה שאמר אללה לשליחו הנבחר: „הנביא! עורר את המאמינים למלחמה, אם יהיו בכם עשרים סבלנים; הם ינצחו מאתיים, ואם מאה — הם יתגברו על אלף כופרים — עם לא יבין" (פרשה ח' ס"ו). ובנוסח אחר באותה פרשה: „מאה ינצחו מאתיים ואלף — אלפיים"; פסוק זה מעלה על הדעת מה שנאמר בספר דברים (ל"ב, ל') על אחד תרודף אלף ושניים המניסים רבבה, וכן מה שכתוב בספר ויקרא (כ"ו, ח'), שבו חמישה מנצחים מאה ומאה מתגברים על רבבה, אלא שהפסוק הקוראני הוא פחות פיוטי־דמיוני, אבל ריאליסטי יותר.

מסכת שבויים

אגב, בפרשת ח', „המלקוח", המרבה לדבר על מלחמות הנביא במתנגדיו, תוך ציון מאורעות וקרבות, מדובר גם בשבויים (הפסוקים על השבויים לא הוכנסו לחוברת של שאזלי, ש„הסתפק" בהקדמתו לעורר את החיילים המצרים לא לחמול על הישראלים: „הירגו בהם בכל מקום שתתפסו אותם"). בפרק זה כתוב כך: „לשום נביא לא היו שבויים, אלא אם ביצע מקודם הרג רב. תחפצו בהבלי העולם אך רצון האל הוא העולם הבא, ולאלוהים העוז והחכמה. לולא צו מאת האלוהים, שיצא מזמן, היה מעניש אתכם קשות על אשר לקחם שבי" (ס"ט). הצו של אללה שבפסוק זה הוא לפי המפרשים, שאין עונשין לוחמי מצווה כל עוד נמשכת המלחמה. בפסוק ע"א נאמר כך: „הנביא! אמור לאלה אשר שבויים בידם, כי אם יידע האלוהים כי טוב צפון בלבם, כי אז יעניק להם מטוב יותר ממה שנלקח מהם **) והוא יסלח לכם, כי הוא אלוהי הסליחות והרחמים".

يا أيها النبي قل لمن في أيديكم من الأسرى إن يعلم الله في قلوبكم خيرا يؤتكم خيرا مما أخذ منكم ويغفر لكم والله غفور رحيم

בפסוקים הנוגעים לשבויים יוצא מוחמד נגד הלוחמים שבמחנהו, אשר רובם המכריע היו מאנשי השבטים, שעיניהם לשלול שלל ולבוז בז, ובעיקר לשבות שבויים, שבאותה תקופה היו סחורה מכניסה רווחים לשובים, שכן מכרום לעבדים או קיבלו פדיון כסף תמורת שיחרורם: השלל והמלקוח הסיחו לא אחת את דעת הלוחמים במחנה הנביא מהמלחמה ומהמערכה כולה, ומשום כך הנביא מספר להם, כי כל הנביאים שקדמו לו היו לוקחים שבויים רק לאחר שהירבו להכות באויב (פסוק ס"ח). כן יוצא הקוראן נגד הלהיטות לשבות שבויים, המפריעה ללוחמים להילחם כראוי ומבטיח, כי תמורת ויתורם על ההכנסות מהשבויים, יעניקו להם מהשמיים ביד רחבה, נוסף על מנעמי העולם הבא המיועדים להם.

כמה וכמה דרכים להסתה ולהפחת איבה בין עם לעם, אך דומה שהקשה והמסוכנת ביותר היא באמצעות פסוקי קודש קדומים. מה שמקל על אלה שמוחם רופס ואיבתם אינה יודעת גבול לעשות שימוש בצורה הפקרית בפסוקים, הן בבחירתם והן בפירושם, הוא גם העדר ביקורת הקוראן, בדומה לביקורת המקרא. הסופר והחוקר המצרי הדגול טהא חוסיין (1889—1973) רמז ברורות בספרו „על הספרות הטרום־איסלאמית" (קאהיר, 1926) כשפירש פירוש מדעי קטע מהקוראן, על הצורך בגישה ביקורתית מדעית לקוראן, שאמנם הוא ספר קודש אך גם יצירה פרוזאית ראשונה וחשובה בלשון הערבית. הוא נענש על כך: ספרו החרם והוא פוטר ממשרת מרצה באוניברסיטת קאהיר, זה קרה לפני כיובל שנים. אמנם במשך הזמן פורסמו אי אלו פירושים מודרניים לקוראן וכן ספרים, שגישת מחבריהם הדתיים היא מודרנית ליבראלית בענייני הדת והחברה, אך לא נעשו עד כה נסיונות גלויים ונועזים להחדיר את הרעיון על הצורך בגישה מדעית לספר המקרא של האיסלאם.

אף־על־פי שבמשך חמישים השנים גדלו והתרחבו חוגי המדענים והאינטליגנציה בארצות השכנות ויש ביניהם חוגים חופשיים לא מעטים, בכל זאת הדיעה על גישה ביקורתית מדעית לספר המקרא של האיסלאם אינה פופולארית בציבור ונראית עדיין כמירה שאין לה כפרה.

**) אולי הפירוש הוא: נלקחו שבויים „[illegible]" של הלוחמים המסרו לנביא.

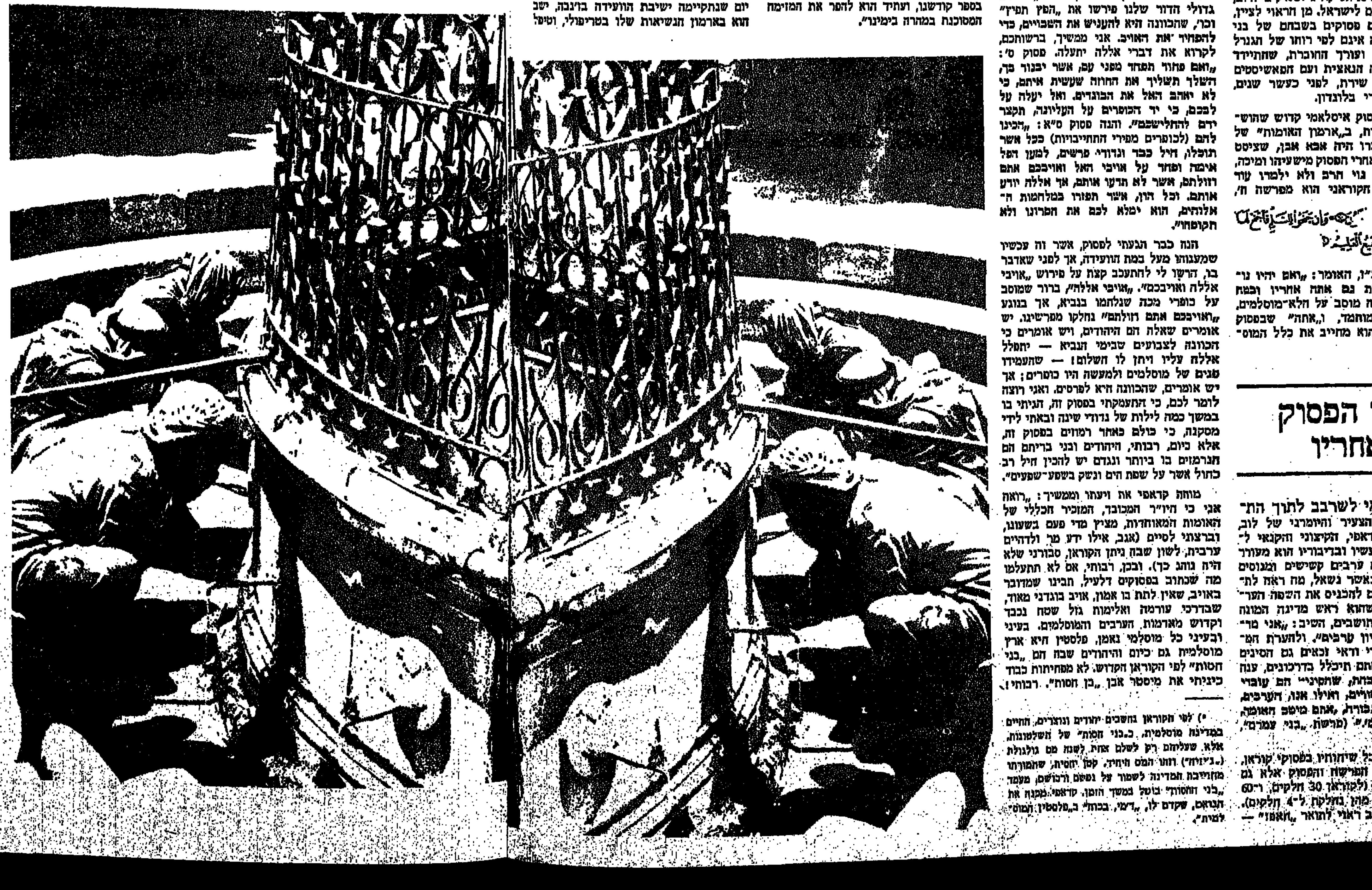

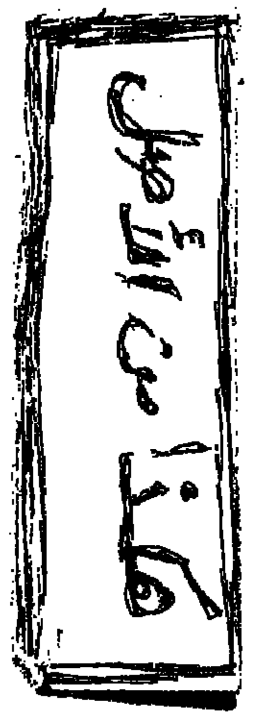

המפד"ל בין קודש לחול

ד"ר שבח וייס

המפד"ל עומדת ככל הנראה להפר את הס־כמית הקואליציוניים במסגרת עיסקת חליפין: „פתח־תקווה ובת־ים תמורת בני־ברק".

המפד"ל עומדת ככל הנראה להצטרף לקואליציה הממ־שלתית מבלי שזו תושתת על בסיס ציבורי רחב, ומבלי שתכלול את „הליכוד". בכך עומדת היא להפר את ההבטחה המפורשת לציבור בוחריה.

המפד"ל היתה שותפה לפני שנים אחדות לעיסקה פרלמנטרית לפיה תוקנו שני חוקים: חוק השבות תמורת חוק מירשם התושבים.

המפד"ל מצטיירת יותר ויותר כמי שמוכנה להתכחש לכל הסכם תמורת נזיד העדשים של שותפות בשלטון. רק מקרה הוא שנזיד עדשים זה לא גדל עד מאוד בגלל מה שהיה בעבר כוח לשון המאזניים שלה בתל־אביב.

מנהיג המפד"ל היה היחיד מבין עסקני המפלגות שהצהיר בשידור רדיו, קבל עם ועדת המאזינים, כי „תיאבונה של המפד"ל הוא גדול", ממש כך!

המפד"ל שמה מכשולים בדרכה של רפורמה בארגון משרדי הממשלה ע"י כך שהיא עומדת בתוקף על זכותה לשלושה עד ארבעה תיקים, וזאת חרף מפלתה המוחצת בבחירות האחרונות.

לכותב השורות האלה, כמו לרבים מתושבי ישראל, אין שום יחס שלילי לדת ישראל ולמסורת ישראל סבא. אף היתה לו הזדמנות פומבית להוקיע תופעות של לעג לערכי דת מקודשים. יש בישראל רבים הסבורים עדיין שלא ככל המפלגות מפלגה דתית ואומדים את התנהגותה בקני־מידה ערכיים ומוסריים. עובדה זו כשלעצמה צריכה להחמיא למפלגות הדתיות. זו גם הסיבה לאכזבה הגדולה מן הפער בין הציפיות לבין התנהגות המפד"ל במציאות. מה שמגביר עוד יותר את התדהמה סביב התנהגות עסקני המפד"ל הקשישים הוא הפער בינם לבין צעיריהם. רבים מאוד מקרב צעירי המפד"ל נותנים ביטוי להשתייכותם המפלגתית באמצעות התנהגות „תנועתית". הם פעילים בשדה החינוך, ההדרכה, ההתיישבות והצבא. ואילו הקשישים משנסים מותנים בשורה התכסיס והמרמה הפוליטית. מעניין להת־חקות אחרי שורשי אותו יחס דו־ערכי של המפד"ל כלפי המערכת החברתית שמחוצה לה. יש לכך כמה השערות:

א. ייתכן שהיהודים הדתיים מתייחסים אל החילוניים כאל זרים. עם זרים אפשר לקיים מערכת יחסים בלתי נורמטיבית.

ב. אולי אין עסקני המפד"ל מחשיבים את הציבור החילוני כקהל בוחרים פוטנציאלי שלהם. ובעניין זה ודאי שאינם טועים. אם אמנם זה המצב, הרי שאין צורך לשאת חן בעיני החילוניים. ואילו ציבור מצביעיהם הקבוע כאילו „מונח בכיסם". גישה זו אין לה על מה שתסמוך, במיוחד לאור התוצאות של הבחירות האחרונות.

ג. ההסכמים עליהם חותמת המפד"ל, בייחוד במישור המוניציפלי, אין בהם שום דבר זולת החשבון התעריף הקואליציוני. כך וכך משרות עבור עסקני המפד"ל ואנשי שלומם, כך וכך תקציבים למועצה הדתית ולחינוך הממלכתי דתי ועוד כמה סידורים בתחום השירותים הדתיים. גישה כזאת מחריפה תופעות אופורטוניסטיות והיא בבחינת חטאת הרובץ לפתחה של המפד"ל.

אך טעות היא בידה. שכן גם הציבור שהיה מקובל כקהל תומכיה הולך ומשתנה. יותר ויותר תלמידי חכמים בבתי האולפנא והאוניברסיטאות, יותר מורים ומנהלים של בתי־ספר ויותר אנשים מודרניים הנספחים באווירה הכללית השוררת בארץ, אווירה בה גוברת הסלידה מן הפוליטיקה בנוסח „טמאני־הול" ובסגנון של תן וקח. כבר בבחירות אלה חל כרסום בעמדתה ועוד יד ציבור הבוחרים נטויה. מהסלדת עצמה בעיני הציבור לא תצמח ברכה למפד"ל ולא תגבר האהדה לערכי הדת. הזלזול בפרהסיה בכללי המשחק הינו פגע רע והוא בבחינת בומרנג פוליטי שיפגע בסופו של דבר במפד"ל עצמה. גם מי שמדיח את המפד"ל למעשים מסוג זה גורם לדילול יוקרתו ובסופו של דבר נמצא כמי שעושה חשבון לטווח קצר. שומר נפשו הפוליטית ירחק מן הסגנון הכלבוטריסטי הזה או שירחיק מעצמו גם את אוהדיו הפוטנציאליים.

זהב של אולגה

יוסי קאנץ

לאולגה יש פני מלאך, עיניים טובות, גוף שמן וענק, ושם ללא „השתייכות" ברורה.

„כן, אולגה — מה יש ?.." היא מתגוננת נוכח השתוממותי — אולגה! „מה, זה לא טוב אולגה?" — היא צועקת, ומאותו רגע, כל התערבות והתנצלות נראית עלובה, מול התקפת הנגד של אולגה — התקפה, על טיהור שמה מכל חשד של השתייכות מערב־אירופית.

„אלוהים רצה אולגה, זה אולגה. זה לא פטנט של הרוסים, אני מטוניזיה, כן מטוניזיה, אם מישהו לא מאמין, אז שילך לבדוק אצל „גרנד־רבן של טוניז", שם הכל כתוב." באמת, כתוב שם שאולגה הוא שמה ולא יעזור לכם כלום. לא, אין לה כלום נגד הרוסיות, היא טובה מדי כדי להיות נגד מישהו, אבל „...שלא יחשבו הרוסים האלו שהם המציאו את השמות: אולגה, אלכסנדר, מקסים, מה זה!! אולי גם זה לא מגיע לנו!!"

כך, אומרת אולגה, נאנחת ומשלבת את ידיה סביב כרסה הענקית והגאה.

זהב של אולגה.

מצאתי אותה יושבת לבדה, בין הכסאות הריקים, בתוך אולם תיאטרון מכוער, בבוקר קר, דוחה וחשוך.

היא היתה הקהל, התמורות, התשואות, והעידוד היחיד באותו עת, צחקה בקולה הסופראני, והזילה דמעה בתנאי שהמצב על הבמה חייב זאת. היא מבינה היטב את נפש ה„אקטור".

ישבה אולגה בודדה בפינה הימנית העליונה, בשורה הריקה — לפני האחרונה, נשענת על מטאטא חדש, בבגדי עבודה נקיים ומגוהצים.

אולגה הטובה, אולי רק ה„גרנד־רבן" מתוניס יכול היה לדעת ולהבין מה ריתק אותה כל־כך שם, אל ה„אנשים הלא נורמליים" האלה, המקפצים על הבמה בהבעות מקצועיות של שעמום שיגרתי.

מה את עושה כאן, אולגה! — שאלתי.

כלום — היא עונה.

קצת לנוח, קצת לשכוח הצרות.

היא רצתה למצוא פינה שקטה, להתבודד (להיות עם עצמה ועם הגעגועים אחרי הבן...) כן, יש לה בן — אחד ויחיד, מוזר. בן יחיד.

והם לקחו לה אותו, לקחו לצבא.

מה לעשות, אין ברירה, כולם הולכים — הוא לא ילד!! — ברוך השם, בן בלי עין הרע.

אבל־מה! — למה שלא יקחו אותו קרוב יותר אליה, שיעבוד באיזה מטבח או מחסן, לא חשוב איפה, העיקר קרוב אליה — בן יחיד — לא!! ובינתיים, לא בא הביתה שבועות, לא יפה ככה לקחת בן יחיד מאמא שלו, קר לו בטח שם במדבר.

היא מכינה לו פעמיים בשבוע חבילה, עם כל מיני דברים טובים בפנים, מבשלת, אופה עוגיות, עם טעם תוניסאי אלוהי.

הוא מחלק אותם בין החברים שלו, וכולם שמחים כי לבן היחיד יש אמא נהדרת כזאת.

אולגה, עובדת בקופת־חולים.

מה את עושה שם, אולגה! — עוזרת לרופא, מנקה לו את ה־LABORATOIRE שלו, מנקה את כל הצנצנות, אומרת מילה טובה לחולים — „אין דבר, הכל יעבור, יהיה טוב".

לפעמים היא גם הולכת לקולנוע, אבל סרטי מלחמה איננה אוהבת, ישר מתחילה לבכות, בטח — נזכרת בבן שלה — ואז כבר אי אפשר לגמור את הסרט עד הסוף.

אולגה מבשלת רק על שמן — „ככה אנחנו" — היא אומרת בפסקנות בלי לפרש.

אני אוהב להקשיב לה לאולגה הטובה, אוהב לעזור לה להכין חבילות לבן היסמין היחיד שיש לה, להרטיב קצת את העוגיות, לקנות קילו גרעינים וגליון „חדשות הספורט" האחרון להתמרמר על חלוקה של המשכורת הזעומה ולשמוח על החופשה של הבן.

הו, החופשה.

יום לפניה, אולגה לוקחת חופש מקופת־חולים והופכת למאדאם אולגה, מבשלת כל היום קוסקוס ועוד דברים נהדרים, הולכת למספרה ומחכה לו בבית.

היום צילצלו לה מהצבא, שיש כוננות ולא משחררים.

אין דבר — מה לעשות, אלוהים הוא גדול, ישמור עלינו ועל היסמין שלי.

אולגה, אולגה.

הפתגם הנכון במקום הנכון

יהושע סובול

לאחר שהאזנו בשבת ביומן־השבוע לנימוקיו של פרופסור יובל נאמן מדוע אסור לדיין להתפטר, ולאחר שצירפנו אותם לטענותיו המוחצות של שר־הבטחון, שגם הוא שולל כידוע את התפטרותו של דיין, אנחנו השתכנענו, כן כן! תשאלו במה? ובכן, בכך שהנימוקים הראקים ביותר לאי־התפטרותו של דיין מעוגנים כהלכה בכמה וכמה פתגמים ומכתמים.

תענוג אינטלקטואלי עילאי היה זה לשמוע איך הפרופסור יובל נאמן מבטל בנחי־פתגם אחד את התביעה להתפטרות דיין, באומרו: „כל אדם יכול לטעות". לקח לנו כמה רגעים טובים לרדת לעומק האמת הטמונה בפתגם, ואחרי שתפסנו — הצטערנו על כך שהפרופסור נאמן החמיץ הזדמנות לומר את הדברים בצורה הרבה יותר מצלצלת ומשכנעת — מבחינה אקד־מית — בגירסה הלאטינית המקורית: Errare humanum est. עם זאת הבינונו היטב את השי־קולים שהינחוהו כאשר נמנע מלהשתמש בפתגם העברי העתיק „טעות לעולם חוזרת". אכן, לא זה הרגע הנכון להזכיר לעם הזה את תכונתה המוזרה של הטעות האנושית לחזור על עצמה דווקא.

אשר לדבריו של שר הבטחון כי התפטרותו תהיה מעין הודאה בכך שמשהו לא היה בסדר בצה"ל, יפה היה עושה אילו חיזק טענתו זו בפתגם. ויש, יש פתגם! תארו לעצמכם את דיין קם ואומר: „אתם דורשים ממני שבהתפטרותי אעיד על העיסה שבישלתי! רבותי! אין הנחתום מעיד על עיסתו!" לא רק עקרון האחריות המיניסטריאלית ומערכת הבטחון היו יוצאים נשכרים, אפילו השפה העברית היתה חוגגת רגע גדול מכיוון בלתי צפוי.

נאמר את האמת: כאשר אמר הפרופסור יובל נאמן כי אין מי שיחליף עתה את דיין בתפקידו כשר הבטחון, חיכינו־גם־חיכינו להנמקה מפותגמת ומוכתמת אקס־קתדרה. הפתגם הרא־שון שצץ במוחנו היה: „איזהו חכם — הרואה את הנולד". במחשבה שניה הבינונו מדוע ויתר הפרופסור על הפתגם, אבל למה לא להזכיר לנו ש„אין חכם כבעל הנסיון"? אולי בעצם מפני שכולנו נעשינו חכמים מאז הנסיון שנתנסינו... אם כך — יכול היה להזכיר לנו כי „מי שנכווה ברותחין — נושף גם על צוננין"? סליחה, שכחנו שבבית־הנשרף אין מדברים על כוויות. לפחות, יכול היה הפרופסור נאמן להזכיר לנו את הפתגם הצרפתי: „אדם שהוזהר — שווה שניים"! אלא שזה היה מסבך אותנו מחדש בשאלה: כן הוזהר או לא הוזהר? זאת אומרת, לפני יום הכיפורים, ע"י המודיעין; ואז היה כל הוויכוח מתעורר מחדש, זאת אומרת: אם הכל היה בסדר או משהו לא היה בסדר במערכת הבטחון, מה שהיה מאלץ מחדש את הנחתום להעיד על עיסתו, מה שהיה מזכיר לנו את הפתגם בקשר לדיג במים עכורים, מה שהיה מזכיר לנו דגים, דגים שמנים ודגי־רקק, מה שהיה מזכיר לנו חס וחלילה את הפתגם הידוע על כך שהדג־מריח־מהראש, מה שמאוד לא רצוי כשמנסים למכור לנו את הפתגם שטוב הלוויתן המת מדולפינים חיים. בקיצור, טוב עשה יובל נאמן כאשר קבע שאין מי שיחליף את דיין, וויתר במקרה זה על פתגמים.

אשר לנו, נראה לנו כי הטענה הרצינית, הפשוטה והמשקפת יותר מכל טענה אחרת את האבסורד שבדרישה שדיין יתפטר, קשורה בכך שדיין פשוט איננו רוצה להתפטר, שהוא פשוט רוצה להישאר שר בטחון, ומי שחושב שהנימוק הזה איננו כח מכובד במצב הנוכחי, ראוי שנזכיר לו את הפתגם „רצונו של אדם — כבודו".

שוחה אישית

יגאל גלאי

אמרו שאנחנו משוחררים. זרקתי את הציוד, לחצתי ידיים עם כולם, טפחתי לזיו ה„סמך" על הכתף, ניר רשם את הכתובת שלי כדי לשלוח לי את הצילומים מהסואץ. שילמתי לו מראש ארבע לירות. גיל צעק משהו שלא הבנתי. מיהרתי ללכת עם רוברטו אל הכביש כדי שלא יספיקו לומר לנו שזאת טעות ואנחנו נשארים.

(ראינו בחורה מכוערת, שנראתה אומללה מאוד. „אתה רואה, בשביל אלה אנחנו נלחמים" — אמר רוברטו).

הגעתי הביתה, התקלחתי, נישקתי את אמא. שתיתי קפה עם אבא. הלכתי בערב עם יהודה ואדי לדיסקוטק של אגודת־הסטודנטים. הייתי מגולח. חיתזתי אפילו „אפטר־שייב" על פני. היו המון אנשים שרקדו וצחקו. הייתי רחוק מכולם. לא מבין. תוהה, מבולבל. מישהו שם שאל אותי בקול מתמרח מה נשמע בעיר הגדולה. לא הבנתי אותו. רציתי לומר לו — שמע, היתה מלחמה, אבל שתקתי. לא יכולתי לדבר. בחורה אחת, שאני בקושי מכיר, שאלה אותי איפה שירתתי והתביישתי לומר, שרק לפני יומיים ירדתי מג'בל עתקה. כל הג'ובניקים בעיר סיפרו את זה לפני. נדמה שחצי עיר היתה על הג'בל. הלכתי ל„זוג־התרנגול" ושתיתי בירה עם נתן זהבי. היו שם הרבה בחורים ונערות יפות. שתיתי גרנד־ברנדי ובירה אירית חריפה. רציתי להשתכר, להתמסטל, אבל זה לא יצא לי.

הייתי בלי מדים. כמו כולם. איש לא ידע שרק עכשיו חזרתי מהצבא.

הלכתי לשמוע הרצאה עם חגית בחוג־לתיאטרון. ישבו שם כל מיני סטודנטיות יפהפיות שעישנו „טיים" וכתבו ביד עדינה במחברות ענקיות. בחוץ ירד גשם. השמשות הגדולות כוסו במים. נזכרתי בקור שבהרים. הרהרתי על התעלות הספוגות במים, על שקי השינה הרטובים מגשם. התרגזתי על עצמי שאני חושב על כך. המרצה, דווקא נחמדה, דיברה על „אדיפוס המלך" כאילו שזה הדבר החשוב ביותר בעולם. „אני מת לברוח" — לחשתי לחגית. לא רוצה יותר ללמוד. נכון, נרשמתי ללימודים ויהיו לי הקלות, אך אני מוותר על הכל. שהכל ילך לטמיון. שיישרף. אין לי כוח לכלום.

הלכתי למסיבה של החבר'ה. פתאום, כשהמוסיקה נשפכה והאורות היו נעימים ונוגים, ראיתי את הפרצוף של שאול אפריק. נזכרתי שתמיד יצא לי לפגוש אותו במסיבות והנה היום הוא לא יגיע. נהרג בזחל"ם מפגיעה ישירה של ר.פ.ג'. פתאום היה לי עצוב. ריק בנשמה. אפילו העיניים שלי היו ריקות. הרגשתי כמו מכוכב אחר. הצעתי לבחורה אחת שתצא איתי לטייל ברחוב, בגשם, בקור, אך היא לא הסכימה. יכול להיות שבגלל שאני מבוער, אבל מדוע האנשים אטומים כל־כך, לא מבינים, חסרי רגש!

הלכתי לבית־קפה בצפון העיר. המחירים היו נוראיים. לא היה איכפת לי. כלום לא היה איכפת לי. הייתי ב„הצגה־שניה" עם חנה. ראינו סרט חביב עם מכוניות יפות, חתיכות, צבעים משגעים. איזה יופי. אבל פתאום באמצע הסרט התגעגעתי לחבר'ה. לשבת ליד המדורה או הפרימוס השורק, לשתות קפה מר עם הל. ימן תמיד היה מכין לנו קפה עולמי. זה היה מין פולחן. כל רבע־שעה שתינו משהו חם. היינו מתרכזים ומצטופפים סביב האש, נושפים על הידיים הקרות, מספרים סיפורים ולוגמים. טריטוריה של גברים. אין מקום לעדינות ולמימוסים.

הלכתי לסניף־דואר כדי לקבל חבילה. הפקידים היו אדישים והתנהגו בגסות. התרגזתי. רציתי לצעוק — אתם יודעים מהיכן אני בא! אבל ידעתי שזה ישמע „שמאלצי" וטיפשי.

עצר אותי שוטר ורשם לי שלושה דו"חות על משהו שלא הספקתי לסדר ברשיון של הקטנוע. כאילו שדו"ח אחד לא מספיק למצב־הרוח שלי. לא האמין לי שבאתי ממאה ועשרים יום מילואים. כולם מספרים לו את זה. למחרת הלכתי למשטרת־התנועה ברחוב לוד והם דווקא היו בסדר. פקד ניב ורס"ל דבוש חייכו אלי בהבנה וויתרו על הכל. לחצו לי ידיים ואמרו, שאלו יהיו הצרות היחידות שלי בחיים.

מדי פעם תפסתי דכאון. מין מלנכוליות מרגיזה, מטרידה. החדר שלי היה חם והמנורה הפיצה אור צהוב, נעים. חיבקתי את הנערה שלצידי והקשבתי מהורהר ל„ביטלס" ששרו ב„סטריאו" וכל הזמן חשבתי על הקור ועל הזחלמים. על סיורי הבוקר ועל התקרית האחרונה שאחריה גררנו הרוג וחמישה פצועים מן ההר. אילו היו מחכים עוד שבוע היה הכל מסתדר. היתה הפרדת כוחות.

היה לי עצוב ומה, הרגשה לא ברורה. מועקה ואושר חליפות. למחרת, באמצע היום נכנסתי לאיזה באר ברחוב הירקון. זונה אחת ניסתה לפתות אותי, אבל לא היה לי ראש בשבילה. ישבתי לבדי עם כוס בירה. ניגנו שם שירים ביוונית ואחר כך היה שיר „האנשים הבודדים" של החיפושיות. נכנסו שני בחורים. ערבים. זיהיתי זאת מיד. אף־פעם לא הייתי גזעני אבל נזכרתי בדיבורים של רוברטו. „בשביל אלו אנחנו נלחמים". אחר־כך ראיתי ילדים משחקים, אנשים יפים, רחובות, ונרגעתי. אמרתי לעצמי שעלי להבין שהכל השתנה. שאני כבר לא בצבא.

חלמתי ובכיתי בלבי. וצחקתי כמו מטורף. אני משוחרר. עלי לחגוג. לחגוג איזה עולם יפה. ידעתי היכן אני נמצא. הכל נעשה קרוב. מוחשי. קרוב. עכשיו אני מתרגל. אבל כל המחשבות יישארו לצידי לעולמי־עולמים. רכושי הבלעדי. הדבר היחיד מעולם מטורף של מדים.

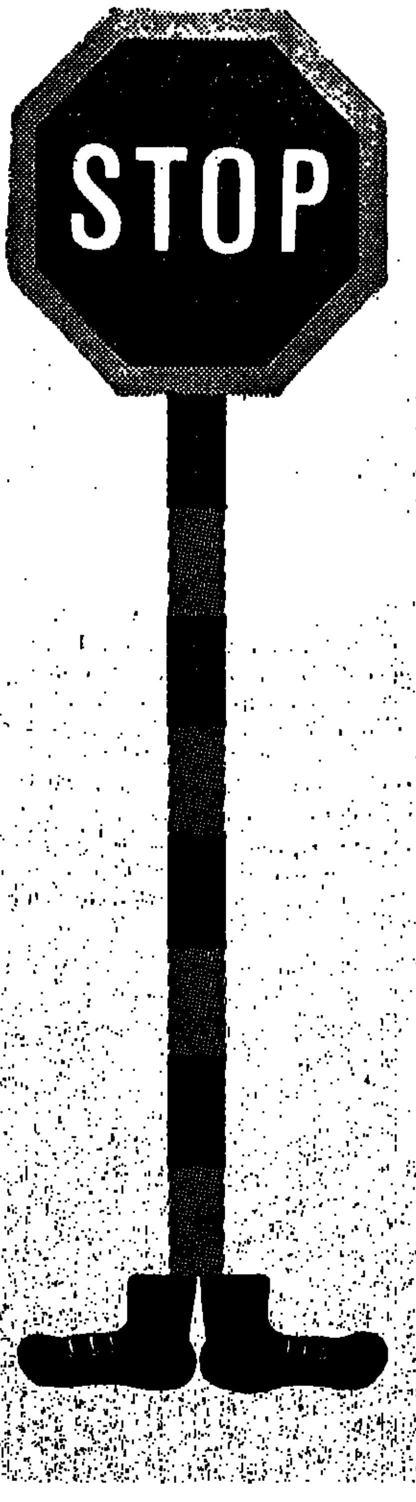

רעיון שאיש לא רצה לקנות

צביה בן־שלום

כאשר אני כותבת דברים אלה אין לנו עדיין ממשלה, פרט לממשלת המעבר, כמובן. כאשר תקראו דברים אלה אולי תהיה לנו ממשלה ואולי לא, אולי הסיכויים להרכבתה יהיו טובים ואולי נתכונן לבחירות. אבל גם אם תהיה כבר ממשלה (מותר להיות אופטימי, נכון?) אין לי כל יסוד להניח שהיא תהיה בדיוק לפי רוחי (מותר גם להיות פסימי). מישהו יצטרך לוותר על איזשהו עקרון ואני די פסימיסטית כדי לנחש מי יוותר.

מה שמרגיז אותי זאת העובדה שכבר שבועיים יש לי רעיון ואני מוכרת אותו בזיל הזול לכל מי שמוכן לשמוע וגם למי שמנסה להתחמק מלשמוע ואפילו למי שנמאס לו לשמוע. אני מוכרת — ואין קונה.

הרעיון שלי פשוט בתכלית: מקימים קואליציה של 61, כלומר המערך, חל"ע ור"צ. את הרשימות הערביות כללתי בתוך המערך, זה ברור. אחר כך שולחים 4—5 ח"כים של האופוזיציה לקונגרסים חשובים מאד בחו"ל או לסיורים מסביב לעולם, סתם ליתר בטחון, אולי מישהו מהקואליציה יחלה או ייתקע בפקק תנועה. אחר כך מעבירים בקריאה ראשונה־שניה־ושלישית הצעת חוק של דיני אישות אזרחיים. הרוב מובטח, כי גם „מוקד" יצביע בעד ואולי אפילו רק"ח. באותה הזדמנות מבטלים את „חוק עבודה בשבת" ומחליטים על גיוס של כל בחורי הישיבה וכל הבנות, דתיות או לא.

ההצעה הבאה שתועלה על הפרק תהיה ביטול החוק האוסר גידול חזירים ובשלב זה תצטרף המפד"ל לקואליציה כדי לבטל את רוע הגזירה. כמחווה של רצון טוב תחזיר הכנסת לקדמותו את „חוק העבודה בשבת", וכאשר גם „אגודת ישראל" תביע נכונות להישמע למש־מעת הקואליציונית — יוסכם על שחרור כמה מאות בחורי ישיבה מחובת הגיוס והבנות הדתיות תחוייבנה בשירות לאומי בבתי חולים ומוסדות חינוך בלבד.

בדרך זו נגיע לקואליציה רחבה מאד, בלי הליכוד וגם תרווחנו את דיני האישות.

ניסיתי למכור רעיון זה לכל מיני אישים ולא קנו. אמרו שהציבור רוצה ממשלת חירום לאו־מית, או שהציבור רוצה לשמור על ערכי היהדות הנצחיים, או שהציבור רוצה ממשלה המבוססת על הערכה הדדית, או שהציבור רוצה ממשלה יציבה מן ההתחלה... אמרתי שלדידי הציבור יכול ללכת לעזאזל. הציבור זה אני! שיוכיחו לי שזה אחרת. אמרו שאני לא רצינית. שאמשיך לכתוב פליטונים. שאשאיר את הפוליטיקה לפוליטיקאים. השארתי.

נ.ב. רק אדם אחד חכם אמר לי שהרעיון שלי טוב אם כי מסובך. לדעתו אפשר לפתור את הבעיה בצורה הרבה יותר פשוטה. על גולדה להכריז שהיא מקימה קואליציה של 61 וממנה את שולמית אלוני לשרת־הפנים. מפד"ל תשכח בין רגע את ממשלת־חירום־לאומי, את מיהו יהודי ואפילו את נחלת־אבות, ותצטרף לקואליציה תמורת משרד הפנים בלבד. טוב, זה באמת רעיון לא רע. הצרה היא שגם אותו איש לא מעוניין לקנות.

א־פרופו האמרה מחירי הנייר!

— ארור היום בו החלטתי להינשא לסופר.

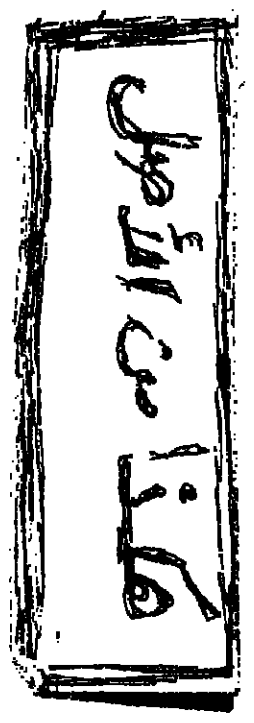

אלף אוטוביוגרפיות ועוד אחת

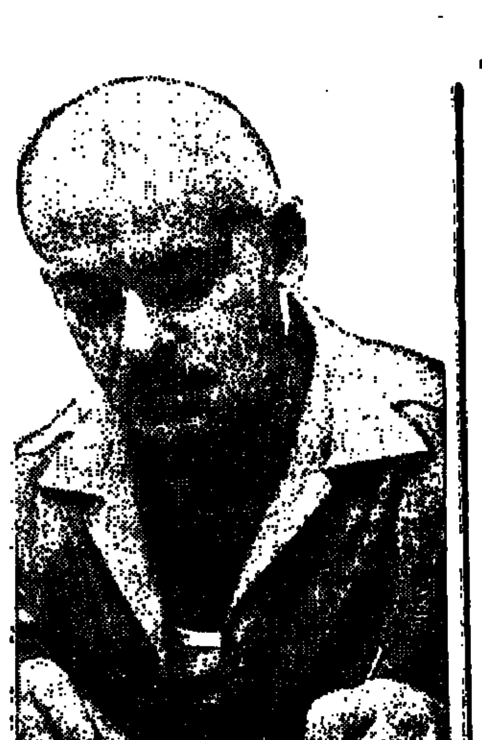

מאת מיכל סנונית

ביום בו נודע לי כי ניתן פרס זאב לספרות ילדים השנה הוא המ־שורר, המספר, העורך והמתרגם בנימין טנא, נתמלאה נפשי שמחה. ידעתי שאין זו זכיה של תור, ותק או כל חשבון אחר. זוהי זכיה לשמה. ספרו „בצלו של עץ־הערמון" המיועד לבני הנעורים, ואף לצעירים מהם בגיל, מהנה ומרשים בן כל גיל אשר עדיין ריח הסיפור הטוב מעורר בו ריגשה.

כאשר יצא הספר לאור, בהוצאת ספריית הפועלים, לפני חודשים מספר, פתחתי לעלעל בין דפיו בעוד ריח הדפוס עולה מהם. ושוב לא יכולתי לעצור את שטף הקריאה. בנשימה עצורה, בלעתי את הפרקים, אחד לאחד. רק, כאשר הגעתי לשורה המסיימת סגרתי את הספר. הוא ריתק אותי כפי שלא ריתקני אליו ספר זה זמן רב.

אודה, אני אוהבת ספרות לילדים. אולי כל מי שנותר בו זיק של ילדות (ולא רק זכרו־נות) גם כאשר נושא הוא על שכמו את ימי בגרותו, יכול להזדהות ולחיות כל כולו, ברמזיו ושיחיו, את אשר מעניקה לו הקריאה בספרות זו.

שבועה: בצלו של עץ

„ימי ילדותי", כותב בנימין טנא בהקדמה לספרו, „עברו עלי בוארשה, בירת פולין. ביתנו עמד ברובע היהודי שרחובותיו שוקקים תמיד. אנו הילדים, שיחקנו בחצר. היה שם, בחצר, עץ־ערמון שפרש עלינו את צמרתו הירוקה ושמע את מצהלות צחוקנו. אליו, אל עץ־הערמון, באנו גם כשהיינו עצו־בים. על גזעו התרפקנו, בצלו בכינו. כשגדלתי, עזבתי את וארשה ועליתי ארצה"...

לאחר מלחמת העולם השניה, שב בנימין לעיר הולדתו, ועל כך בהמשך ההקדמה הוא מספר: „התגעגעתי לנוף ילדותי הרחוקה. קיוויתי שאמצא את חברי מאז, את ידידי. אולם לשווא חיפשתי את עקבותיהם. מתוך ה־יהודי בשואה רק שרידים מעטים... את ביתי, התרגשתי, ראיתי עץ יחיד... היה זה עץ־הערמון שלי".

ושם, ליד עץ־הערמון אשר לפתע שנראה כבר מלא ירקות מבצבצת מתוכו, החליט בנימין טנא לספר על ילדותו שלו. עבור שנים רבות, בנימין טנא כתב רבות. שירתו ל־

מבוגרים: סיפרה מחוויותיו הרגשיות — למבוגרים. אך שירתו לילדים, פסחה על אותה תקופה. האגדות אותן עיבד ותירגם, הספרים אותם הדיק משפה לשפה, דחקו את רגלי אותן חוויות הילדות אשר נשבע לספר לילדים.

ואם דרושה הוכחה עד כמה בחוץ מרחק של זמן הוקא כדי לבטא את החזקות שר־בחוויות, הרי שבאים הסיפורים שראו אור לפני חודשים מספר ומעידים כאלף עדים שכור־ההיתוך לא חכזיב ולא כיזב. הסיפו־רים אינם מספרים בחוויות ילדים בשואה, למרות שלדברי מחבר, מלחמת־העולם היא שהביאה בעצם לחיפוש אחר אותם שורשים של ילדות. שנים קודמות, שנות ילדותו — בתיאור פלאסטי מאוד, אך בשום אופן לא רגשני — צפות ועולות לנגד עינינו.

ואנו — הופכים להיות שותפים לאותן חוויות של נערים צעירים אשר מתוך חדלות, המתנק הלו לעצמם אושר של „מחסורים,

פרישנקים, שלא נרכשו בכספי ההורים, אלא מאור פרטיות היצור והמידור שאינו יודע גבול.

הילדים יספרו את האמת

וכך, עין בעין עם בנימין טנא אנו מסבים והוא מספר: „עד שהתחלתי לערוך את „משמר לילדים", לא כתבתי מעולם ל־ילדים. לא שיר, לא סיפור. קדמה לעריכה

שליחות בפולין לאחר מלחמת־העולם השניה. בפולין, לאחר השואה, פגשתי בהוצאה כתבי־יד במכון ההיסטורי היהודי. קראתי, ואמרתי: אין הם ראויים לפירסום; כי נכתבו בידי שני סוגים: פרטיזנים שראו את הקבוצה שלהם, הלוחמת, בלי פרופורציה להמונים שהלכו ל־כיבשנים, ומצד שני, כתבי־יד של חברי ה־„יודנראט" לשעבר, ואלה נכתבו ברובם מתוך רצון מחבריהם לנקות את עברם.

„למשמע דעתי, אמר לי פרופ' ברל מארק, מנהל המכון: ,מה אתה רוצה, מי יכתוב את תולדות השואה?' אמרתי לו (לפתע, בלי לחשוב): ,אולי ילדים, תיארו את שעבר עלי־הם, היה לזה מומר של אמת'. צחק ברל מארק ואמר: ,היכן תמצא ילדים שיעמדו בזה?'"

וה„דיבוק" נכנס בבנימין. במשך חודשים הסתובב בין ילדים, נתן להם מחברות וביקש מהם לרשום את תולדות חייהם וכיצד ניצלו. הוא חזר ארצה כשבאמתחתו 1000 מחברות. בספר „אחד מעיר ושניים ממשפחה" הוציא 70 סיפורים מבניהם לאור. את האחרים מסר למוזיאון קיבוץ לוחמי הגיטאות. „כאשר הת־חלתי לערוך את ,משמר לילדים', ראיתי בכך זכות גדולה. נהמה היה לי שאני ממשיך את הקשר שטוויתי במשך חודשים ארוכים עם אותם ילדים".

קבצי השירה של בנימין לילדים, „קציר הפלא", או „הזמיר", תרגומים, אגדות־העמים אותן עיבד עם חברו־לעבודה שלמה ניצן (מיספרן מגיע לאלפים!) קדמו להולדת ה־סיפורים. התהיה — כך הוא מעיד — לא היתפתה ממנו כל אותה עת. „כיצד נעהים צעירים חוויי תנועות־נוער, היו היחידים ב־אירופה שהעזו — מוקפים אוכלוסיה עויינת, למרוד ולהילחם ללא כל תקווה וסיכוי? שאל־תי עצמי: בכוח מה? וחשבתי: אנסה להתחקות על עברם. מהו המיטען הרוחני שספגו ב־ילדותם, במגוען־הנוער? אולי ספרים קראו; שירים שרו, חלומות חלמו? חשבתי שאם אוכל לשחזר צמיחתם, יהיה אולי בידי לפענח את המקור ממנו שאבו עוז ללכת לפני עמם ובראשה ולהשום חפים, השייכים להיסטוריה, והם אישיים מאוד".

וכך, התלבט בנימין באיזה אופן יתאר את אותה ילדות, מבלי שיצוד דחוה אצל ילדי

האוצר מסמורות והגולה מבלי שייסחף אחר בתשלובת הזוהר להם. „אמרתי לעצמי: אנסה לספר כמה פרקי חיים לילדים אלה, שיוכלו להאזין להם לא רק את שלילת הגולה, או מיספור על החיים שנקטעו, אלא חיי ילדים שהם ילדים בקיומם. על שמחת־הילדות ומחיר־הנעורים איך לשתף מהם ועוד, כיוון שהתמיד הציקה לי התהיה על דמו של מרדכי אנילביץ', ניסיתי לשאול את עצמי האמנם אנו, ילדי היהודים בגולה, היינו באמת סמל המסחורות כמו שהתעיקר לנו את התו הפולנים שבקיצבם, חוזנו?"

בלא הטפת מוסר

ייתכן שכאן בעצם ההסבר מדוע מצויים כיו סיפוריו של בנימין מאלה המתא־רים סיפורי־גבורה של הילדים. בנימין המספר — אינו מטיף מוסר, אינו מגביה משל ונמשל. הוא קודם־כל מספר את סיפורו, האהבה, אותה

הוא מעניק לגיבוריו, הגישה הישירה, הבלתי־מצועצעת, המקסימה בפשטותה, משיגה את אותה מטרה עליה הוא מדבר: הקורא משתתף מתאהב באותה חצר, באותו עץ־ערמון, בצל גדלו אותם ילדי השכונה. ובצד סיפורי הגבו־רה, „המשובה והתעלולי", מזכיר בנימין, „ה־צחוק הבריא, הם־הם המפתח וסוד היכולת התנער דור־פליטים זה, קם כעוף־החול מאפרו וידע לבנות את חייו מחדש — על אף הכל."

„האמת היא", מספר בנימין, „שמאז אותה שנה וחצי של שהותי בגיא־ההריגה, היתה לי הוויית השואה — בה לא הייתי — לחוויה מרכזית בחיי. תרגמתי עשרות ספרים של פליטיה, קובץ שירי־עם שהושרו בין החו־מות, כמו כן קשור הייתי ליצירתם של סופ־רים יהודים, שנשארו בפולין, וכתבו על ה־שואה".

האם הסיפורים הם אוטוביוגראפיים? — „הסיפורים הם בהחלט אוטוביוגראפיים. אבל אין זה אומר שזהו מסוג החיבור המספר תוכן של התרחשות. כבעל כתיבתי, יש והכו־נות של מספר ילדים נתלקטו לדמות אחת. יש שמשאלת־לב יצרה דמות. אך האווירה הכללית, החצר הדלה, העץ הבודד שבה, החו־מות הדהויות, אשר מבעדן נפתח לנו חלון אל העולם הגדול עם קריאה בספרים — זהו העולם בו חיינו — ובו כמעט ולא שיניתי דבר".

„הפלגנו בקריאה, היינו דור של אוהבי־ספר" — מספר בנימין שבא עליו ועל חבריו לאותה חצר. ההורים היו שומרי מסורת, אך

לילדים נתנו מרחב שאיפשר להם להיפגש עם תרבות גרחבת של העולם החילוני. האבות חלמו שבניהם יהיו לדוקטורים ושלחום ל־בתי־ספר פולניים. והילדים — בנו את עולמם, שהיה צירוף תרבות ואורחות חיים. „אולי מפני שלא היו לנו צעצועים, לא רדיו ולא טלוויזיה, קראנו כה הרבה בספרים"...

„בצלו של עץ הערמון", מסביר בנימין, „הוא רק פרק ראשון. לאחריו באה תקו־פת הנוער, המחתרת, חלום הארץ, וכל אותו מרד־נעורים. אשר מקווה שאזכה לכתוב את אותם פרקים מאוחרים יותר של תקופת ה־התבגרות והנעורים".

ואנו, הנותר שלא לקוות, כקוראים נאמנים לסיפורים שיבואו לאחר שקראנו את סיפור „הקרוסלה" והמגלה, „החצוצרה", „אל האי השומם", „סיפור צעוב" אל כל אותם סיפו־רים הנוגעים ללב, המצחיקים לרגעים, העצו־בים לרגעים, המרגשים והכנים?

כמו היכרות אישית שלאחר הקריאה, ללוו אותי תמיד הצצות אל אותה ילדות, ואכן ניתן ללמוד עליה ולאהוב את ילדיה מתוך הסיפורים. וגם להבין את אשר הצה בנימין שנבין: מציאות אותם ילדים שהיו מאושרים יותר ... את ... מסיפורי בנימין טנא לילדים אשר גדלו תחת עץ־ערמון אחד, בחצר אחת, בוארשה הע־

מה הולך?

אפיפיור יהודי

אולי חבל שאין ליהודים אפיפיור. אב קדוש, שלפי התלכה אינו יכול לטעות, כי דבריו בענייני שמיים באים ישר מפי הגבורה. לו היה לנו אפיפיור היינו זוכים אולי לראות כמה בחורי־ישיבה בדמות המשמר השווייצי, והיה לנו ותיקאן משלנו.

עכשיו, אגב מיקוח קואליציוני, מנסים להשליט עלינו אפיפיור — הרבנות הראשית של ישראל, שתפסוק מיהו יהודי „על פי ההלכה". הרבנים השמרניים יהיו „הכנסיה המוכרת" ושאר הזרמים ביהדות — פרוטסטנטים. ו„קאתוליזציה" זו של הדת היהודית מוצעת על ידי שלומי אמוני ישראל. איזה אירוניה היסטורית. ואלמלא זה היה מעציב, זו היתה בדיחת השנה.

הסרט הרץ. מקפץ ועומד במקום 12 שעות

ביום א' שעבר התכנסו בבית עובדי עיריית ת"א, מושבו הקבוע של הסינמטק הישראלי, חובבי הקולנוע כדי לחזות בסרטים פרי יצירתם של ציירים. כתבנו לא החזיק מעמד במשך כל 12 שעות הפסטיבאל־זוטא, הן בשל השע־מום שהישרו רוב הסרטים, שהיו אמנם קצרים, אך כפי שאומרת היפוליטה ב„חלום ליל קיץ": בפרולוג אך 12 מילים, אך יש בו תריסר מילים יותר מדי". ייתכן שגם שפע הזקנים והבלוריות הגבירו בכתבנו את רגשי הנחיתות של בעלי הקרחות, וזה גרם לנסיגתו הטקטית.

חלק מן הסרטים הוצגו כנסיונות בשימוש מינימאלי באמצעים. למשל רפי לביא הציג סרט בשם „גרניום 2", שאינו אלא הליכה ממושכת של מאן־דהו ברחוב תל־אביבי עד הגיעו, ללא כל חקריות, לים, ושם נפסק הסרט מסיבות מבעיות. זה היה מינימאלי מאוד, אבל לא מינימאלי כסרטו של רן שחורי „יוזי'ק", שאינו אלא צילום פניו של גבר בגיל העמידה (ההגיון שלי אומר שזהו, כנראה, אותו יוזי'ק, אבל בסוג זה של קולנוע לעולם אין לדעת!) שאינו זע ואינו נע במשך דקות ארוכות. מינימאלי מאוד. לא פקות משעמם היה סרטו של ז'אק קטמור, הרוח החיה של אירועים והפנינגים אלה, ש„הנציח" עוברים ושבים ברחוב אלנבי בצורה, שכל תלמיד בקורס לצלמים יכול לעשות מעניינת ממנה.

בסרטו של מישל אופטובסקי היו צילומים מעניינים של כיכר המדינה, כשהמצלמה מוצבת במרכזה וסובבת במהי־רות גוברת על צירה עד שהכתים נעשים למופשט מעניין.

משיכתם של ציירים לקולנוע מובנת מאוד. הם רגישים לצד החזותי של דברים. אולם קולנוע אינו ציור מתנועע. אלא יישות דראמאטית ביסודה, והתעלמות מהיסוד הדרא־מאטי, הסיפורי, של אמנות זו ממילא רק מבליטה את הסטאטיות שבתנועה ללא משמעות.

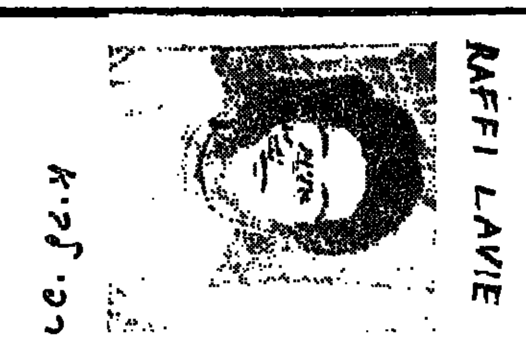

נסיון מעניין יותר הוצג על ידי „התיאטרון הלבן", העוסק בדרך כלל במחול, בו משתפים פעולה הנולחין יוסי מר־חיים ורחל כפרי. הופעתם, „נקמת המומיה", יש בה שילוב של סרט, תנועה של אנשים חיים ומוסיקה מאול־תרת. כאן לפחות היתה הרגשה של מוזרות. של נסיון להביע משהו, או לעצב שטח וזמן.

כתבנו שוחח עם מארגני האירוע, והרי כתבתה:

התבשרנו, בשעת הפסקה אפלולית אחת בין סרט־מושג אחד לסרט־מושג אחר — ביום „קולנוע־מושגי" שנתקיים (מ־10 בבוקר עד 10 בלילה) באולם הסינמטק, על לידת חברה חדשה — רשומה כדת וכדין — ומקורית במינה — חברה ל„אמנות אופטימית", בבעלותו של איש צעיר — אלמוני עד היום — בשטח האמנות לפחות — בשם ששה חררי. החברה, שקמה כנראה על חורבותיה של ה„עין השלישית" (מיסודו של ז'אק קטמור), והפעם עם משאבים כספיים

מובטחים, שמה לעצמה כמטרה לקדם אמנות של צעירים „אל תוך הרחוב" (ניגון ישן!), מעל לראשם של מנהלי המוזיאונים, בעלי הגלריות ושאר מתווכי האמנות הסוחרים בציפורי־נפשו של האמן, וזאת — בד בבד עם קידום מכירות יצירותיהם. בעזרת כל דוגמאות הפירסומת העומדים לרשותו של יזם צעיר בן זמננו.

חררי מבקש איפוא לכנות את האירועים האמנותיים שהחברה מתכננת בשם „מסיבות פירסומת". אירוע מס. 1 הוא יום זה בסינמטק — פתוח חינם לציבור — שתים־עשרה שעות רצופות של סרטונים — רעיונות־נוע (מושג־סימבול־סור־וסקס־ריאליזם וכיו"ב — מוטב שלא להסתבך בהגדרות) שיצרו שבעה־עשר אמנים משורת אמני האוונגרד שלנו בציור — והשולחים ידם מעט לעת גם במצלמת הקולנוע. לעת ערב ניתן היה — לפי התכנית — לחזור ולראות כל סרט שהוא מן המחזור — לפי בקשתו של כל המעוניין. כך מקווה „מדיה" לקבל גם הזמנות להקרנות חוזרות — תמורת תשלום — בכל מקום שהוא ולפי בחירת המזמין.

תכניות אחרות לעתיד, תמיד בהשתתפות אמנים נבחרים, ממריאות לשחקים: „התרחשויות" — שעדיין השתיקה יפה להן — בכל רחבי העיר וגם בשמיים. שמחה ופירסומת — לאמן, ששון ואינפורמציה — למסתכל.

החברה ערה גם לעובדה שהניגון העתיק על דבר ה„פופ"ולריזציה של האמנות מצליח אך מעט לשנות סדרי עולם. ידוע מאז ומקדם, שאת האמנות המתקדמת, המוגשת „לרחוב" ו„להמונים" ע"י קבוצות אינטלקטואלים בעלי רוח סוציאליסטית — אין ה„המונים" סובלים. לפיכך, כמובן, חוזרים לשיטה המקובלת ו„בונים" על רווחים עתידים, מחתימת חוזים והפצת עבודות של אמנים שקנו להם כבר מוניטין כפופולריים — ללא הבחנה בכל הקשור לסגנון המתקדם וכיו"ב.

הבחירה הראשונה נפלה על מיכאל גרובמן — שעלה ארצה ממוסקבה לפני שנתיים. ייצור סרט צבעוני בעל איכות בינלאומית העובר ביעף עם כל להטוטי המצלמה על 50 מציוריו (צילום — ז'אק קטמור. עריכה — אמנון ברזל. מוסיקת רקע אלקטרונית — ז'אק קטמור) עלה לחברה 40 אלף לירות. חוץ מזה שהוא באמת סרט אמנותי שכדאי להציגו בכל הזדמנות — הוא אשר ייצג את הצייר בכל מקום בעולם שם תתוכנן הפצת ציוריו המקוריים — או הדפסותיהם.

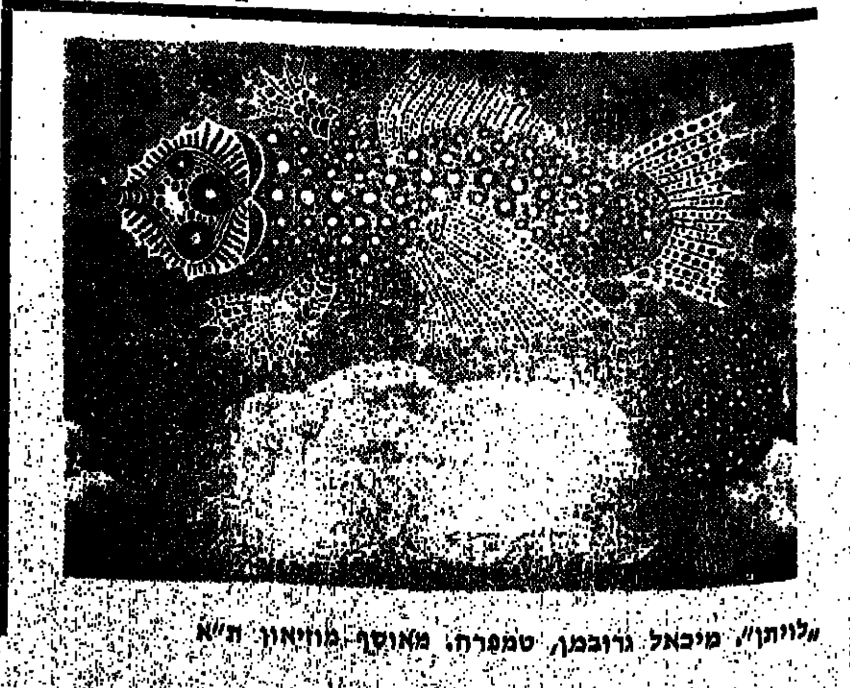

„לויתן", מיכאל גרובמן, טמפרה, מאוסף מוזיאון ת"א

לקראת פורים?

מספרים לנו שיוסי בנאי עומד לשחק את המלך אדיפוס, בעיבודו ובמויו של ניסים אלוני. יסוד הטראגדיה היוונית הוא ה„היבריס", הגאווה הפושעת שהיא גם שורש נפילתו מאיגרא רמא של אדיפוס, המנסה להתגרות באלים. כפי הנראה לוקח יוסי בנאי בתכונה מסוכנת זו, והוא כבר שכח את נקמתו של פר גינט.

ניסים אלוני, המשתעשע בשנים האחרונות במילים ונהנה מהמצאות עצמו, החליט שמלחמה בחזית אחת אינה מספיקה לו, על כן החליט, כפי שנמסר באותה ידיעה, לפתוח לעצמו גם „חזית שניה", ולעבד גם את „האמלט". אני מניח שכל מומחה לאסטרטגיה יואיל להסביר לו את הסכנה הטמונה במהלך שכזה.

הייתי מציע לשחקן המצויין ולמחזאי שעתיד מזהיר מאחוריו, לעיין היטב במילים בהן נסתיים „אדיפוס" מאת סופוקלס: „אל תהלל שום אדם עד שלא תראה את יומו האחרון!" — אומרת מקהלת הזקנים החכמים של תבי...

אבל יותר מתקבל על הדעת שכל הידיעה לא היתה אלא נסיון לשעשע אותנו לקראת פורים.

חזר

ג'ין היל־סאגאן

מה מושך אמנים זרים לבוא ולחיות בארץ? הקשיים? הצרות שכולנו מתלוננים עליהן? קשה לדעת. גם אין זה משנה הרבה. במשך שנים אחדות פעל כאן כמורה וכוריאוגראף, ולבסוף כרקדן ו„בעל להקה", ג'ין היל־סאגאן, אמן כושי אמריקני. הקשיים שנתקל בהם היו רבים. ההערכה האמנותית לה זכה מצד אנשי מקצוע לא הספיקה לקיים את להקתו. בקיץ שעבר עזב ונסע להולנד, שם מצא עבודה והוצעו לו הצעות טובות למדי כבוריאוגראף.

בשבוע שעבר חזר לפתע.

„ישבתי בחברתו של רקדן ישראלי העובד כעת בהולנד לאכול במסעדה בצהרי יום. לפתע קמתי כי החלטתי ונוכחתי שכאן מקומי, וכאן אוכל לעבוד ולחיות." כדרכו, החליט באופן אימפולסיבי, קם ועשה, ולמחרת היה בתל־אביב. עתה הוא בודק את השטח, נפגש עם אנשים וייתכן שיעצב עבודה חדשה עבור אחת הלהקות שלנו. ברוך החוזר!

מי חטף את נאצר?

מאת ראובן מרוז

חטיפתו של ג'ו נ א צ ר, בעליו של העיתון המזרח ירושלמי „אל פג'ר", והיעלמו למקום בלתי ידוע, שיוותה נופך דראמאטי למאבק האיתנים המתנהל כיום בגדה המערבית סביב שאלת הייצוג במועצה הפלשתינאית, וסביב עמדת אנשי השטחים לגבי הקמת ממשלת־גולה והשתתפותה בשיחות־השלום בג'נבה.

חטיפתו של המטיף הקיצוני ביותר בירושלים נגד בית־המלוכה ההאשמי ונגד מנהיגיה המסורתיים של „פלשתין הישנה", מסוגו של מנהיג הר־חברון השיח מחמד עלי אל ג'עברי, הזכירה שוב לדור שגדל והתחנך במדינת־ישראל כי באוריינט אין כל חדש.

אין בחטיפות או ברציחות על רקע פוליטי משום חידוש במזרח התיכון. ההיסטוריה החדישה של מדינות כמצרים וסוריה עמוסה בעריכת חשבונות־פוליטיים אלימים. עד לפני שנתיים היתה רצועת עזה כבית־מטבחיים בו חיסלו זה את זה — יריבים פוליטיים של אירגוני החבלה.

חוסיין - נציג הפלשתינאים בשטחים

עד כה כיבדו המשטרים של מדינות ערב את שלטון־החוק בישראל ונמנעו מלבצע חטיפות. הפעם ניסתה ירושלים־המזרחית להתעלם מהימצאותו של שלטון ישראלי וערכה חטיפה פוליטית. ימים אחדים לפני חטיפתו פירסם „אל פג'ר" התקפות קשות נגד ראש עיריית חברון והאשים אותו בפנילה לעבר החצר ההאשמית. על יחסו של השיח ג'עברי לשאלת הייצוג בוועידת־השלום אנו לומדים מהצהרתו שפורסמה:

„נראה לי שהמלך חוסיין הוא האיש המתאים ביותר לייצג את הפלשתינאים (בוועידת־השלום). אסור לנו להיות כפויי טובה. אל לנו לשכוח כי יותר ממחצית אוכלוסיית ירדן הינה פלשתינאית. יהיה זה אסון אם יפרידו או ינתקו את פלשתין מירדן. אסור לנו לשכוח את החסד אשר עשה חוסיין עם הפלשתינאים. חוסיין הצהיר כי הוא מוכן להציב במשלחת הירדנית לז'נבה נציגות פלשתינאית מכובדת. לפיכך יש לאפשר למלך הירדני לייצג את הפלשתינאים בשטחים"...

נוכח עמדה גלויה זו של ראש העיר, הרואה כפי הנראה את עצמו כחלק מהנציגות הפלשתינאית של משלחת חוסיין, יצאו עורכי „אל פג'ר" ג'ו נאצר וג'מיל חמד (המכונים „התורכים הצעירים") בהתקפות אישיות ארסיות ובמלחמת חורמה, כחלק מעמדתם הידועה, התומכת באהגוני החבלה והתוקפת את התומכים בחצר ההאשמית, כולל המנהיגות המסורתית שאינה נכנעת לתכתיבי הארגונים.

בכינוס שנערך לאחרונה בחברון נשמעו קולות מפי כמה מראשי המשפחות הגדולות, הטוענים שיש לחזור אל השיטה הישנה והמסורתית שהוכיחה את עצמה מאז ומתמיד „ולהביא את ראשו" של ג'ו נאצר לשיח אל ג'עברי.

עקבות החוטפים טרם נתגלו. אחותו של החטוף ניסתה להאשים את ראש עיריית חברון בחטיפתו ואף איימה בעריכת מסיבת עתונאים במשרדי עיריית חברון.

אין להוציא מכלל אפשרות שגברת זו הוסתה או נצטוותה לעשות זאת ע"י ארגוני החבלה. בכרזות שחולקו במזרח־ירושלים האשים הפת"ח במעשה החטיפה את „המנהיגים המסורתיים ואוהדי המלך חוסיין בשטחים־הכבושים, כשהמטרה היא פגיעה בשמו הטוב ובליכודו של העם הפלשתינאי בשטחים".

ברצותו להוכיח כי אין ידו במעל, שלח ראש עיריית חברון מכתב למלך חוסיין, שבו הוא מפציר במלך לשמור על חייו של מו"ל „אל פג'ר". בדרך זו הרחיק השיח' מעצמו את חוד ההתקפה והיפנה אותה לעבר המלך הירדני.

במה לרעיון היישות הפלשתינאית

בחודש מאי 1973 נעצרו שני עורכיו של „אל פג'ר": נאצר הנוצרי, בוגר הפקולטה לכימיה באוהיו, וג'מיל חמד המוסלמי, באשמת הסתת האוכלוסיה והתעלמות מהצנזורה. העתון הנחשב לקיצוני שבעתוני מזרח־ירושלים קורא ללא הרף לנסיגת ישראל מהשטחים ולהקמת ממשלה פלשתינאית. הוא מצדיק את קיומם ופעילותם של ארגוני החבלה, אך מתנגד לגישתם של הקיצונים שביניהם רק משום שזו מונעת הישגים ריאליים. „אל פג'ר" הוא עתון אידיאולוגי והמשמש במה להוגי־דעות פובליציסטים ולמשופים לרעיון היישות הפלשתינאית. תפוצתו נאמדת בכ־10.000 עותקים.

שחרורם של עורכי „אל־פאג'ר" מהכלא לא שינה את הטון של העיתון, הקורא להסתה ולמרד. עורכי העיתון הוזמנו בכתב ובעל־פה להשתתף כנציגי השטחים במועצה הפלשתינאית העומדת להתכנס בקאהיר. לדעתם יש להקים ממשלה אשר תייצג את הפלשתינאים בשיחות ז'נבה.

„בעקבות התכנסותה של ועידת אלג'יר" (כתב עורכו של „אל־פאג'ר — ג'מיל חמד), שהכירה באירגון לשחרור פלשתין כנציג היחיד של הפלשתינאים, החלו תושבי השטחים לחשוב כיצד ניתן לנצל לטובתם את תוצאות מלחמת־אוקטובר, כאשר רוסיה וארה"ב מרכנות לחתוך על ישראל. הניתן לנצל את השינוי שבעמדת הישראלים לגבי גבולות בטחון?

„המלחמה שיכנעה את הישראלים שאין טעם בהכרזות הרשמיות של גולדה מאיר על אי קיומו של עם פלשתינאי. הכרזות כאלה משכנעות אותי כי גולדה מאיר תשב לבסוף עם עראפאת, כפי שנשיא דרום־וייטנאם — תיין — ישב עם הווייטקונג".

עיתוני מזרח־ירושלים שהחלו להופיע ב־1968 מייצגים זרמים שונים במחשבה הפוליטית של העולם הערבי.

„אל־קודס" בעריכת מחמוד אבו זולוף מטיף למתינות בתביעות ארגוני החבלה; מסתייג בחריפות מפעולות הרצח. קורא לנסיגת ישראל מהשטחים, אך אינו מטיף נגד איחוד ירושלים. אבו זולוף ידוע כנמנה עם תומכי תכנית הפדרציה של המלך חוסיין.

עמדת העיתון לגבי ז'נבה היא: „אפשר להסביר את התלבטות האירגונים אם ללכת לז'נבה כמאבק־פנימי בין עקרונות אידיאולוגיים למדיניות. באותה התלבטות נתונות תנועות מהפכניות אחרות בעולם. הווייטקונג לא ויתר על תביעתו לאיחוד שני חלקי וייטנאם, אך האגף המדיני שלו השתתף בוועידת־פאריס.

„אש"פ צריך לראות את עצמו כאגף המדיני של המהפכה הפלשתינאית. כאשר הוקם אש"פ הוא הורכב מארגונים מהפכניים ונמנע מהם חופש הפעולה. אנו תקווה שהתנועה תצא מן המבוך בוועידת־קאהיר, למרות המכשולים, שאחד מהם הוא האיסור על השתתפות המשלחת מהשטחים בי ועידה".

„אל־קודס" מנסה לעבור יבש בין טיפות הגשם. למעשה הוא רומז כי יעדיף שיחות מדיניות על פני חבלנות מהפכנית. את הקולר לאי השתתפות של העורך בוועידת־קאהיר הוא מטיל על שלטונות ישראל, האוסרים עליו לצאת. בסתר לבו ייתכן שהוא שמח על כך, כי אילו ניתן היה לו לצאת — היה עליו לנקוט עמדה חד־משמעית הנוגדת את הרוח הקיצונית של הוועידה. הוא היה אולי מוקע כבוגד או נכנע לתכתיבי המארגנים.

העיתונאי והמדינאי הירושלמי מחמד אבו־שלבאיה הוציא לאחרונה עיתון חדש, בשם „צאות אל ג'מאהיר", המטיף להקמת מדינה פלשתינאית מבלי שיתלווה להטפה טעם של הסתה למרי אזרחי.

אבו שלבאיה טען בספרו („אוי לי מאובדנך, הוי יוד שליים") שהעיתונות הערבית מכורה למדינות או לגופים זרים. לדעתו „אל־קודס" ממומן בחשאי על ידי ירדן; „אל־פאג'ר" — מכור ללוב.

עד עתה השיגה הופעת העתונים את התוצאות להן קיוותה ישראל, למרות היותם מכורים לגורמים זרים.

דומה שהפעם הגדיש „אל פג'ר" בקיצוניות־הסתתו את הסאה — מבחינת היחסים הפנימיים בגדה המערבית. כל עוד הופנו ההסתה ודברי הנאצה כנגד מדינת־ישראל לא נגע הדבר לליבם של ערביי השטחים. אך משהחלה מלחמת־התרבויות לפגוע באינטרסים אישיים ומדיניים, ומשהחלו הבליסטראות ליפול על ראשי המימסד־הפלשתינאי, אז או קם לתחיה הפירוד המסורתי שבין אזורי ארץ־ישראל ומשפחותיה, פירוד שכה הירבו לאחרונה לטייחו, כולל ראש עיריית חברון שהשתדל להקהות את עוקצה.

לא היה יותר מקום למשחק הדמוקראטי המקובל בישראל, שבגדה פשוט אין מבינים אותו.

האם חטיפתו של ג'ו נאצר היא הראשונה בסידרה? בית המלוכה ההאשמי ידוע בכך שכמוהו כשאר מדינות ערב אינו בוחל באמצעים לדיכוי יריביו. פרעות ספטמבר השחור הוכיחו זאת. המשפחות המסורתיות של ארץ־ישראל הישנה ידועות בעמדתן זו והיינו אם נזכור את ראש עיריית עזה לשעבר ראשאד א' שאווה, הנימנה עם אחת המשפחות הענפות והמכובדות שברצועה, שהיה באלץ לגלות מעזה עוד לפני 1948 ולמצוא מחסה פוליטי בקרב שבטי הבדואים שבנגב מחשש לחייו.

האם תבינו האינטלקטואלים ומשכילי מזרח־ירושלים את משמעות השיבה אל עידן הרציחות והחטיפות הפוליטיות? אין בטחון שהחוק הישראלי מסוגל יהיה תמיד למנוע עריכת חשבונות־"פנימיים ופוליטיים ברצועה ובגדה.

חטיפתו של עורך „אל פג'ר" צריך לשמש אות־אזהרה. המאבק על הייצוג בממשלת־גולה ובוועידת־השלום יחריף וילך ככל שתתקרב שעת ההכרעה. דומה כי בשיטות שננקטו לאחרונה צפויים לנו עוד ימים „חמים" בארץ־ישראל הישנה.

בוגרי תיכון

החלה ההרשמה
לבתי המדרש - לחינוך גופני
לשנת הלימודים תשל"ה

1. ביהמ"ד הממלכתי למורי חינוך גופני במכון וינגייט, ליד נתניה (*) 053-25352
2. ביהמ"ד הממלכתי למורי חינוך גופני באר שבע, רח' בצלאל (*) 057-3217
3. סמינר הקיבוצים תל־אביב, רח' בני אפרים 1 (*) 03-412111
4. המכון הממ"ד להכשרת מורים לחינוך גופני גבעת וושינגטון, דואר נע שקמים (*) 055-91384

(*) פנימיה

משרד החינוך והתרבות
המחלקה להכשרת עובדי הוראה

טלוויזיה לימודית

יום ו' — 22.2

- 07.50 סרטוט ט' — רישום מידות בגופים
- 08.15 חשבון ו' — ציור ה' מספרים השלם
- 08.40 תמחו לשון ו'־ח' — כתב והרשומים
- 09.05 גיאומטריה ו' — משולשים
- 10.00 ביולוגיה י' — מצרפות תיאום: התמורות
- 10.20 אזרחות ו' — חשפה
- 10.40 „דאתי־תיעתך" — צעה לך מנהג
- 14.00 „המסוריה של רווחי" — סיפור
- 14.14 „הנהה" — סרט
- 14.40 „צלילים משלימים" — על מוצר

יום א' — 24.2

- 07.50 טכנולוגיה ט' — תורת השיבוב
- 08.15 גיאומטריה ט' — ח' מקבילית
- 08.40 לשון וספרות ב'־ה' — ידידי מרהוב ארתגן
- 09.05 אנגלית ח'
- 10.00 אנגלית ט'
- 10.20 טבע ו' — התפקיד והמבנה של מערכת העיכול
- 10.45 צרפתית
- 11.05 אלגברה ט' — פונקציות III
- 11.25 חשבון ה' — כיצד לחבר?
- 12.00 אנגלית י'
- 12.20 ייעוץ והכוון ח' — מי עושה מה
- 13.00 סרטוט ט' — חומר ישר
- 13.20 תמחו לשון ו'־ח' — כתב והרשומים
- 13.40 שח־מט — שיעור מספר 23
- 16.00 מלאכת יד — פסיפס „יהודים"
- 16.18 שח־מט — שיעור מס. 23
- 16.37 פגישה עם הסופר יצחק אורפז
- 17.05 גדולים או קטנים — לאם ולילד.

יום ב' — 25.2

- 07.50 אנגלית ט'
- 08.15 אנגלית ו'
- 09.05 חשבון ו' — פעולות בשברים עשרוניים
- 09.25 חשמל ח' — אלקטרונים מצירים
- 10.00 ביולוגיה ט' — האנזים כקטליזטור
- 10.20 אנגלית ח'
- 11.05 ייעוץ והכוון ח' — מי עושה מה
- 11.25 מתמטיקה ח' — תבנות פסוק
- 12.00 ביולוגיה י' — מעופות תיאום: התמורות
- 12.20 טבע/פיסיקה ה' — פירוק והרכבה של מים
- 12.40 לשון וספרות ב'־ה' — ידידי מרהוב ארתגן
- 13.00 ביולוגיה ט' — ספק האנרגיה: A.T.P.
- 13.20 טבע ו' — התפקיד והמבנה של מערכת העיכול
- 13.40 פגישה עם סופר — שיחה עם יצחק אורפז
- 14.10 תורת החשמל י' — זרם החשמלי
- 16.00 „ביקהה אצלי בית־פת" — סיפור
- 16.14 „הקנגורו" — סרט מדעי
- 17.00 „האגדה" — תזמנית באמנות.

יום ג' — 26.2

- 07.50 גיאומטריה ט' — משולשים חופפים
- 08.15 ייעוץ והכוון ח' — שביל החלב
- 08.40 תורת החשמל י' — מקורות וצרכנים
- 09.05 חשבון ו' — ציור ה' מספרים השלם
- 10.00 אנגלית ט'
- 10.20 אנגלית ו'
- 10.45 גני ילדים — איה פלוטו?
- 11.05 גיאומטריה ט' — ה' מקבילית
- 11.25 אנגלית ד'
- 12.00 אנגלית י'
- 13.00 טכנולוגיה ט' — זוויות השיבוב
- 13.40 מדבר האדם (סרט)
- 15.40 „ייעוץ והכוון" — „לפגוש את הורינו"
- 16.00 חשבון — „חיבור במספרים ממשיים"
- 16.20 אנגלית
- 16.40 חשבון — כפל במספרים ממשיים
- 17.00 אנגלית.

יום ד' — 27.2

- 07.50 אנגלית ט'
- 08.15 חשבון ח' — כיצד לחבר?
- 08.40 פרקי ספרות ז'—ח'
- 09.05 חשבון ח' — חילוק במספרים ממשיים
- 10.00 אנגלית ט'
- 10.20 אנגלית ו'
- 10.45 מסיפורי שפת הנחל
- 11.05 ביולוגיה ט' — האנזים כקטליזטור
- 11.25 אנגלית ח'
- 12.00 אלגברה י' — פתרון בעיה נבחרת
- 12.20 חשבון ד' — פעולות בשברים עשרוניים
- 12.40 הדברות הפחה (סרט)
- 13.00 מוסיקה לי — יהוסטר והזאב
- 13.20 טבע/פיסיקה ג' — בעולם המסודר של הבגישים
- 13.40 המדור לשון — כתב חרטומים
- 14.10 פרטוס ' — הירואות
- 16.00 מסיפורי שפת הנחל — „מעשה בשעון של סבא"
- 16.14 „טיול בספרי אגדות" „שירי מרים ילן־שטקליס"
- 16.30 אנגלית
- 16.50 „משפחה משחקת"
- 17.05 טכנולוגיה — „רישום מידות בגופים".

יום ה' — 28.2

- 07.50 גיאומטריה ט' — משולשים חופפים
- 08.15 מתמטיקה ח' — תבנות פסוק
- 08.40 לשון וספרות ב'—ה' — ידידי מרהוב ארתגן
- 09.05 חשבון ו' (סיחוחה א') — יבוא ויצוא
- 09.25 חשמל ח' — אלקטרונים מצירים
- 10.00 טכנולוגיה ט' — עיבוד פלסטי
- 10.20 חשבון ה' — כיצד לחבר?
- 10.45 גני ילדים — איה פלוטו?
- 11.05 ביולוגיה ט' — A.T.P.: ספק האנרגיה
- 11.25 טבע ו' — התפקיד והמבנה של מערכת העיכול
- 12.00 אלגברה ט' — פונקציות III
- 12.20 טבע/פיסיקה ה' — פירוק והרכבה של מים
- 13.00 תורת החשמל י' — מקורות וצרכנים
- 13.20 צרפתית
- 13.40 מדבר האדם (סרט)
- 16.00 אנגלית
- 16.20 גיאומטריה — „המקבילית"
- 16.35 „יש לי יום יום קוי" — סרט מדעי מצוייר
- 17.00 טלגדער — המבוזי לבני הנעורים.

גלי צה"ל

יום ו' — 22.2

- 16.06 שעם חמן — חובבי־הם של יוחנן באנן
- 17.05 פרשיות — בקמתו של גנול משאביר — כתב שלמה בר־שביט, משמי — יוסי ברגר. עורך: מלי שפירא
- 18.05 השבוע — יומן גלי צה"ל, מגזין שבועי
- 19.05 יום שישי הקצר של דיוי מנשי
- 20.05 דיוקן — מאיר יערי — האב המייסד בשיחה חמה
- 21.05 עם חמר אחד — יפרי שמו
- 22.05 שעת רצון עם עורך קיסטר
- 23.05 ז.ד.ז. 1009
- 23.53 שיחות חצות — שיחתו של פרופ' אביטי
- 00.05 יומן חצות
- 00.30 ציפורי לילה
- 03.05 פזמונים אל תוך הלילה

שבת — 23.2

- 08.05 סמחוריקי — מגחונים ופזמונים
- 12.05 השבוע — יומן גלי צה"ל — מגזין שבועי
- 13.05 שאלות אישיות — יעקב אגמון עם יורם צפריר
- 14.05 היום השביעי — שעשועים עם יוסי בנאי
- 16.05 אורח למסיבה — עם אורח שנדונתו מתבררת
- 18.00 יומן הערב
- 18.05 פרשת השבוע
- 20.05 מרציונים — פזמונים המועדפים
- 21.05 מסורות ומסכתות
- 21.35 פזמונים מתוך המחזות
- 22.05 חוק ישר — הנבה את המקלישות
- 23.53 שיחות חצות — פרופ' שרמשטיין של „המגהת הרגשות"
- 00.05 יומן חצות
- 00.30 ציפורי לילה
- 03.05 פזמונים

יום א' — 24.2

- 08.30—08.05 יומן הבוקר
- 12.30—12.05 יומן הצהרים
- 17.40—17.05 יומן הערב
- 18.05 רדיו פתוח
- 20.05 משלנו — מגזר ה־פזמונים העבריים
- 22.05 הלילה — עם פוזי סלע ובמשנהו חי
- 23.53 שיחות חצות — פרופ' אריה זקס — „על זמני בתוכנות במשלם"
- 00.05 יומן חצות
- 00.30 ציפורי לילה
- 03.05 פזמונים אל תוך הלילה

יום ב' — 25.2

- 08.30—08.05 יומן הבוקר
- 12.30—12.05 יומן הצהרים
- 14.05 צלילים — מפרטים בשורשרת
- 15.05 שלוש־ארבע־חמש
- 17.40—17.05 יומן הערב
- 18.05 תיק אישי — סרן יעקב בהוטסלר ומספר על מלחמתו עם אנשיו מ־בשעת בעת המלחמה
- 19.05 המעין חנור — עם דייר הוט לוי
- 20.05 משיר הפזמונים ה־לחנים
- 22.05 הלילה — עם צרינה שמיס
- 23.53 שיחות חצות — יורם בהוסטנסקי של „המטריקס של השאלות האמנותיות"
- 00.05 יומן חצות
- 00.30 ציפורי לילה
- 03.05 פזמונים אל תוך הלילה

יום ג' — 26.2

- 08.30—08.05 יומן הבוקר
- 12.30—12.05 יומן הצהרים
- 16.05 בא לצלצל — צוות משיב על שאלות המאזינים בעניני היום
- 17.40—17.05 יומן הערב
- 19.00—18.05 מתוך המלחמה — המוכה באש
- 20.05 הוטס ארצון — ההומור הנושא
- 20.30 בהמנבים — פזמונים המעורבים לפי בקשות
- 22.05 בוא נחבר עם ברק הזמנים
- 23.53 שיחות חצות — דני של שלים על „טעם החיים"
- 00.05 יומן חצות
- 00.30 ציפורי לילה
- 02.05 ביממת רדיו — „סרי־בושי" — מאות אורחים תמיד המפגש
- 03.05 פזמונים אל תוך הלילה

יום ד' — 27.2

- 08.30—08.05 יומן הבוקר
- 12.30—12.05 יומן הצהרים
- 13.30 מי יבנה מי יפסיד — תחרות ספרים
- 16.05 בצעד המרגבית
- 17.40—17.05 יומן הערב
- 18.05 מבדק — התגלות אנשים לסביבתם
- 19.05 תוכנית ליטור ההומר שיחן — תוכנית לספחו
- 20.05 ברצונכם — פזמונים המעורבים לפי בקשות
- 22.05 הלילה עם יעקב אגמון
- 23.45 שיחות חצות — הני קרוון „על המרוה"
- 00.05 יומן חצות
- 00.30 ציפורי לילה
- 03.05 פזמונים אל תוך הלילה

יום ה' — 28.2

- 08.30—08.05 יומן הבוקר
- 12.30—12.05 יומן הצהרים
- 13.05 זה קרה, זה קרה
- 16.05 בא לצלצל
- 17.40—17.05 יומן הערב
- 18.05 יודי אדם — ביסות הד־מילר המרסונית של בורים וצבאר
- 19.05 ברצונכם — פזמונים המעורבים לפי בקשות
- 21.05 ידיעון אמון — „בהלוי בביוגר" — האוטוביוגרפיות של מליבה בורק־יעדי
- 22.05 הלילה — עם יוסף למיד
- 2.45 שיחתו של יצחק ליבני — „IN" ו־„OUT" — אמבני הלפרומנטי בחברה הישראלית אחרי המלחמה
- 00.05 יומן חצות
- 00.30 ציפורי לילה
- 03.05 פזמונים אל תוך הלילה